

Редакційна колегія:

БАКАЄВ Л.О.,
доктор економічних наук, професор,
заступник директора Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН України;
БІЛОУСОВ М.М.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України;
ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу
всесвітньої історії та міжнародних відносин
Інституту історії НАН України;
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,
доктор економічних наук, професор;
ГОРІН О.О.,
кандидат історичних наук,
заступник Міністра закордонних справ України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України,
ректор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, ректор Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України;
КОПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Інституту міжнародних
відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
КОПИЛЕНКО О.Л.,
доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових
наук України, член-кореспондент НАН України, директор
Інституту законодавства Верховної Ради України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, зав. відділом
Інституту історії України НАН України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту
міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
МОТИЛЬ О.Дж.,
професор політології, заступник директора Університету
Рутгерс (Нью-Джерсі, США);
ПАЗЕНОК В.С.,
доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН
України, академік Української академії політичних наук;
ПОДАЛЯК Н.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України;
ПОТАШНИК С.І.,
професор, Герой України, голова Правління
ВАТ «Укрідроенерго»
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ЦВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор
Дипломатичної академії України при Міністерстві
закордонних справ України;
ШКЛЯР Л.Є.,
доктор політичних наук, професор, заступник голови ВАК.

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України
протокол № 5 від 30 червня 2009 року.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Володимир Семенов, Леся
Савчин, Лариса Аврамчук, Валерій Гришаков, Ірина Роговенко.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання
на «Зовнішні справи» не дозволяється. Редакція не несе
відповідальності за зміст рекламних оголошень.

«Зовнішні справи», науковий журнал
серпень-вересень 2009, № 8-9. Виходить щомісяця.
Засновники – Міністерство закордонних справ України,
Дипломатична академія України при Міністерстві
закордонних справ України, Державне підприємство «Журнал
Міністерства закордонних справ України «Політика і час».
Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18
Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua
www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП «Політика і час»
Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР
від 29 грудня 2008 р.
Друк: ТОВ «Вістка».
Тираж 1000 примірників.
Відпускна ціна редакції – 10 гривень.
Передплатний індекс: 74402.
«Зовнішні справи», 2009.

На наших обкладинках:
1 стор. – малюнок Михайла Шлафера, керівника міжнародного
конкурсу карикатуристів «Карлюка» (м. Полтава)

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

„Марнували літечко, марнували.
А тепер осінні вже карнавали”.

Ліна Костенко

Як швидко промайнуло літо! Дякуючи цьогорічній ласка-
вій бабиній осені, похмурі сліди в'янення ще не засмучують
погляду. Однак і нічна прохолода, і зовсім інша, не по-літньо-
му висока, щільність часу виразно свідчать – за вікнами жов-
тень. Отже, де-юре настає початок виборчої президентської
кампанії.

Щільність часу є нерівномірною, як переконливо довів
астроном-астрофізик Микола Козирев, і напряму залежить
від місця, характеру та інтенсивності процесів, що відбува-
ються.

Щільність часу збільшується там, де відбуваються неста-
ціонарні процеси. Із наростанням ентропії, себто невизначе-
ності, часова щільність зростає, оскільки хаотичні дії засмок-
тують час із оточуючого середовища. За припущенням уче-
них, саме потоки часу забирають утрачену в хаосі організа-
ність і стабільність системи.

„Одного разу правитель однієї країни, де на той пе-
ріод знаходилася школа Шляху, запросив до себе Учи-
теля, аби порадитися з ним.

– Учителю, я хотів запитати в тебе, що мені потрібно
зробити у своїй державі для підприємців, аби вони тут
процвітали?

– Найголовніше, – відповів Учитель, – створити пра-
вила та пообіцяти, що ти не змінюватимеш їх досить
тривалий час.

– Проте ділові люди, – здивувався правитель, – пос-
тійно твердять мені про необхідність знизити податки,
реформувати законодавство тощо!

– Тільки не кажи мені, що ти дослухаєшся до цього!
– вигукнув Учитель”.

Цю притчу повідав своїм учням Тадао Ямагучі, за визна-
ченням якого час – єдине, що не можна накопичити, а варто
обмінювати на гроші чи на знання.

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити «Зовнішні справи» ви можете у наших партнерів:

- ДП „Преса” Тел./факс: +38 (044) 289-07-74
- ТОВ „НВП „Ідея”, вул. Артема, 84, м. Донецьк Тел. +38 (062) 304-20-22
- ООО Фірма „Періодика” Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через
термінали самообслуговування мережі “24 nonstop” та в мережі Інтернет на сайті
www.epodpiska.com
- АТЗТ „Самміт” (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75
ТОВ „Самміт-Кременчук” (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755
філія ТОВ „Самміт-Кременчук” (Полтава, 0532), 63-68-40
ДП „Самміт-Дніпропетровськ” (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12
АТЗТ „Самміт-Харків” (Харків, 0577), 142-260, 142-261
ДП „Самміт-Крим”, (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356
філія ДП „Самміт-Крим” (Ялта, 0654), 32-41-35

або придбати в роздріб у редакції журналу „Зовнішні справи” за адресою:
01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18.
Відпускна ціна видання – 10 гривень.

16

10

14

20

28

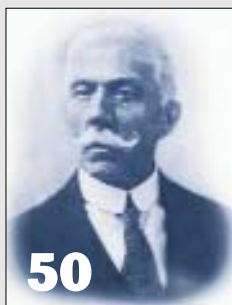
24

32

34

50

60

ПОЛІТИКА

5 Під час 64-ї сесії ГА ООН Україна внесла кілька глобальних ініціатив

6 Діалог “від позитиву”

10 Україна ЄС: етап, що завершується; етап, що починається

13 Прагматичний фундамент для українсько-російського партнерства

14 Український козир у афро-арабському пасьянсі

16 “Київ–Вашингтон – перезавантаження не потребує”

20 Сонце в Україну йде з Далекого Сходу

ГЕОПОЛІТИКА. ДИСКУСІЙНИЙ КЛУБ

24 “Перезавантаження” пріоритетів США на пострадянському просторі

28 Росія у постбіполярному світовому порядку

32 Білорусь – ЄС: шлюб за розрахунком?

34 У дусі міжнародного порозуміння

ЕКОНОМІКА

38 Що важливіше: водогін чи автомагістраль?

ІНТЕГРАЦІЯ

40 До питання унітарності безпеки ЄС

ДОСЛІДЖЕННЯ

44 European Union – final destination for Eastern Europe?

БЕЗПЕКА

48 ОДКБ: євразійська безпекова альтернатива

ІСТОРІЯ

50 Головний лікар Українського військового шпиталю Люцій Кобилянський – громадський і культурний діяч, дипломат, публіцист

АРХІВАРІУС

53 Ad fontes: Зовнішнє відомство Української Народної Республіки та врегулювання проблеми біженців Першої світової війни

5 o'clock

57 “Ми, народ Казахстану...”

58 Піввіку без права на зупинку

КУЛЬТУРА

60 Галерея “36” – на перехресті культур

ДОВКІЛЛЯ

62 Тиждень клімату

Під час 64-ї сесії ГА ООН Україна внесла кілька глобальних ініціатив

24 вересня на загальних дебатах 64-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН пролунала промова Президента України Віктора Ющенка, в якій він підтвердив намір України набути членства у Раді Безпеки ООН у 2016–2017 роках.

“Наша держава є і завжди буде надійним партнером ООН у справах миру і безпеки, допомагатиме дбати про стабільність в кожному регіоні, й особливо — в Африці”, — у цьому контексті Віктор Ющенко закликав Генеральну Асамблею розглянути додаткові заходи для посилення правового захисту учасників миротворчих операцій. Глава Української держави підтвердив готовність до співпраці з усіма націями задля досягнення загальних цілей.

Президент Віктор Ющенко зазначив, що майже 15 років тому Україна добровільно позбулася третього в світі ядерного потенціалу та приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як неядерна

держава. Він привітав кроки США і Російської Федерації стосовно нової угоди на заміну Договору між СРСР і США про скорочення та обмеження наступальних озброєнь від 31 липня 1991 року, термін дії якого завершується у цьому році. „Водночас, — зауважив Віктор Ющенко, — Україна наполегливо розраховує на підтримку постійними членами Ради Безпеки наших пропозицій для посилення гарантій безпеки неядерним державам, зокрема тим, які добровільно відмовилися від ядерної зброї або її розробки. Це дасть важливий стимул для багатьох країн. У свою чергу Україна буде продовжувати діяти відповідально і конструктивно у справах військової та безпекової співпраці. Ми неухильно керуємося резолюціями Ради Безпеки та дотримуємося всіх встановлених міжнародних режимів. Наша позиція у цій сфері відповідає всім зобов'язанням. Вона — вивірена, зважена і незмінна”, — зазначив Президент України.

Віктор Ющенко також торкнувся проблеми глобальної фінансової кризи як однієї з найрізкіших. Вона, на думку Президента України, посідає чільне місце серед багатьох викликів, які можливо розв'язати лише спільно. Президент підкреслив, що Україна вітає рішення багатосторонніх форумів, насамперед, самітів „Групи двадцяти” як провідного інструменту в протидії кризі. „У цій роботі, — зазначив далі доповідач, — наша Організація має і може виконати свою роль, аби фінансові потрясіння не переросли у соціальні потрясіння”. Він висловив припущення про можливість повернутися до ідеї, яка раніше виголошувалася Україною і нещодавно низкою інших держав світу. Це — заснування Ради економічної безпеки ООН. Масштабність цієї пропозиції не повинна стати причиною відкласти чи відхилити її розгляд, — підсумував Президент України.

У рамках дебатів Україна запропонувала укласти Екологічну конституцію Землі, яка могла б стати основою для нової світової екологічної політики у ХХІ столітті та встановлювати не лише такі обмежувальні заходи, як квотування викидів шкідливих речовин, а й пропонувати шляхи відтворення довкілля.

„Це цікаві пропозиції, які опонентів не мають. Коли говоримо про планетарну екологічну політику чи екологічну безпеку, всі починають розуміти, що мова йде про політику,

яка буде заключатися у створенні нових екологічних можливостей”, — сказав Віктор Ющенко, коментуючи свій виступ на сесії.

У Нью-Йорку Україна також запропонувала посилити координацію міжнародних зусиль у боротьбі з піратством, яке стає глобальним викликом і потребує чіткого міжнародного інструментарію протидії. Українська пропозиція полягає у створенні регіонального інституту на Африканському континенті, який під егідою ООН виконував би функції інформаційного центру та центру оперативного реагування.

„Я переконаний, що результатом стане не тільки обговорення, а й резолюція ООН”, — сказав Президент про цю ініціативу.

У ході участі української делегації на чолі з Головою держави у 64-й сесії Генеральної Асамблеї ООН відбулася низка двосторонніх зустрічей. Президент України Віктор Ющенко провів зустріч із представниками української громади США та взяв участь у ряді інших заходів.

Діалог “від позитиву”

“Головна наша мета – це стабільна, демократична з політичної, сильна з економічної, багатогранна з культурної та толе-

рантна з релігійної точок зору європейська держава. Думаю, що ми вправі претендувати на роль регіонального лідера, не

проповідуючи хибної ідеології щодо досягнення світового панування, однак й позбувшись комплексу меншовартості”.

В.Д. Хандогій

**Володимир ХАНДОГІЙ,
Тимчасово виконуючий обов'язки
Міністра закордонних справ України**

„З.С.”: Наближається 18-та річниця визнання світом нової незалежної країни – України. Які можливості за ці роки відкрила та використала Україна на європейській арені?

– Справді, період кінця 91-го – початку 92-го років ознаменувався „зливою” заяв про визнання незалежної України. Так вже на початок березня 1992 року Україну визнали 106 країн, а встановили дипломатичні відносини 52. Принагідно хочу зазначити, що, наприклад, Абхазію та Південну Осетію за рік після відомих подій в Грузії визнали лише три держави. Це до питання про міжнародно-правові обставини проголошення незалежності та, відповідно, легітимність новоствореного державного утворення.

Сьогодні можемо констатувати таке. Суттєвих успіхів досягнуто в процесі політичної, економічної та духовної інтеграції в європейський простір. Ми стали значно ближче до Європи практично в усіх ключових сферах. Варто згадати підписання у 2007 році угоди між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз, ухвалення у минулому році рішення про підготовку Угоди про асоціацію з ЄС яка, окрім подальшого поглиблення взаємодії між Україною та ЄС у політичній та безпековій сферах, має започаткувати всеохоплюючу зону вільної торгівлі, забезпечення дедалі глибокої інтеграції у сфері енергетики, модернізації газотранзитної системи України, ефективного використання інтеграційного потенціалу ініціативи “Східне партнерство” тощо.

Від філософії співробітництва між Україною та Європей-

ським Союзом ми переходимо до політичної асоціації та економічної інтеграції між Україною та ЄС.

При цьому, сторони не чекають на завершення процесу укладення відповідної Угоди. Влітку нами було погоджено унікальний по своїй природі документ під назвою “Порядок денний асоціації Україна – ЄС”.

Він виводить відносини України з ЄС з логіки Європейської політики сусідства як засобу стимулювання та здійснення реформ і започатковує механізм асоціативних відносин, який передбачає комплексне поглиблення діалогу з усіх сфер співробітництва. Наразі ми очікуємо на формальні процедури із затвердження документа Європейським Союзом наприкінці жовтня 2009 р.

„З.С.”: Які сьогоднішні перспективи членства України в НАТО, враховуючи наслідки фінансової кризи?

– Бухарестський саміт НАТО та грудневе засідання міністрів закордонних справ Альянсу в 2008 році надали Україні чітку перспективу майбутнього членства в цій організації та необхідний механізм підготовки, аналогічний тому, що використовується країнами-кандидатами в рамках Плану дій щодо членства. Таким чином, хоча Україна й не стала учасницею ПДЧ, ми отримали всі його ключові переваги – як політичні, так і практичні.

Фінансова криза, безумовно, впливає на усі аспекти функціонування держави. Однак наше наближення до членства в Альянсі є запорукою власної безпеки. І тут криза не повинна стояти на заваді необхідним реформам. Зміцнення демократії, посилення громадянського суспільства, реформування збройних сил, впровадження європейських норм до законодавства, боротьба з корупцією та відмиванням брудних коштів і ще багато іншого не тільки наближають Україну до її стратегічної безпекової мети, а й конче необхідні нам безвідносно до членства в Альянсі.

„З.С.”: Ваше ставлення до створення нового Європейського чи Європейсько-Азійського безпекового союзу?

– Наразі не йдеться про створення якогось нового Європейського чи Європейсько-Азійського безпекового союзу. Якщо ж Ви маєте на увазі ініціативу Росії щодо укладення Договору про європейську безпеку, то на сьогодні дискусія на цю тему вилілася у так званий процес Корфу, що має на меті обговорити можливості вдосконалення механізмів ОБСЄ та підвищення ефективності її діяльності.

Україна у цьому питанні, як і більшість європейських та північноатлантичних держав, виходить з того, що європейська архітектура безпеки, яка ґрунтується на існуючих міжнародних інституціях – ОБСЄ, ЄС та НАТО – і в основі якої лежать спільні цінності, має у своєму розпорядженні необхідний комплекс узгоджених принципів та механізмів, що відповідають сучасним безпековим реаліям. Відтак, на нашу думку, створення якихось якісно нових структур не є актуальним.

Зміцнення системи європейської безпеки можна досягти

У Нью-Йорку в рамках 64-ї сесії ГА ООН відбулось засідання Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів закордонних справ. Делегацію України очолив Т.в.о. Міністра закордонних справ України Володимир Хандогій, делегацію міністерської Трійки ЄС – Міністр закордонних справ Швеції Карл Більдт, а також Комісар ЄС з питань зовнішніх зносин та європейської політики сусідства Б.Ферреро-Вальднер

шляхом забезпечення більш ефективної імплементації принципів міжнародної безпеки, вдосконалення наявних безпекових механізмів і дотримання державами своїх зобов'язань – як правових, так і політичних.

На нашу думку, найбільш прийнятним форумом для такої дискусії є ОБСЄ, насамперед, тому, що це єдина регіональна безпекова організація, що поєднує всі держави від Ванкувера до Владивостока.

„З.С.“: Судячи з останніх Ваших інтерв'ю українським засобам масової інформації, багатовекторність і надалі домінуватиме в українській зовнішній політиці.

– Я не згоден з думкою, що в сучасній зовнішній політиці України домінує багатовекторність. Принаймні, якщо розуміти цей термін в його традиційному для останніх років розумінні як відсутність певної орієнтації і пріоритетів, як контрверсійні та суперечливі рухи то на схід, то на захід, зміна позиції залежно від місця проведення переговорів (в Москві – одна, а в Брюсселі – інша) тощо.

Вектор нашої зовнішньої політики один. Це – ефективне забезпечення національних інтересів. А основними пріоритетами вже впродовж багатьох років залишаються європейська і євроатлантична інтеграція. І, принаймні, протягом останніх п'яти років, наші дії у цих напрямках, я маю на увазі керівництво держави та дипломатів, були дуже послідовними. Ці пріоритети не є штучними і базуються на історичних європейських коренях української державності.

Водночас, я не назвав би українську зовнішню політику моноекторною, зорієнтованою на розвиток відносин виключно в одному напрямі. Такий підхід, з тим чи іншим успіхом, сповідують нині практично всі держави світу, оскільки він диктується об'єктивною необхідністю постійно шукати дедалі нових економічних партнерів, виходу на нові ринки. Необхідність такої економізації зовнішньої політики стала особливо очевидною за умов світової фінансово-економічної кризи.

Сучасний світ дуже швидко змінюється, відповідно зовнішня політика має бути гнучкою та реагувати на ці зміни, інакше, ми ризикуємо втратити шанс на розвиток власної держави. Необхідно також враховувати, що держава, яка знаходиться в політично активному регіоні, де стикаються інтереси багатьох провідних країн світу, просто „приречена” на підтримку діалогу з різними світовими гравцями, дотримуючись при цьому магістральної лінії власної зовнішньої політики.

„З.С.“: Як Ви оцінюєте нинішній рівень українсько-американських відносин з новою Адміністрацією США?

– З приходом до влади у січні ц.р. Президента США Б.Обами нова американська Адміністрація підтверджує

послідовність курсу Сполучених Штатів у відносинах з Україною, важливість стратегічного партнерства з нашою державою та незмінність позиції США щодо гарантування безпеки України, підтримки її незалежності, демократичних реформ та євроатлантичних устремлінь.

Офіційним Вашингтоном підкреслюється налаштованість на подальше поглиблення двосторонньої взаємодії та практичну імплементацію певних пріоритетів та домовленостей, досягнутих з попередньої американською Адміністрацією.

Значною подією у розвитку українсько-американських відносин став перший візит в Україну 20–22 липня ц.р. представника нової Адміністрації США найвищого рівня Віце-президента США Дж.Байдена на запрошення Президента України В.А.Ющенка. Головним результатом візиту стало підтвердження американською стороною статусу стратегічного партнерства між Україною та США, а також створення Українсько-Американської комісії зі стратегічного партнерства. Зараз ми опрацьовуємо з американською стороною питання проведення у Вашингтоні установчого засідання комісії.

Важливим підсумком візиту Дж.Байдена також стали чіткі запевнення американської сторони в тому, що „перезавантаження” американсько-російських відносин не відбуватиметься на шкоду національним інтересам нашої держави.

„З.С.“: Чи вимагають „перезавантаження” українсько-російські відносини?

– Стан і характер українсько-російських відносин сьогодні не зовсім відповідають ані духу, ані букві тих засадничих документів, які були укладені між двома країнами за новітній період, насамперед – Договору про дружбу співробітництво та партнерство між Україною та Російською Федерацією від 31 травня 1997 року.

Власне тому переконаний, що квінтесенцією розвитку відносин із Росією на сучасному етапі має стати їх виведення на рівноправний, взаємовигідний та прагматичний рівень на основі норм і принципів міжнародного права, поваги до суверенітету, територіальної цілісності та національних інтересів обох держав.

Росія – наш одвічний сусід, наші відносини базуються на історичних, культурних, гуманітарних, політичних і передовсім економічних чинниках. І саме ця мотивація має спонукати обидві сторони будувати та вести діалог „від позитиву”, намагатися вирішувати суперечності за столом переговорів без зайвого ажіотажу і нагнітання пристрастей, концентруючи спільні зусилля на тих проблемах, у вирішенні яких зацікавлені як українська, так і російська сторони.

Що ж до механізмів співпраці між двома державами, то вони є досить розгалуженими за сферою діяльності та різноформатними за складом учасників. Насамперед хотів би нагадати про Українсько-Російську міждержавну комісію, яку очолюють Президенти України та РФ. У рамках цього інституту активно працює Комітет з питань економічного співробітництва на чолі з Прем'єр-міністрами двох держав. Як, відомо, останнє засідання Комітету відбулося в Москві 29 квітня 2009 року, а чергове має відбутися в листопаді цього року.

Україна, яка бачить своє майбутнє в Європейському Союзі, зацікавлена у тому, аби партнерство з Росією було невід'ємною складовою загальноєвропейських процесів. При цьому хотілося б ще раз наголосити – наші відносини з ЄС і НАТО не спрямовані проти Росії. Це – аксіома. Все інше – від лукавого.

Попри те, що стратегічні підходи України та Росії щодо їхньої участі та ролі в європейських та євроатлантичних інтеграційних процесах різняться, національні інтереси нашої держави полягають у тому, що хоч би які розбіжності не існували б між Україною і Росією у підходах до проблем міжнародних чи двосторонніх відносин, вони жодним чином не мали негативного впливу на реалізацію зовнішньополітичних пріоритетів України.

„З.С.“: За Вашою оцінкою, як вплинула світова фінансова криза на геополітичні процеси?

– Світова фінансово-економічна криза, яка триває за умов безпрецедентно високої взаємозалежності національних економік, загострила економічні суперечності між країнами, суттєво вплинула на кон'юнктуру зовнішніх ринків, негативно позначилася на розвитку національної економіки, зокрема, експортному потенціалі України.

Ми маємо чимало свідчень посилення протекціонізму, насамперед шляхом створення торговельних бар'єрів. Вплив світової фінансово-економічної кризи на геополітичні процеси є неминучим. Країни, що розвиваються, передовсім – учасники таких неформальних об'єднань, як БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай) чи G-5 (Китай, Індія, ПАР, Бразилія і Мексика), а також Індонезія та країни Близького Сходу, зокрема Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати, демонструють високу ефективність у протистоянні світовій кризі. Це дає їм підстави домагатися права здійснювати моніторинг за виконанням тих зобов'язань, які взяли на себе розвинені країни.

„З.С.“: Чи варто готуватися до зміни ключових міжнародних гравців або до швидкого виходу у вищу лігу потужних країн другої лінії?

– Світове співтовариство очікує на переформатування міжнародних інституцій відповідно до нових реалій. Багатосторонні зустрічі у верхах мають чітку тенденцію до розширення. Сучасна система міжнародних відносин стає дедалі більш розмаїтою, що зумовлює залучення більшої кількості учасників до вирішення глобальних проблем.

G-8 перестала бути унікальним центром вирішення життєво важливих питань сьогодення. Відбувається заміна цього формату на значно ширший. Низку великих країн, що розвиваються, вже перестали сприймати як другорядних гравців на світовій арені. Зустріч у розширеному форматі, зокрема „Групи двадцяти“, засвідчила залучення нових гравців до діалогу щодо майбутнього розвитку світової економіки та узгодженої протидії глобальним викликам.

Однак останні антикризові саміти виявили протиріччя як між самими членами „Великої вісімки“, так і між країнами „Групи двадцяти“. На мою думку, аналіз ситуації дає такі попередні висновки:

по-перше, за період кризи послабилася позиція США як світового лідера у формуванні та реалізації міжнародної фінансово-економічної політики;

по-друге, країни ЄС не поспішають брати на себе відпові-

дальність за стабілізацію в інших країнах світу, що можна зрозуміти. Загалом більшість країн за умов подолання кризи залишалися сам на сам з внутрішніми проблемами;

по-третє, посилюються заклики щодо перегляду ролі американського долара в глобальній фінансовій системі. Проте через пріоритетність для Заходу проблем виходу з кризи ця тема не знайшла свого розвитку. На думку лідерів західних держав-членів G8, дискусія щодо реформування світової валютної системи за нинішніх умов здатна сама по собі вивести з рівноваги світовий фінансовий ринок та підірвати тенденції до поживлення економіки.

„З.С.“: Якою Ви бачите участь України в цьому загальному економічному процесі?

– Україна у силу об'єктивних причин, зокрема через загострення політичної боротьби напередодні президентських виборів та економічну слабкість, не бере реальної участі у формуванні нової світової фінансово-економічної політики. Однак ми уважно відстежуємо міжнародні події, інакше ризикуємо не знайти своєї „ніші“ в оновленій світовій фінансовій системі. Тому МЗС України постійно відстежує ситуацію на міжнародних фінансових ринках і вивчає досвід інших країн у подоланні наслідків світової фінансово-економічної кризи. Ми намагаємося посилити співробітництво з міжнародними фінансовими інституціями, шукаємо джерела додаткових надходжень, необхідних для стабілізації ситуації на фінансовому ринку України, а також у реальному секторі національної економіки. Серед першочергових завдань українських закордонних установ – активне просування конкурентоспроможної вітчизняної продукції на зовнішніх ринках та усіляке сприяння підвищенню міжнародного кредитного та інвестиційного рейтингу України.

„З.С.“: Фінансова криза позначилася і на фінансовому забезпеченні Міністерства закордонних справ. Як режим економії впливає на роботу українських дипломатичних місій?

– Україна, як і більшість країн світу, потерпає від світової фінансової кризи. Одним з її наслідків стало суттєве зменшення обсягів видатків Державного бюджету, а відповідно і обсягів фінансування МЗС України.

Найболючішим є питання фінансового забезпечення за-

кордонних дипломатичних установ. На їх утримання Державним бюджетом на 2009 рік було виділено лише 81,7% від показників 2008 року, що у поєднанні з зниженням курсу національної валюти номінально зменшило обсяги валютних видатків державного бюджету Міністерства на 22,4 %, а реально – ще більше.

Внаслідок цього, в поточному році в закордонних дипломатичних установах введено режим жорсткої економії.

Водночас, не зважаючи на існуючу фінансову напруженість, Міністерству закордонних справ України вдається в межах наявних коштів забезпечувати поточну діяльність як центрального апарату, так і закордонних дипломатичних установ.

У суворих реаліях нашого часу ключовим елементом функціонування всієї системи органів дипломатичної служби є оптимальне використання наявних людських та фінансових ресурсів.

Тому, одним з найважливіших завдань МЗС є оптимізація дипломатичної присутності України за кордоном. Здійснюється порівняльний аналіз політичних, економічних, гуманітарних інтересів нашої держави у різних регіонах світу, результати якого дозволять визначитися, в яких країнах можливо скоротити кількість закордонних дипломатичних установ або їх працівників. Це дасть можливість підсилити закордонні дипломатичні установи в державах, які є стратегічними партнерами України, сусідніх країнах, де Україна має серйозні політичні, економічні, гуманітарні інтереси.

МЗС опрацьовується концепція регіональних посольств у контексті певного переміщення дипломатичних установ у країни, які відіграють роль регіональних центрів.

Водночас, необхідно зазначити, що ці дії МЗС відбуваються в межах ротаційних процесів відповідно до закону про дипломатичну службу, яким визначено терміни перебування дипломатів і адміністративно-технічного персоналу за кордоном.

Можна з упевненістю сказати, що світова фінансова криза серйозних негативних наслідків в контексті забезпечення дипломатичної служби України професійними висококваліфікованими кадрами не матиме.

За підсумками проведеної роботи щодо складання проекту Державного бюджету на 2010 рік, МЗС України вдалося збільшити запланований граничний обсяг видатків на функціонування системи.

На жаль, поки що не вирішеними залишаються питання фінансового забезпечення ряду важливих для Міністерства програм, зокрема таких, як „Внески України до бюджету ООН, органів і спеціальних установ системи ООН та інших міжнародних організацій ООН, інших міжнародних організацій і співтовариств”, „Розширення мережі власності України за кордоном для потреб дипломатичних установ України”. Крім того, у проекті Державного бюджету на 2010 рік не передбачені видатки для реалізації державних цільових програм „Інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008–2011 роки” та „Інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008–2011 роки”.

„З.С.”: Чи маєте Ви намір звернутися з клопотанням внести Україну до Книги рекордів Гіннеса як країну, в якій найтриваліший час у світі обов’язки Міністра закордонних справ виконує Перший заступник Міністра?

– Я все-таки сподіваюся, що Україна потраплятиме до Книги рекордів Гіннеса за видатні досягнення у сфері науки та культури, а не з такої причини, яку Ви назвали.

Якщо ж серйозно, то, безумовно, нас не може задовольнити така ситуація, коли в країні вже більше ніж півроку немає Міністра закордонних справ. І хоча Міністерство і за таких умов працює досить ефективно з реалізації поставлених перед ним завдань, це, безумовно, не може негативним чином не відобразитися на іміджі України на міжнародній арені.

„З.С.”: З якими побажаннями і напутніми словами ви звернете до своїх колег-дипломатів, які напередодні старту президентської виборчої кампанії зберуться у столиці на чергову Раду послів?

– Як Ви самі зазначили у запитанні, нинішня Рада послів є черговою, вона традиційно проводиться кожні два роки. Її головна мета – це підбиття підсумків стану реалізації основних зовнішньополітичних пріоритетів України, визначення проблемних моментів у діяльності української зовнішньополітичної служби та пошук шляхів їх вирішення, тобто постановка завдань на майбутнє. Ці питання будуть головними й на порядку денному цьогорічної Ради послів. А головна наша мета залишається незмінною. Це стабільна, демократична з політичної, сильна з економічної, багатогранна з культурної та толерантна з релігійної точок зору європейська держава. Думаю, що ми вправі претендувати на роль регіонального лідера, не проповідуючи хибної ідеології щодо досягнення світового панування, однак й позбувшись комплексу меншовартості.

Україна – ЄС:

етап, що завершується; етап, що починається

Андрій ВЕСЕЛОВСЬКИЙ,
Представник України
при ЄС,
Надзвичайний
та Повноважний Посол
України

У сучасних міжнародних відносинах, як ніде інше, майбутнє будується на минулому. Послідовність і прецедентність є, зокрема, характерною рисою такого складного історичного процесу, як інтеграція між Україною та Європейським Союзом.

Сьогодні в рамках цього процесу анонсується початок нового етапу в історії відносин між Україною та ЄС. Нині завершується підготовка Угоди про Асоціацію, підписання якої має відкрити нову сторінку в європейській інтеграції нашої держави. У свою чергу, це невідворотно означатиме й новий етап в європейській історії загалом. Адже, розпочавшись із України, асоціативні відносини відкриваються для Молдови та, можливо, для країн Південного Кавказу та Білорусі.

Для України перехід на новий, вищий, щабель у від-

носінах з ЄС є жаданим та довгоочікуваним.

Водночас, для того, щоб просування до визначених у цьому процесі цілей було ефективним, нам необхідно усвідомити, що саме досягнуто у попередньому періоді.

У цьому місці автор змушений зробити ліричний відступ та зауважити: немає нічого нуднішого, ніж стаття державного службовця у відомчому виданні. Це особливості жанру, з якими маємо рахуватися. З цим застереженням – ідемо далі.

Отже, якими були досягнення і проблеми попереднього етапу і яким чином вони визначатимуть подальші відносини з Європейським Союзом?

Цей попередній період, який хронологічно почався із підписаної у 1994 році Угоди про партнерство і співробітництво між Києвом і Брюсселем (чинна з 1998 р.), тривав, фактично, до початку 2005-го, коли у зв'язку із суспільно-політичними змінами в Україні, які неможливо було проігнорувати, очікування нової сторінки в українсько-єсівських відносинах наповнили загальноєвропейський інформаційний простір і політичний діалог.

Перехідний етап відзначався ухваленням трирічного Плану дій Україна-ЄС у рамках Європейської політики сусідства 21 лютого 2005 року. Документ мав створити умови „для переходу в майбутньому до якісно нового рівня відносин з Євросоюзом”, що пе-

редбачало поступову інтеграцію України до внутрішнього ринку ЄС і запровадження зони вільної торгівлі. Як кінцева політична мета Плану фігурувало укладення нової угоди з ЄС.

Подальші події того року наблизили Україну та ЄС у політико-безпековому вимірі. Йдеться насамперед про започаткування у травні механізму приєднання України до заяв і виступів від імені ЄС з регіональних і міжнародних питань, а також підписання у червні Угоди про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу з врегулювання кризових ситуацій та рамкової Угоди про безпекові процедури обміну інформацією з обмеженим доступом. 30 листопада 2005 р. розпочала роботу Місія ЄС з надання допомоги Україні та Молдові – комплексна присутність на двосторонній межі, яка сприяє перетворенню її з пострадянської адміністративної лінії на європейський кордон.

Наприкінці 2005 року під час українсько-єсівського саміту в грудні Європейський Союз оголосив про ухвалення принципового рішення щодо надання Україні статусу країни з ринковою економікою в рамках антидемпінгового законодавства ЄС. Тоді ж був підписаний Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі між Україною та Європейським Союзом. Як показали подальші події, цей документ став одним із на-

ріжних каменів реформ в енергетичному секторі, відкрив дорогу модернізації української газотранспортної системи, оновленню ядерної енергетики та формуванню ринкових відносин у галузі.

Наступний крок у посиленні енергетичної взаємодії було здійснено у вересні 2006 року, коли Україна та ЄС підписали Пам'ятку записку про співробітництво в енергетичній галузі, яка передбачала фінансування Європейською Комісією спільних з Україною енергетичних проектів, а також заохочення європейських фінансових структур, таких як Європейський інвестиційний банк та ЄБРР, до надання відповідної фінансової підтримки Україні.

Зближення на зазначених напрямках, а також робота з імплементації Плану дій уможливили оголошення в лютому 2007 р. початку переговорів щодо нової посиленої угоди між Україною та ЄС.

Зміцнення правових зв'язків і безпекової довіри між партнерами об'єктивно привели до нових можливостей у гуманітарній сфері. У червні 2007 року Україна та Європейський Союз підписали угоди про спрощення видачі віз і реадмісію. Українські громадяни відчули новий, вищий рівень доступу до країн ЄС. Нині, з висоти 2009-го, доцільно нагадати про результат: в 2005 році лише 4,5 мільйона українців перетнуло кордони ЄС; у 2008-му їх стало понад 9 мільйонів.

Тоді ж було підписано План дій Україна–ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки.

У 2008-му відбулася серія визначальних кроків в економічній інтеграції України з ЄС.

У лютому стартували переговори про створення зони вільної торгівлі. Розпочався переговорний процес щодо Спільного авіаційного простору. У липні того самого року Європейська Комісія надала мандат на переговори з Україною про набуття членства нашої держави в Енергетичному Співтоваристві. Пішли консультації про вступ до Рамкової програми ЄС в науці й технологіях, активізувався Аграрний діалог.

Перелічені вище численні галузеві домовленості та переговори, які ущільнили мережу відносин у політиці, безпеці, економіці, соціальній та гуманітарній сферах, за Гегелем і Марксом мали перейти на якість. Це й сталося 9 вересня 2008 року, коли на саміті Україна–ЄС у Парижі було оголошено, що новий документ про відносини сторін укладатиметься у формі Угоди про асоціацію. Розпочався другий, нинішній етап взаємодії Києва і Брюсселя. Він триватиме до моменту надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС.

Серед рішень саміту особливе місце займає домовленість про початок безвізового діалогу, який офіційно стартував 29 жовтня 2008 року. Його метою було визначено підготовку так званої „дорожньої карти”, що міститиме передумови і критерії, виконання яких дозволить скасувати візовий режим з країнами ЄС.

Від 2005 року просування України до ЄС було суттєвим. У нинішній термінології українсько-єсівського політичного діалогу воно характеризується як „перехід від сусідських відносин до політичної асоціації та економічної інтеграції”. Тут

не можна оминати голоси критиків європейської інтеграції України, які зауважують, що всі наші досягнення у відносинах з Брюсселем не мають значення, доки не вирішено головного питання: чи доступне нам членство в ЄС?

Пропоную залишити осторонь дискусію щодо надання чіткого сигналу про перспективи членства України в ЄС. Врешті, без такого сигналу й термін „Асоціація” не виглядає адекватно. Та не в сигналі справа. Прецеденти, які згадувалися на початку, свідчать, що євроінтеграційний процес – це так звана домашня робота країни, яка прагне у майбутньому увійти до складу Європейського Союзу. Квиток у ЄС, про що говорилося 15 років тому Словаччині, 10 – Румунії, а 3 – Сербії, це результат саме „домашньої роботи”, яка дозволяє досягнути критеріїв членства. Це, насамперед, включає правову діяльність із приведення українського законодавства у відповідність до принципів права ЄС.

Критиків запрошую ставити запитання інакше: чи здійснювалася ця „домашня робота” в Україні належним чином?

Аналіз свідчить про наявність низки інституційних та технічних проблем у законодавчій і бюрократичній сферах, неврегульованість яких не дозволяє повною мірою скористатися результатами прогресу, що його було досягнуто у зближенні з ЄС. Тобто переходу кількості в якість не відбувається.

Серед прикладів таких неврегульованих проблем наведемо хоча б неможливість просування до безвізових поїздок українських громадян в Євросоюз без ухвалення в Україні закону про захист персональних даних, який є необхідною складовою адекватної взаємодії у візово-міграційному вимірі.

Для просування в еконо-

мічному вимірі, насамперед у контексті створення зони вільної торгівлі, нагальним є ухвалення закону про державні закупівлі, адекватного єсівським стандартам.

Так само залишились окремі – почасти дрібні, але системні – невиконані Україною завдання, які стосуються вступу до Енергетичного Товариства, укладення угод про галузеве співробітництво та про Спільний авіаційний простір. Не можна увійти в агроринок без фітосанітарних стандартів. Не можна реалізувати Болонський процес у сфері освіти на дві третини – треба до кінця.

В інституційній галузі неможливо йти далі без реформи Уряду – перетворення з галузевого органу на політичний. Так само неможливо не проводити адміністративну реформу – не як перекроювання адмеж, а як делегування повноважень.

Відсутність результатів в цих (є й інші) питання в рамках „домашньої роботи” зупинить подальшу європейську інтеграцію України.

Не все добре не лише на домашньому, а й на зовнішньому фронті. Залишається проблемою недостатнє усвідомлення в Україні важливості належного контакту із країнами-членами ЄС. Саме країни-члени за рахунок консенсусів та внутрішньої взаємодії формують позицію Європейського Союзу. Відтак, з українського боку набагато масштабніші зусилля мають спрямовуватися на діалог із

питань євроінтеграції з країнами ЄС та їх близькими партнерами – членами ЄАВТ. Діалог має бути предметний: захист інвестицій, взаємодія проти нелегальної міграції, виконання судових рі-

шень тощо. Не за рахунок зусиль у Брюсселі. А на додаток до них і у взаємодії з ними.

Тут, однак, справи складніші. Зближення Україна–ЄС у розрізі окремих держав-членів відбувається значною мірою завдяки комплексним заходам загальноєсівського „уряду” – Європейської Комісії, яка спрямовує зусилля на формування збалансованої позиції всіх столиць. Це означає, що на даному етапі Україні важко переконати скептично налаштовані країни в доцільності її членства в ЄС. Слід зауважити, що головні перешкоди у діалозі з ними не пов’язані із незгодою у політичних питаннях – тут є контакт, – а спричинюються вузькоспеціалізованими розбіжностями, зокрема у сфері підприємництва, торгівлі, галузевого співробітництва та безпеки громадян. Саме такі розбіжності, які не дозволяють низці країн-членів ЄС сприймати Україну в якості корисного партнера і мають врегульовуватись у першу чергу.

Проте врегулювання неможливе без ефективної координації зовнішньої діяльності України у відносинах з ЄС. Насамперед, йдеться про необхідність дотримання всіма державними відомствами та іншими причетними структурами положень відповідного Указу Президента України №841 від 1997 року.

Із жалем доводиться констатувати, що така коорди-

нація не забезпечується, унаслідок чого Україна не виступає консолідовано – „єдиним голосом” – у відносинах із ЄС та його країнами-членами. Неодноразово виявлялися випадки, коли українські делегації не ставили до відома МЗС, про що збираються домовлятися. Нерідко переговори чи консультації відомчі представники ведуть з відомчих позицій. Хоча інтегрується в ЄС не відомство, а країна, і лише при загальному баченні процесу з'являється можливість прийняти оптимальне рішення.

Для прикладу можна навести ситуацію навколо експорту соняшникової олії з України до ЄС.

У квітні 2008 року було зафіксовано надмірний рівень мінеральних домішок в українській олії, унаслідок чого ЄК запровадила для наших виробників додаткові контрольні процедури. Постачання олії з України до ЄС (2 мільярдів євро на

рік!) виявилось під загрозою. Бо в Києві все ніяк не вдавалось досягти домовленості про те, який саме державний орган відповідатиме за врегулювання ситуації. За таких обставин адекватний діалог з ЄС не видавався можливим. Зусиллями Представництва України при ЄС і Міністерства закордонних справ із залученням вищих державних інституцій вдалося скоординувати зусилля Мінагрополітики, Міністерства охорони здоров'я та асоціації „Укроліапрот”, забезпечивши діалог із Європейською федерацією виробників олії „Fediol” та Європейською Комісією. Така координація дозволила ЄК спростити процедуру експорту української олії до ЄС. Виконання українською стороною умов, що наразі залишаються чинними, дозволить Єврокомісії скасувати запроваджені контрольні процедури до кінця цього року. Наведений приклад – швид-

ше виняток. Європейська інтеграція потребує правил.

Виконання правил має контролюватися. У частині зобов'язань держави – Урядом та його цільовим органом, Координаційним бюро європейської інтеграції. У частині поточних дій учасників інтеграції – дипломатичним відомством. Такий алгоритм видається на сьогодні найбільш дієвим механізмом скоординованої роботи у відносинах із Європейським Союзом. При цьому йдеться про особливі права МЗС в урядовій системі. На жаль, в країні не створено відомства з питань європейської інтеграції, яке діяло в усіх нових країнах-членах і кандидатах в ЄС на аналогічному етапі. Саме воно реалізувало багатоплановий процес взаємодії з Брюсселем. МЗС займається всіма аспектами євроінтеграції мимоволі, за відсутності повноцінного професійного органу. По суті воно мало б активніше взятися за

дедалі складніші, проблемніші за умов глобалізації дво- і багатосторонні відносини. Насамперед із сусідами. Хочеться сподіватися, що врешті ми зможемо побачити таку систему в дії.

Чи врегулювання цих проблем забезпечить оптимістичний сценарій набуття членства в Європейському Союзі? Мабуть, тільки створить для цього передумови. На додаток до загальної підтримки ідеї членства в ЄС усіма верствами населення, Україні потрібний міцний політичний фундамент, що називається демократичним урядуванням, боротьбою проти корупції, відсутністю конфлікту еліт – тобто тим, що всі ми вважаємо нормальним життям, яке невинно опановує простір за нашим західним кордоном. Однак погодьтеся, аналіз цього процесу виходить за рамки статті державного службовця до відомчого видання.

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

International Review № 2(10) (липень 2009)

«Відносини Україна–ЄС: у форматі «Східного партнерства»

У цьому номері щоквартальника публікуються результати роботи групи міжнародних експертів із оцінки перспектив реалізації ініціативи «Східного партнерства». Видання квартальника здійснюється в рамках спільного проекту «Моніторинг відносин Україна–ЄС», започаткованого Регіональним представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі та Інститутом зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України.

Після свого «великого розширення» 2004 року, Європейський Союз виявив готовність конкретизувати взаємини зі своїми безпосередніми сусідами, не надаючи при цьому чіткої перспективи членства. Це призвело до вироблення Європейської політики сусідства, яка рівною мірою стосувалася сусідів ЄС на Сході та Півдні. Розвиваючи Європейську політику сусідства, 7 травня 2009 року Празький саміт Європейського Союзу схвалив «Східне партнерство» з шістьма країнами, які межують з ЄС на сході, – Азербайджаном, Вірменією, Білоруссю,

Грузією, Молдовою та Україною. Основною метою «Східного партнерства» є створення умов, необхідних для прискорення політичної асоціації та подальшої економічної інтеграції між Європейським Союзом і зацікавленими країнами-партнерами.

Для України, яка вже розпочала переговorni процеси по Угоді з асоціацією, зі створення зони вільної торгівлі, зі скасування безвізового режиму, з приєднання до Енергетичного співтовариства, «Східне партнерство» є можливістю зафіксувати в нових нормативно-правових рамках намічені та нові перспективи інтеграції до Європейського Союзу. Україна також має всі шанси стати провідною країною в «Східному партнерстві» і, таким чином, закріпити за собою роль регіонального лі-

дера під егідою ЄС. Враховуючи найбільш успішне просування України на шляху європейської інтеграції серед країн-партнерів, наша держава може розраховувати на підвищену увагу з боку ЄС.

Прагматичний фундамент для українсько-російського партнерства

**Костянтин ГРИЩЕНКО,
Надзвичайний
та Повноважний Посол
України в Російській
Федерації,
Перший заступник
Секретаря РНБО України**

У сучасному глобалізованому світі, де постійно посилюється конкуренція між країнами за обмежені ресурси розвитку, надійне міждержавне співробітництво має ґрунтуватися не на спогадах про спільне минуле, а на чіткому розумінні відчутних вигод від взаємодії сьогодні та на баченні спільних перспектив. Переважна більшість авторитетних дослідників-міжнародників стверджують, що в новій системі міжнародних відносин вплив та роль держав дедалі більше залежить від їхнього місця в світовій економіці, від їхніх можливостей визначати економічний порядок денний планети. При цьому очевидним є те, що провідна роль у міжнародних економічних процесах поступово переходить від традиційних лідерів з G7 до нових економічних гравців, до яких входить і Росія. Для України, як одного з ключових російських торговельно-економічних парт-

нерів, було б великою помилкою не скористатися цими можливостями для зміцнення власного народного господарства, для посилення значення нашої держави у загальноєвропейській економічній системі. З іншого боку, Російська Федерація також зацікавлена в Україні, як в одному з найбільш привабливих ринків, площадок для інвестицій, гаранта стабільності транзиту енергоносіїв до Європейського Союзу, а головне, як одного з найбільш привабливих партнерів у справі реалізації інноваційних проектів, модернізації власної промисловості та інфраструктури. Саме такий взаємний економічний інтерес України та Росії до співпраці формує найнадійніший фундамент двосторонніх відносин, слугує потужним стимулом для подолання наносних проблем та непорозумінь.

Незважаючи на вплив потужної фінансово-економічної системи Україна та Російська Федерація залишаються одна для одної важливими торговельними партнерами. Цілі галузі народного господарства України залежать від доступу їх продукції на російський ринок і навпаки. Причому впродовж попередніх п'яти років попри складнощі в політичному діалозі товарообіг між двома країнами невинно зростає, і вивів за підсумками 2008 року Росію на перше місце серед зовнішньоекономічних партнерів України, а Україну – на п'яте в списку країн, з якими російські підприємства взаємодіють найактивніше.

Важливо те, що в структурі українського експорту до РФ значне місце займає продукція високого та середнього ступенів переробки (машинобудівна, мета-

лургійна, продовольча), частка якої має тенденцію до збільшення навіть за умов кризи. Водночас, відновлення високих показників взаємного товарообігу по мірі реанімації національних економік може завадити практика застосування обмежувальних заходів у двосторонній торгівлі, обмежень на поставку української тваринницької продукції, труб, патоки до РФ, існування вилучень з режиму вільної торгівлі, який діє між двома країнами з 1993 року.

Що ж до трудової міграції, то лише в 2008 році дозвіл на працевлаштування в Росії офіційно отримали близько 300 тис. громадян України. Та очевидно, що без дозволу тут працює значно більше. Росіян в Україні працює відчутно менше – станом на 1 січня 2008 року дозвіл на працевлаштування отримали близько 13 тисяч громадян РФ. Та це не означає, що наша держава в цьому аспекті є вразливою в діалозі з сусідами. Насправді ця залежність взаємна. Для відновлення впевненого зростання, особливо в високотехнологічних галузях, російській економіці бракує висококваліфікованих фахівців, які вільно володіють російською мовою. Український ринок праці є одним з небагатьох в світі, де російські підприємства та організації можуть знайти спеціалістів з відповідними характеристиками. Ніхто благодійністю тут не займається. Тому ми проводимо й надалі проводитимемо роботу з активного захисту інтересів наших трудових мігрантів, уважно слідкуватимемо за фактами порушення їх прав, надаватимемо правову підтримку. Для цього в Росії діє розга-

лужена мережа консульських установ, яка й надалі розширюватиметься.

Усі проблемні питання торговельно-економічного співробітництва, а також розкриття потенціалу цієї співпраці і подальший її розвиток є предметом переговорного процесу в рамках Комітету з питань економічного співробітництва Українсько-Російської міждержавної комісії, що очолюється прем'єр-міністрами двох держав. 29 квітня 2009 року в Москві проходило чергове засідання комітету, в рамках якого було розглянуто широке коло питань – від координації інвестицій в нанотехнології до зняття неузгодженостей в газовій сфері. Наступне засідання відбудеться в Україні наприкінці осені, де українська сторона планує поставити питання про узгодження антикризових дій в тих галузях, в яких спостерігається найвищий рівень промислової кооперації.

Важливо, що інтерес до партнерства з Україною в торговельно-економічній та науково-виробничій сферах чудово розуміють на рівні вищого російського керівництва. Показовим в цьому питанні став прорив у галузі авіації: за підсумками авіасалону „МАКС-2009” були підписані угоди про відновлення співпраці в рамках проекту Ан-70 і про взаємодію в аерокосмічній сфері. Також підписані контракти на закупівлю російськими авіаперевізниками пасажирського літака Ан-148, який випускають у Воронежі із використанням 40% українських комплектуючих. Важливо, що такий прогрес досягнуто завдяки відповідній позиції Голови Уряду РФ В.Путіна. Адже яструби в російській політичній еліті

у взаємодії з російським авіаційним лобі вже кілька років постійно наголошували на тому, що рух України шляхом євроатлантичної інтеграції неминуче призведе до припинення кооперації з українськими авіаційними підприємствами та їх повного банкрутства. Зміна позиції російського керівництва пов'язана не з якимись особливими симпатіями до українських авіабудівників, а з

усвідомленням ним ситуації в цій галузі в Росії. Росіянам елементарно не вистачає наукових та інженерно-конструкторських кадрів для самостійної реалізації амбіційних проектів. І це стосується не лише авіабудування, а й ракетно- та суднобудування, багатьох високотехнологічних галузей. Таким чином, упродовж як мінімум найближчих років ми матимемо об'єктивно спри-

ятливі передумови для долучення до масштабних високотехнологічних російських проектів, під які Москва виділяє значні кошти зі свого бюджету. І, переконаний – завдання української дипломатії забезпечити максимальне використання цих можливостей українськими підприємствами.

Таким чином, можливості зміцнити свої національні економіки, посилити пози-

ції у міжнародному розділі праці, дати новий поштовх переведенню виробництва на інноваційний шлях розвитку самі штовхають Україну та Росію до партнерства попри різноманітні політичні складнощі. Перекоаний, саме економіка в майбутньому визначатиме характер українсько-російських відносин, твердо тримаючи їх на рейках прагматизму та добросусідства.

Євген МИКИТЕНКО,
Надзвичайний
та Повноважний Посол
України в Єгипті

Український козир у афро-арабському пасьянсі

На моє переконання, це викликано процесами реформування, інколи навіть «турбулентності», які притаманні функціонуванню українського політикуму. При цьому слід зазначити стабільність та певну передбачуваність існуючої політичної системи Єгипту – діючий Президент Хосні Мубарак перебуває при владі з 1981 року, а зміна Уряду країни відбувається кожні 5–7 років. Нині в АРЕ триває поступова підготовка до президентських виборів, проведення яких заплановане на 2011 рік.

Одним з позитивних результатів роботи дипмісії у цьому році є рішення арабських країн акредитувати у ролі спостерігача Посла України в Єгипті при Лізі арабських держав (її штаб-квартира знаходиться в Каїрі). ЛАД є важливим інструментом політики на Близькому Сході. Крім цього, у ході роботи чергової сесії ГА ООН в Нью-Йорку у вересні відбулося підписання меморандуму про співпрацю між МЗС України та Секретаріатом ЛАД, що дозволить нашій державі більш активно долучатися до політичних процесів у регіоні.

За цих обставин актуальною є інтенсифікація роботи в усіх сферах співробіт-

ництва з арабським світом, удосконалення вже існуючої широкої правової бази відносин, активність на різних рівнях, здійснення продуманих та узгоджених ініціатив.

„З.С.“: З урахуванням великого досвіду Вашої роботи на Близькому Сході, хотілося б довідатися, які, на Вашу думку, перспективи розвитку співробітництва України з країнами цього регіону в цілому та Єгиптом, зокрема?

– Україна здобула значного авторитету та визнання серед близькосхідних країн ще за радянських часів. Нашими навчальними закладами було підготовлено велику кількість спеціалістів, розвивалося співробітництво у різних сферах.

У відносинах між Україною та Єгиптом ми вже мали значні здобутки у співпраці, а зі здобуттям незалежності прагнули розвивати її актуальні форми, генеруючи нові ідеї.

Ті напрацювання, які ми маємо сьогодні, та перспективи, що тільки відкриваються, є плодами відданої праці керівників української дипмісії в Єгипті та інших працівників посольства, котрі докладали багатьох зусиль для розвитку взаємовигідного та плідного

співробітництва. Завдяки цьому в 2008 році ми вийшли на рекордні показники товарообігу між нашими країнами, який становив 1,7 млрд. доларів, з яких 1,6 млрд. – український експорт. Цього року прогнозуємо отримати дещо нижчі показники, що об'єктивно викликано, у першу чергу, негативними проявами світової економічної кризи, а також загальним різким падінням цін на товари (метал, сільськогосподарську продукцію), які є традиційно пріоритетними в українсько-єгипетській економічній співпраці.

Головними та перспективними напрямками співробітництва з Єгиптом ми вбачаємо нафтогазову галузь, експорт промислової та сільськогосподарської продукції, сферу високих технологій, співробітництво в галузі освіти та подальший розвиток туризму.

„З.С.“: А які саме здобутки нашої держави у наведених сферах?

– Хотів би особливо відзначити співробітництво у сфері високих технологій. Його розвиток свідчить про серйозний та «некон'юктурний» характер наших відносин. Ще у 2003 році на заводі «Південмаш» було розпочато створення пер-

шого єгипетського супутника дистанційного зондування Землі «EgyptSat-1», у квітні 2007 року здійснено його запуск українським ракетним носієм «Дніпро». Через рік, у ході візиту до Каїра Президента України Віктора Ющенка, було відкрито станцію керування супутником, підписано угоду про співробітництво у галузі мирного використання космосу. Завдяки цій події та активним зусиллям української дипломатії ведуться перемовини про подальше співробітництво у цій сфері, зокрема, у підготовці проекту «EgyptSat-2». У навчальних закладах України навчаються єгипетські фахівці, які будуть задіяні у сферах високих технологій, зокрема, у космічній програмі АРЕ.

Також докладаються зусилля для реалізації контракту на поставку до АРЕ трьох літаків Ан-74. Перша машина була передана єгипетській стороні ще у 2005 році. Ми сподіваємося, що до кінця цього року та на початку 2010 Єгипет отримає ще два літаки. Після цього ми зможемо вести мову про постачання до АРЕ ще десятки повітряних суден цього типу.

Звичайно, неможливо залишити без уваги і більш «традиційні» форми співпраці.

У нафтогазовій галузі я хотів би відзначити успішну реалізацію НАК «Нафтогаз України» концесійної угоди з буріння розвідувальних свердловин у Західній пустелі Єгипту. Всього нашими спеціалістами, які й зараз працюють у країні, було пробурено 3 свердловини, є позитивні показники щодо обсягів нафти і газу.

У серпні цього року було створено робочу групу щодо опрацювання можливості поставок скрапленого єгипетського газу до України для посилення її енергетичної незалежності.

Важливе місце в структурі

Вручення вірчих грамот

Посольство України в АРЕ

нашої торгівлі з Єгиптом займає експорт сільськогосподарської продукції. Так, у 2008 році українськими компаніями було поставлено до АРЕ близько 1,6 млн. тонн зерна. На жаль, виникали певні непорозуміння з єгипетською стороною стосовно якості української пшениці. Але їх було повністю вирішено у березні цього року у ході візиту Міністра АПК Ю.Мельника та доведено високу репутацію наших виробників.

„З.С.“: Отже, для єгиптян Україна залишається бізнес-партнером, поставальником необхідної сировини та техніки?

– Так, головне для українських компаній – вчасне і якісне виконання укладених контрактів. Ми намагаємося будувати надійне та прагматичне торговельно-економічне і науково-технічне партнерство, але не забуваємо й про необхідність розвитку гуманітарних напрямів. В Єгипті стабільним і високим попитом користується українська освіта. Передовсім, з огляду на її високий рівень, який за багатьма спеціальностями не поступається західноєвропейському. Сьогодні чимала кількість єгипетських студентів навчається в українських вищих навчальних закладах, щороку до них поступають понад 200 юнаків. Сподіваємося, що у майбутньому вони стануть одним із джерел так званої «народної дипломатії», яка

ще більше зможе зблизити наші країни.

Робляться перші кроки на міжрегіональному рівні. Маю на увазі розвиток прямої співпраці між містами та регіонами двох країн. Це своєрідне переосмислення досвіду міст-побратимів. На даному етапі розвитку наших відносин це дає позитивні результати. Цього року за сприяння Посольства було підписано Угоду про встановлення дружніх і побратимських відносин між містами Ялта та Шарм Ель-Шейх, досягнуто домовленостей щодо організації постійного обміну мистецькими та дитячими колективами, розвитку співпраці у культурній сфері, налагодження механізму обміну досвідом управління національними парками та заповідниками та організації спільних екологічних дослідницьких робіт. Наразі ми працюємо над подібним «зближенням» Миколаєва та Хургади, Маріуполя та Суецу, займаємося «реанімацією» та активізацією зв'язків між Одесою та Александрією.

„З.С.“: А яка доля наших співвітчизників у Єгипті? З якими проблемами вони стикаються?

– Виділив би дві категорії наших громадян, які перебувають на території Арабської Республіки Єгипет. Перша – це туристи, які відвідують курорти на Червоному морі, які стали своєрідною «туристичною

Меккою» для багатьох наших співвітчизників. Минувлого року подивитися на піраміди приїжджало близько 500 тис. туристів з України, а це вже свідчить про стратегічне партнерство у сфері туризму. Друга категорія – громадяни, які на постійній основі проживають в Єгипті з метою навчання, роботи тощо. Дипісія завжди надає громадянам України активного сприяння, захищає їхні інтереси та намагається створювати куточок рідної землі у Посольстві.

Слід також відзначити роботу, яку ми проводили з організації виїзду та евакуації наших громадян (головним чином жінок та дітей) з блокованого Сектора Газа. Протягом останніх 2 років ми сприяли виїзду чотирьох таких груп, яким надавалося повне сприяння з боку співробітників Посольства, єгипетської влади.

Підсумовуючи нашу розмову я хотів би зазначити, що Єгипет, очоливши з липня цього року Рух неприєднання, – авторитетний та важливий учасник системи міжнародних відносин у регіоні Близького Сходу та Африки. АРЕ стала одним з головних центрів формування процесів світової геополітики. У цих умовах від активної, вираженої, продуманої та чіткої політики нашої держави залежатимуть її позиції у «афро-арабському пасьянсі».

“Київ–Вашингтон – перезавантаження не потребує”

«З.С.»: Майже 4 роки Ви очолюєте Посольство України у США. Які завдання стояли перед Вами у січні 2006 року? Яку частку з них вдалося успішно вирішити? Які нові виклики поставив час перед українською амбасадой?

– Головним завданням, можливо, амбітним, але дуже актуальним для України, було усунути останні перешкоди на шляху поступального розвитку двосторонніх відносин і вивести їх на рівень реального стратегічного партнерства.

Загалом, маємо підстави бути задоволеними результатами своєї роботи. Дуже важливо, що за цей час було налагоджено сталий політичний діалог, запрацювали механізми співпраці на пріоритетних для обох країн напрямках, політичні можливості було трансформовано в актуальні для України справи. Орієнтиром для нас стали домовленості та принципи співробітництва, зафіксовані у Спільній заяві Президентів України та США від 4 квітня 2005 року.

Напруженим був графік двосторонніх контактів на всіх рівнях. Найбільше значення, звичайно, мав обмін візитами Президентів України та США. Двічі нашу країну відвідали Віце-президенти Сполучених Штатів, відбулися візити Прем'єр-міністра України, секретаря РНБОУ, керівників міністерств і відомств наших держав, парламентських делегацій.

Змістовність двостороннього політичного діалогу дозволила забезпечити активну підтримку з боку Сполучених Штатів курсу України на інтеграцію до євроатлантичних структур. Вашингтон відіграв ключову роль у прийнятті рішень Бухарестського саміту та міністерської зустрічі ПАР про перспективу набуття Україною членства в НАТО та перехід до нового формату співпраці. Українсько-американський діалог з безпекових питань, який не обмежується проблематикою НАТО, набуває особливого значення у світлі помітного ускладнення безпекової ситуації в регіоні та пов'язаними з цим новими загрозами та ризиками.

Свідченням прогресуючого наповнення концепції стратегічного партнерства практичним змістом стало підписання в 2008 році Дорожньої карти пріоритетів українсько-американського співробітництва та Хартії про стратегічне партнерство. Принципово важливим є те, що в них йдеться про партнерство наших країн на основі спільних демократичних цінностей.

Зауважу, що договірно-правова база українсько-амери-

**Олег ШАМШУР,
Надзвичайний
і Повноважний Посол
України в США**

канських відносин у 2005–2009 роках поповнилась 27 новими двосторонніми документами.

За цей період було створено сприятливі умови для подальшого розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин: США відновили дію преференцій для українського експорту, визнали ринковий статус української економіки в антидемпінгових розслідуваннях, підписали двосторонній протокол про взаємний доступ на ринки товарів і послуг у рамках вступу України до СОТ, скасували дію щодо України поправки Джексона–Веніка. Саме за істотної підтримки США завершився процес набуття Україною членства в СОТ. У березні 2008 року було укладено двосторонню Угоду про торговельне та інвестиційне співробітництво, а також, відповідно до її положень, створено двосторонню Раду з питань торгівлі та інвестицій, установче засідання якої було проведено у жовтні минулого року. Як результат, за останні три, докризові роки, товарообіг між Україною і США збільшився майже втричі,

помітно зросла кількість спільних підприємств із американським капіталом.

Особливе місце в двосторонній співпраці займає проблематика енергетичної безпеки України, диверсифікації джерел енергопостачання в Україну, про що свідчить реалізація проектів кваліфікації ядерного палива, контрактів на постачання компанією «Вестінгауз» ядерного палива для українських АЕС і будівництво компанією «Холтек» сховища відпрацьованого ядерного палива. США надають практичного сприяння Україні в подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи, виступаючи одним із найбільших донорів Рахунку ядерної безпеки та Чорнобильського фонду «Укриття», а також в підвищенні безпеки українських АЕС.

Важливою складовою українсько-американського партнерства є тісна взаємодія в галузі нерозповсюдження, роззброєння та експортного контролю, яка за останні роки набула подальшого розвитку. Крім забезпечення ефективного двостороннього консультативного механізму з актуальних питань цієї галузі, Україна та США активно реалізують низку практичних програм і заходів. Передусім, у зв'язку з цим слід зазначити суттєву підтримку з боку Сполучених Штатів імплементації програм допомоги нашій державі в рамках ініціативи Групи восьми «Глобальне партнерство проти розповсюдження ЗМЗ та відповідних матеріалів». За сприяння США вирішується ще одна актуальна для України проблема – утилізація непридатних боєприпа-

сів та озброєнь. Водночас ми очікуємо, що американська сторона виконає у повному обсязі свої зобов'язання стосовно фінансування програми ліквідації в Україні твердого палива ракет РС-22.

Про обнадійливі перспективи співпраці в галузі науки і техніки свідчить реалізація в Україні низки програм американського Фонду цивільних досліджень і розвитку, спрямованих на підтримання і зміцнення вітчизняного наукового і технологічного потенціалу. Цій меті також слугує Угода про співробітництво у сфері науки та технологій та Угода про співпрацю в дослідженні та використанні космічного простору в мирних цілях. США стали важливим партнером України з питань охорони здоров'я, надаючи ефективну допомогу у протидії ВІЛ/СНІДу, туберкульозу та пташиному грипу.

Надзвичайно важливою залишається українсько-американська співпраця в освітній галузі, де за сприяння США реалізується низка програм, спрямованих на розвиток професійних контактів і дослідницької співпраці між ученими України та Сполучених Штатів, здійснення студентських обмінів між університетами, а також на отримання грантів українськими студентами на навчання в американських вузах. Крім цього, розвиваються контакти безпосередньо між вищими навчальними закладами обох країн: на сьогодні понад 30 університетів України започаткували взаємодію із зацікавленими закладами США. Значними є перспективи співпраці у практичному використанні в Україні американського досвіду створення та розвитку технологічних парків, які мають стати основою зміцнення вітчизняного наукового потенціалу.

Нарешті, не можна не згадати вшанування у США пам'яті жертв Голодомору та визнання справжнього характеру та масштабів цієї трагедії, зокрема, через ухвалення відповідної резолюції Палати представників конгресу США та Закону про дозвіл на встановлення у Вашингтоні меморіалу жертвам голоду-геноциду 1932–1933 років. Минулого грудня, за участю дружини Президента України, відбулася церемонія освячення земельної ділянки, на якій стоятиме цей меморіал неподалік від Капітолія.

Можна навести численні приклади сприяння американських партнерів у посиленні демократичних інституцій та засад ринкової економіки, реалізації військової реформи та модернізації Збройних сил України тощо. Втім, хотів би наголосити, що, на моє переконання, перспектива нашого стратегічного партнерства визначатиметься не тільки тим, чим США зможуть допомогти Україні, а й дедалі більше тим, що ми зможемо зробити разом у двосторонніх відносинах, у регіоні та в світі.

«З.С.»: Як Ви оцінюєте рівень співпраці з уже відносно новою американською адміністрацією?

– Звичайно, в перехідний період були певні труднощі, викликані зміною «дійових осіб і виконавців» з американського боку. Виникли деякі побоювання стосовно того, що «перезавантаження» відносин США з Росією може призвести до зменшення активності українсько-американських відносин чи навіть відбуватиметься за рахунок України. За цих обставин для нас було важливо, що вже на початковому етапі діяльності адміністрації Б.Обами самим Президентом і чільними її представниками було зроблено чіткі заяви щодо підтримки суверенітету та територіальної цілісності України та процесу реформ, неприпустимості спроб встановити «виключні зони впливу», права кожної країни самостійно обирати власні безпекові альянси, готовності поглиблювати відносини стратегічного партнерства. Було підтвер-

Прийняття з нагоди 18-ї річниці Незалежності України: Посол України в США О.Шамшур, сенатор Р.Лугар, конгресмен Р.Векслер (15 вересня 2009 року)

джено гарантії безпеки України відповідно до Будапештського меморандуму 1994 р. Вельми показово, що в США було дано належну оцінку сумнозвісному листу Д.Медведева.

Відбулася низка двосторонніх обмінів на високому рівні. Конкретним результатом співпраці з новою Адміністрацією стало рішення про створення двосторонньої Комісії стратегічного партнерства, досягнуте під час зустрічі В.Ющенка і Дж.Байдена в Києві. Її установче засідання планується провести наприкінці жовтня ц.р. у Вашингтоні.

Нині спільно працюємо над проведенням першого засідання Робочої групи з питань енергетичної безпеки (орієнтовно, наприкінці жовтня в Києві). Відбулися або найближчим часом відбудуться чергові засідання Робочої групи з питань експортного контролю, консультації з питань оборони, друге засідання Ради з питань торгівлі та інвестицій і двосторонній бізнес-форум. Досягнуто принципової домовленості про проведення двосторонніх консультацій з політико-безпекових питань. Підсумовуючи, я сказав би, що нами вдосконалено інфраструктуру двосторонньої співпраці та уточнюється фронт невідкладних і перспективних робіт.

«З.С.»: Як вплинула глобальна криза на економічну сферу співробітництва України зі США? Які сектори економіки витримали випробування і завдяки яким факторам? Як Ви оцінюєте найближчі торговельно-економічні перспективи України на ринку північноамериканського континенту?

– У період з 2005 по 2008 рік ми мали чудову динаміку розвитку торговельних відносин. Обсяг двосторонньої торгівлі товарами за цей період зріс у 7,1 разу.

Економічна криза справила відчутний негативний вплив на двосторонню торгівлю. За даними Держкомстату України, товарообіг між Україною та США за 7 місяців 2009 року порівняно з відповідним періодом минулого року, зменшився у 3,2 разу й становив 0,84 млрд. дол. США. Це скорочення обсягів торгівлі корелюється зі скороченням товарообігу за цей самий період із найбільшими торговельними партнерами України. Щодо США, слід також враховувати, що саме ця країна стала епіцентром світової економічної кризи. До того ж територіальна віддаленість США та відповідно вища вартість фрахту впливає на формування остаточної ціни експортних товарів, а отже, й на їхню конкурентоспроможність на зовнішніх ринках. Постраждали всі

Після церемонії підписання Президентом США Дж.Бушем закону про скасування дії щодо України поправки Джексона-Веніка (31 березня 2006 року)

статті українського експорту, найбільш відчутно – чорні метали та вироби з них, продукція хімічної промисловості.

Враховуючи успішний розвиток наших торговельних відносин в докризовий період, а також те, що вже сьогодні ми можемо спостерігати перші ознаки поживлення торговельної активності (у липні 2009 року наш двосторонній товарообіг порівняно з червнем збільшився на 17,1%), я з певним оптимізмом дивлюся на перспективи відновлення темпів і обсягів економічної співпраці між Україною та США.

США є помітним учасником інвестиційного ринку України і продовжують залишатися в переліку найбільших інвесторів в українську економіку. Станом на 1 серпня ц.р. в економіку України залучено 1369,2 млн. дол. США американських інвестицій, кількість підприємств із американським капіталом, що працюють в Україні, становить 1525.

Сказавши це, я хотів би підкреслити, що й докризові масштаби та структура двостороннього торговельно-економічного співробітництва доволі далекі від наших потенційних можливостей. Попри об'єктивні труднощі та необхідність подальшого покращання інвестиційного клімату в Україні суттєві зміни на краще можливі, але вони вимагають вирішення ряду принципових питань, пов'язаних з наболілою темою реорганізації економічних служб дипломатичних представництв України за кордоном та налагодженням ефективного діалогу між ними та українськими експортерами, яка дозволила б виробити справді дієві методи просування українських зовнішньоекономічних інтересів і забезпечити реальну та послідовну підтримку вітчизняних виробників.

«З.С.»: Як Ви оцінюєте інтеграційні перспективи України 2009-го року?

– Мабуть, для мене було б некоректно давати оцінки ситуації в сферах, які належать до компетенції моїх колег, тому я обмежуся загальним зауваженням. Я переконаний, що ключ до якісних змін в реалізації нашого курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію наразі знаходиться все-

редині країни. Без поглиблення та пришвидшення принаймні найбільш загальних економічних і суспільно-політичних реформ, ефективного використання наявних і тих, які мають найближчим часом з'явитися, інструментів співробітництва з ЄС та НАТО ми навряд чи зможемо підтвердити серйозність своїх інтеграційних намірів і змінити на свою користь позицію добре знаних країн-скептиків. Звичайно, при цьому не маємо забувати про кінцеву мету – повну інтеграцію до ЄС та НАТО.

«З.С.»: Чи застосовує США щодо України концепцію «м'якої сили», готуючи до розгортання на нашій території масштабних економічних проєктів?

– Для України США є традиційно одним із найбільших донорів технічної допомоги. Загальний обсяг допомоги, наданої США з 1992 року, становив понад 3 млрд. дол. На сьогодні реалізується близько 70 проєктів технічної допомоги загальною вартістю понад 500 млн. дол. (термін реалізації кожного в середньому від 1 до 3 років). Усі основні програми, за якими здійснюється фінансування, сприятимуть продовженню реформ в соціальному секторі та економіці, законотворчому процесі та правоохоронній діяльності, а також боротьбі з корупцією, підвищенню енергетичної безпеки, подоланню епідемії СНІД, реформуванню системи охорони здоров'я. Особлива увага приділятиметься підтримці проєктів з підвищення енергоефективності української економіки, розвитку місцевого самоврядування та медицини у регіонах.

Агентство з міжнародного розвитку «USAID», яке працює в Україні з 1992 року, надає відчутну консультативну підтримку уряду України у сфері угод про розподіл продукції; реалізує проєкт співпраці в галузі науково-технологічних досліджень, зокрема, щодо раціонального використання енергії; надає консультації щодо правової та регуляторної реформи аграрної сфери; сприяє створенню сприятливого клімату для підприємницької діяльності та багато іншого. У сфері торгівлі, інвестицій та фінансовому секторі Державні агентства США вдало застосовують механізми державно-приватного партнерства.

Агентство «US Trade and Development Agency» фінансує проведення аналізів економічної доцільності здійснення інвестиційних проєктів у тих чи інших сферах української економіки, стимулюючи тим самим приплив приватних інвестицій в економічно рентабельні проєкти. Зокрема, цим агентством було частково профінансовано проведення такого аналізу для проєкту розбудови міжнародного аеропорту у м. Біла Церква. Приклади можна продовжувати.

Справді, серед іншого зусилля американського уряду матимуть своїм результатом створення в Україні сприятливих умов для роботи американських корпорацій. Не бачу в цьому нічого поганого, адже створення комфортного середовища в нашій країні для роботи іноземних компаній, сприяння припливу інвестиційного капіталу та, як наслідок, зміцнення національної економіки відноситься до пріоритетних завдань української держави. Сподіваюся, зокрема, що американські інвестори братимуть активну участь в реалізації

проектів у рамках підготовки до проведення в Україні футбольного чемпіонату Євро-2012.

«З.С.»: Економічна криза, як Ви зазначили в одній зі своїх статей, змусила уряд США збільшити видатки на фінансування свого дипломатичного корпусу. Чи приносить така політика бажаний ефект? Чи може бути американський досвід боротьби з кризовими явищами в економіці використаний в Україні?

– Як бачимо, сьогодняшня світова економічна криза лише прискорила тектонічні зсуви в системі сучасних міжнародних відносин, які виірвали тривалий час. Переконливим свідченням цього стали активні та відверті дебати учасників цього річної сесії Генеральної Асамблеї ООН, а також чергового саміту Великої двадцятки (G-20) у Пітсбурзі. Такі країни, як Китай, Індія і Бразилія нині найбільш активно наполягають на прискоренні реформування міжнародних багатосторонніх організацій, зокрема, на змінах механізму розподілу голосів у рамках МВФ та СБ з урахуванням розширення відповідних економічних можливостей та інтересів країн, що розвиваються.

Цікаву констатацію зробив колишній президент США Б.Клінтон, який зазначив, що США «зможуть надалі відігравати провідну роль, однак не домінувати», як вони це робили раніше. Для збереження позицій світового лідера Вашингтон змушений модифікувати свій зовнішньополітичний інструментарій, роблячи наразі наголос на цивільні спроможності та дипломатичні важелі. Цій логіці відповідає рішення Б.Обами підтримати пропозицію держсекретаря США збільшити на чверть кількість співробітників Департаменту. Необхідні асигнування враховані у проекті національного бюджету на фінансовий 2010 рік, який розпочинається з поточного жовтня.

Переконаний, що міцна, матеріально забезпечена й ефективна дипломатична служба потрібна будь-якій країні, якщо вона хоче адекватно протистояти викликам ХХІ століття й активно просуванню своїх національних інтересів.

Стосовно використання американського досвіду боротьби з економічною кризою в Україні, то у своїй останній статті в «Дзеркалі тижня» я намагався пояснити, що сьогодні навіть в політичному середовищі США немає однозначної думки щодо ефективності антикризових заходів американського уряду, хоча в економіці присутні перші, все ще непевні ознаки призупинення рецесії.

Попри численні засідання міжнародних економічних організацій впродовж останнього року на сьогодні не вироб-

Зустріч Президента України В.А.Ющенка з членами Американсько-української бізнесової ради (22 вересня 2009 р.)

лено уніфікованих підходів по боротьбі з кризою. Виходячи з того, що кожна країна посідає унікальне місце в міжнародному розподілі праці, мабуть, вона має враховувати ці особливості в ході розробки та реалізації власної антикризової програми. З іншого боку, при цьому не можуть бути ігноровані динаміка світових ринків і зміни в економічній стратегії країн – основних торговельних партнерів.

Думаю, що ми матимемо хорошу нагоду співставити з нашим стратегічним партнером США національні програми виходу з кризи, обмінятися відповідним досвідом, а також узгодити шляхи активізації торговельно-економічної співпраці під час другого засідання двосторонньої Комісії з питань торгівлі та інвестицій.

«З.С.»: Як вплив на розвиток україно-американських відносин має численна українська діаспора? Наскільки повно Україна використовує цей потенціал?

– Українська громада, безумовно, відіграє дуже важливу роль у розвитку двосторонніх відносин. Численні діаспорні організації, які представляють понад мільйон американських українців, активно лобіюють інтереси України на федеральному рівні, сприяють розвитку контактів у регіонах, популяризації української культури, посиленню позитивного іміджу України, економічному співробітництву, поширенню інформації про туристичні можливості України.

Українські дипломатичні представництва у США завжди активно працювали з громадою з таких важливих питань, як нарошування обсягів технічної допомоги нашій державі, скасування поправки Джексона-Веніка та відновлення нормальних торговельних відносин, вступ до СОТ, поширення правди про Голодомор-геноцид українського народу, забезпечення підтримки в США євроатлантичної інтеграції України, реалізація низки резонансних культурних проєктів. Я та мої колеги сприймаємо членів української громади в США як друзів, надійних і зацікавлених партнерів в роботі на благо нашої держави та реалізації багатьох цікавих починань на різних напрямках українсько-американського співробітництва.

Приємно зазначити, що впродовж останніх років Україна й сама почала допомагати українській громаді фінансово, виділяючи бюджетні кошти на зміцнення зв'язків із закордонним українством. Дуже важливо продовжити цю політику, попри сучасні тимчасові економічні труднощі.

Церемонія освячення землі у м. Вашингтон під пам'ятник жертвам Голодомору (2 грудня 2008 р.)

Сонце в Україну йде з Далекого Сходу

**Микола КУЛІНИЧ,
Надзвичайний
та Повноважний
Посол України в Японії**

Більшість міжнародних експертів єдині в думці, що Азійсько-Тихоокеанський регіон – в економічному та стратегічному сенсі один із найперспективніших, з яким пов'язані довгострокові інтереси найвпливовіших держав світу.

В останніх дослідницьких документах Держдепу США вказується на те, що територія змагань провідних гравців зміщується з Європи до Азії – “основні інтереси світової економіки змістилися в Азію, а слідом за ними пішли й національні інтереси США”.

Стратегічне значення регіону визначається також його роллю “локомотива” світової економіки, однієї з головних рушійних сил глобального розвитку, реальна вага якої зростає і зростатиме в недалекій перспективі. Економічні прогнози досить одноставно пророкують швидкий розвиток більшості держав регіону і навіть неминуче перетворення деяких із них на нові центри сили.

У країнах цього регіону

проживає близько 40% населення Землі, вони виробляють більш як 60% світового ВВП і на них припадає близько 50% обсягу світової торгівлі. Значний прогрес спостерігається практично в усіх галузях, починаючи зі зростання випуску продукції, розвитку високотехнологічних виробництв, підвищення ємності азіатського ринку, темпів розвитку економіки, і закінчуючи станом ринку робочої сили та останніх демографічних даних. Зі створенням АТЕС держави регіону отримали також можливість впливати на встановлення міжнародних правил у торгівлі та економічному співробітництві.

Одночасно, слід взяти до уваги, що політичне майбутнє Азійського регіону менш виразне, ніж економічне, тут не можна виключати не прогнозованих подій, здатних викликати довгострокові зміни в системі та структурі міжнародних відносин як у масштабах регіону, так і поза його межами.

Наразі в Японії здійснюється активний пошук консенсусу щодо політики внутрішнього розвитку та зовнішніх пріоритетів за умов не тільки сучасної фінансової кризи та частоті змін урядів, а й зростаючої глобалізації та нових викликів, які формуються у новому столітті. Узагальнена ідея, яка простежується в програмних засадах нинішнього керівництва країни, спирається на визнання лідуючої ролі Японії в регіоні та й загалом на міжнародній арені і визначає, водночас, підвищену відповідальність перед іншими учасниками міжнародних відносин.

В економічній площині Японія, спираючись на власний досвід та новітні технології, заявляє про спроможність запропонувати міжнародній спільноті вагомий внесок у зменшення світового попиту на енергоносії та у справу боротьби з глобальним потеплінням. Як приклад у цьому контексті наводиться історична паралель із нафтовими кризами 70-х років, у результаті яких японська економіка переорієнтувалася на створення ефективної інфраструктури, що дозволило країні набутися статусу провідної держави у сфері практичного застосування технологій ресурсо- та енергозбереження.

На думку експертів, далекоглядним рішенням із точки зору геополітичних інтересів нашої країни має стати зміна місця Японії у зовнішньополітичних пріоритетах України. Такий висновок можна розглядати не тільки як логічне продовження розвитку, якого набули українсько-японські відносини в останні роки, а й як своєрідну відповідь на деяку „політичну стриманість” з боку Заходу, яка наразі спостерігається стосовно нашої держави. У цьому сенсі певними гарантіями незмінності японської позиції можуть слугувати наступні аргументи:

- Японія, вочевидь, прагне реалізувати свої амбіції до глобального лідерства не тільки в економічній, а й у політичній площині. Підтримка „нових демократій” (у тому числі – України) з боку Токіо покликана забезпечити йому політичне ствердження як впливового гравця на світовій та регіональній арені.

- Послідовність і передбачуваність зовнішньополітичного курсу Токіо до цього часу (попри всілякі внутрішньополітичні пертурбації) залишалися своєрідною „візитівкою” японської дипломатії.

Необхідно також використати те, що в японському істеблшменті Україна сприймається як найдемократичніша держава пострадянського простору. До того ж, між країнами не існує жодних політичних, територіальних, фінансових чи інших проблем.

Токіо усвідомлює, що Україна, з огляду на її особливе геополітичне становище, спроможна зайняти гідне місце на євразійському просторі, та, що вона – невід’ємна частина системи енергетичної безпеки Євразії та зручний географічний центр міжрегіональної транспортної інфраструктури.

Політична складова українсько-японських відносин визначається тим фактом, що від самого початку демократичних перетворень в Україні, Японія максимально підтримувала цей процес. Яскравим свідченням цього стали вагомні результати візитів до Японії Президента України В. Ющенка у липні 2005 р. та Прем’єр-міністра України Ю. Тимошенко у березні 2009 р.

У 2005 р. керівниками держав було підписано Спільну заяву про нове партнерство у XXI ст., а головним підсумком першого в історії двосторонніх відносин візиту Прем’єр-міністра України до Японії у 2009 р. стало прийняття Главами урядів обох країн Спільної заяви. Ці документи зафіксували основні напрями співпраці,

форми та механізми взаємодії щодо подальшого розвитку всебічного двостороннього співробітництва, у т.ч. у рамках міжнародних організацій.

Із задоволенням хотів би зазначити те, що політична складова наших відносин розвивається дуже активно. Важливими елементами її інтенсифікації, а також усього спектру двосторонніх відносин є діяльність Спільного комітету зі співробітництва на рівні міністрів закордонних справ, два засідання якого було проведено в Києві в 2006 р. та у Токіо в 2008 р. Ми очікуємо, що в наступному році в Києві буде проведено його третє засідання.

Окремо хотів би зазначити, що ми високо цінуємо започаткування три роки тому системного та регулярного механізму проведення окремих політичних консультацій між МЗС обох країн як з двосторонніх питань, так і з міжнародної проблематики і безпеки на рівні заступників міністрів закордонних справ обох країн, які дозволяють об-

говорити та ґрунтовно проаналізувати всі нагальні питання сучасного стану розвитку відносин та їх перспективи. Приємно також, що такі консультації завжди демонструють високий рівень довіри та проходять у надзвичайно конструктивній і дружній атмосфері.

Крім цього, триває активна співпраця між нашими країнами в рамках спільних засідань Координаційної Ради з економічного співробітництва з Японією при Мінекономіки України та Комітету ділового співробітництва з Україною Японської федерації бізнесу „Кейданрен”. Великі надії ми покладаємо на роботу Українсько-Японської комісії з науково-технічного співробітництва, адже її діяльність розглядається як найважливіший елемент системної розбудови науково-технічної співпраці.

Водночас, на сьогоднішній день для мене, як для Посла України в Японії, пріоритетним є завдання подальшої підготовки разом із японською стороною можливості проведення першо-

го в історії наших відносин офіційного візиту Прем'єр-міністра Японії в Україну. Такий візит, на мою думку, і став би наочною демонстрацією підтримки Японією демократичних перетворень та економічних реформ в Україні та підтвердив готовність „офіційного” Токіо до подальшого взаємовигідного економічного співробітництва, яке вже має конкретні практичні результати співпраці в цьому році.

Можна впевнено казати про те, що двосторонні відносини між нашими країнами в економічній сфері набули стратегічного значення. Вони вже базуються на новій філософії розвитку взаємовигідних економічних відносин, а якісне підґрунтя такої співпраці створюють провідні японські корпорації та підприємства завдяки своїй експансії на ринок України із залученням новітніх, насамперед енергозберігаючих, технологій, кредитів та інвестицій в економіку нашої держави. Такого роду співпраця з Японією, особливо за умов фінансово-економічної кри-

зи в Україні, сприяє впровадженню в життя широко-масштабної програми модернізації та реконструкції основних систем господарства та життєдіяльності України.

Значні перспективи для України також відкриває співпраця з Японією у рамках японської зовнішньополітичної концепції цієї країни „Дуга свободи і процвітання”. Згідно з цією концепцією опорою, довкола якої обертатиметься зовнішня політика Японії, визначена дипломатія, орієнтована на „загальноновизнані цінності”: демократію, свободу, права людини, верховенство права та ринкову економіку. Більш концентровано мета такого зовнішньополітичного курсу в розвитку відносин з країнами Кавказу і Східної Європи, зокрема, нашою державою, окреслена керівництвом Японії абсолютно конкретною тезою: „Принести стабільність до країн ГУАМ – України, Грузії, Азербайджану та Молдови”. Ця концепція фактично формулює підвищений інтерес Японії до політичних та економічних процесів у Чорноморсько-Каспійському регіоні, насамперед, у державах ГУАМ. Отже, створюються всі необхідні передумови для реалізації проектів у сфері диверсифікації джерел енергопостачання та впровадження енергозберігаючих технологій, залучення японських інвестицій, які сприяли б розвитку транспортної інфраструктури та підвищенню ролі України як транзитера товарів і енерго-ресурсів. До того ж розвиток спільних інфраструктурних проектів є необхідною передумовою насичення взаємних товарних потоків між Європою та Азією.

Напередодні візиту Прем'єр-міністра України до Японії відбулася не менш важлива подія, яка надала нового імпульсу розвитку та інституалізації двосторон-

нього ділового співробітництва – проведення у Токіо 9 березня 2009 року Другого спільного засідання Координаційної Ради з економічного співробітництва з Японією при Мінекономіки України та Комітету ділового співробітництва з Україною Японської федерації бізнесу „Кейданрен”.

Результатом проведеного засідання і двосторонніх зустрічей членів українського Уряду і керівників японських корпорацій стало підписання рекордної кількості документів – 23 меморандуми та 4 протоколи, – в яких визначено пріоритетні напрями розвитку співпраці у впровадженні проектів з енергозбереження та використання альтернативних джерел енергії в металургії, хімії, житлово-комунальному господарстві, в енергетиці та модернізації газотранспортної системи, сільському господарстві тощо.

Слід зазначити, що „Кейданрен” є свого роду штабом японського підприємництва та впливовим у країні економічним лобі, що об’єднує найбільші компанії країни та великі галузеві асоціації. Створення у 2007 р. в структурі Японської федерації бізнесу окремого Комітету ділового співробітництва з Україною та проведення щорічних двосторонніх засідань є запорукою підтримки японським бізнесом тісних економічних контактів із Україною та свідченням його зацікавленості в розвитку спільних проектів у нашій країні.

У двосторонній інвестиційній співпраці, політичній та економічній пріоритетом для українського Уряду є співробітництво з Японією в рамках імплементації Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату з залученням новітніх японських технологій для модернізації української промисловості та комунального сектора. Японія, яка навіть за умов нестачі власних енергоресурсів стала другою за економічним потенціалом країною світу, є для нас взірцем і важливим джерелом таких технологій.

У березні ц.р. Україна стала першою європейською країною, з якою Японія уклала угоду „Про придбання одиниць встановленої кількості за схемою зелених інвестицій” на загальну суму 300 млн. євро, що є безперечним досягненням Уряду України. Імплементація цього документа дозволила вже у червні ц.р. залучити в Держбюджет України на незворотній основі інвестиційні кошти в обсязі 150 млн. євро для реалізації проектів, які передбачають пряме або опосередковане скорочення шкідливих викидів вуглекислого газу в енергетиці, житлово-комунальному господарстві, вугільній галузі, газотранспортній системі та інших сферах.

У рамках Кіотського протоколу успішно реалізуються два проекти за схемою „спільного впровадження” – це „Утилізація та використання газу метан на шахті ім. О.Засядька” у м. Донецьку за участю корпорації „Марубені” та „Виробницт-

во електроенергії на основі використання доменного, конверторного і коксового газів на Алчевському металургійному комбінаті” за участю „Індустріального Союзу Донбасу” та корпорацій „Сумітомо” і „Міцубісі хеві індастріз”.

Україна на сьогодні стає дедалі помітнішим ринком для успішної торгівлі японських компаній, які реалізували у 2008 р. на цьому ринку продукції на 2,8 млрд. дол. США, що свідчить про зростаючий інтерес японських компаній до нашої країни. Загалом динаміка розвитку двосторонньої торгівлі в докризовий період вражає – загальний товарообіг між Україною та Японією впродовж 2005–2008 рр. зріс у шість разів. І, за підсумками 2008 р., збільшився удвічі, сягнувши найбільшої в історії двосторонніх відносин цифри 2,9 млрд. дол. Водночас, спостерігався значний дисбаланс у двосторонній торгівлі. Японський імпорт, який в основному складався з автомобілів, перевищив український експорт, який складався здебільшого з алюмінію, феросплавів та сухого молока, на 2,67 млрд. дол.

Цього року глобальна економічна криза негативно позначилася на двосторонній торгівлі між нашими країнами, загальний товарообіг упродовж 8 місяців 2009 р. зменшився майже у п’ять разів, порівняно з аналогічним періодом 2008 р., і становив усього 381,18 млн. дол., з яких експорт – 55,48 млн. дол., імпорт – 325,7 млн. дол.

Новою позитивною тенденцією у 2009 р. стало відновлення експортних поставок зернових. Зокрема, експортні поставки кукурудзи на тлі загального падіння експорту в Японію вийшли на перше місце, і за 8 місяців 2009 р. становили 51,4% від загального обсягу експорту, або 28,52 млн. дол.

Розвиток співпраці у агропромисловому комплексі є одним з перспективних напрямів економічного співробітництва. Японські компанії стали поступово відкривати для себе Україну з її родючими землями та багатими врожайми зернових як перспективного партнера з постачання харчових сортів зернових, сої, сушених овочів і фруктів, олії, рапсу за умови їх високої якості.

Пілотним проектом у агропромисловому комплексі може стати закупівля українським урядом 1000 молочно-ковозів у японських компаній „Ісудзу” та „Соджіц” та передачі їх на умовах лізингу українським тваринницьким господарствам. Японські компанії, зокрема „Марубені”, також активно залучаються до будівництва зернових елеваторів і зернових терміналів в українських портах.

Україна активно співпрацює з Японією і у фінансовій сфері. Окремо слід відзначити, що третій транш МФВ у розмірі 3,3 млрд. дол., який отримала Україна 31 липня ц.р., був повністю сформований за рахунок японських фінансових ресурсів, наданих МВФ.

Ефективним інструментом допомоги Уряду Японії країнам, економіки яких стрімко розвиваються, зокрема Україні, є офіційна допомога розвитку, що являє собою ієнові кредити у обсязі 200–400 млн. дол. на 30–40 років, з яких перші 10 років є пільговими (гроші надаються під 1,3–2% річних Японською агенцією розвитку (ДЖАЙКА) на проекти розвитку національної інфраструктури, розвитку енергетики та поліпшення стану довкілля). 29 березня 2005 р. підписано Угоду у формі обміну нотами між урядом України та урядом Японії про надання кредиту в японських ієнах на суму до 19.092 млрд. ієн. (до 172 млн. дол. на 30 років під

1,5% річних) для фінансування першого проекту з реконструкції ДМА "Бориспіль", реалізація якого до 2011 р. дозволить вдвічі – до 8 млн. пасажирів на рік – збільшити пасажиропотік. Однак постійні проблеми, що виникали під час імплементації цього проекту, змусили японський уряд з обережністю ставитися до видачі нових ієнових кредитів Україні.

План розбудови співпраці України з Японією, який

включає реалізацію 33 спільних з японськими компаніями проектів, насамперед, у галузях енергоефективності, модернізації промислового сектора економіки та розвитку інфраструктури, затверджений Українським урядом 20 серпня ц.р., має якісно змінити ситуацію. Хоча підкреслили, що такого плану не має жодна інша країна. Він став підтвердженням пріоритетності економічного співробітництва з Японією і в пер-

спективі має допомогти модернізації української економіки та промисловості.

Отже попереду – великий пласт роботи. Українська дипломатична установа й надалі наполегливо працюватиме, щоб примножити наше спільне надбання – взаємовигідне співробітництво, глибоку довіру та взаємну симпатію, які існують між народами України та Японії.

Українські прем'єри японських мистецтв

З великим успіхом пройшов "Місяць Японії в Україні 2009". Він розпочався з пересувної виставки "Японія в природі", на якій були представлені чорно-білі знімки в жанрі пейзажу, створені фотографом Яхагі Кіджуро під час його поїздки країною в 1992 році. Вісімдесят п'ять монохромних фотографій – вісімдесят п'ять історій: "Село з будинками серед рисових полів. Префектура Тояма", "Кедрова алея Нікко. Префектура Точигі", "Тонкий лід у рибному порту Абаширі. Хоккайдо", "Вечірні вогні Осаки", "Священий водопад Начі. Префектура Вакаяма", "Хотокегаура – скелі, названі на честь Будди. Префектура Аоморі", "Храм Рьотан-джи. Префектура Шига", "Квадратне небо в чайному домі "Томійо". Кіото" тощо. "Яхагі Кіджуро відомий фотограф не лише в Японії, а й за кордоном. Ми цінуємо його як багатовекторну особистість", – зазначив Надзвичайний та Повноважний Посол Японії в Україні Тадаші Ідзава. За його словами, виставка "Японія в природі" є певною японською візитівкою у усьому світі.

Бурю емоцій викликав чемпіонат з кендо

(шлях меча) мистецтва японського фехтування. А конкурс промов японською мовою серед студентів засвідчив, з якою старанністю молодь ставить до вивчення східних мов та оволодіння акторськими секретами ораторського мистецтва.

Традиційно великою популярністю користувався майстер-клас з ікебани за участі відомого японського професора Кобаясі Йосіко. Під час його проведення можна було

ознайомитися з історією та символікою стародавнього мистецтва, різними школами та напрямками, спробувати на практиці застосувати свої навички у майстерності складання букетів.

У Сімферополі знайшлося чимало прихильників стародавнього мистецтва орігамі – складання фігурок із паперу. Під час майстер-класу, який тут пройшов, відвідувачі дізналися, як спочатку орігамі використовувалося під час релігійних обрядів, було доступне лише представникам вищих верств суспільства. Вміння складати фігурки з паперу вважалося ознакою хорошого тону. З часом воно стало набагато демократичнішим.

На фестивалі японського кіно були представлені шість невідомих раніше українському глядачу стрічок. Заключним акордом «Місяця Японії в Україні 2009» стало проведення традиційної чайної церемонії, яка включала в себе ознайомлення з різновидами сортів японського чаю, розкриття секретів заварювання, ознайомлення з історією розвитку чайного культу, конструкцією чайного будиночка і, власне, змістом самого чайного ритуалу.

Инф. "З.С."

“Перезавантаження” пріоритетів США на пострадянському просторі

Ера нової моделі американської дипломатії

Євген РЯБІНІН,
кандидат політичних наук,
Маріупольський
державний університет,
кафедра міжнародних
відносин і зовнішньої
політики

Сьогодні Сполучені Штати знаходяться в найважчому становищі від часів Великої депресії, тому візити Барака Обами можна розглядати не лише як налагодження відносин із керівниками впливових держав та організацій, а й як вироблення сумісних рішень із загальних питань.

Вашингтон Пост одразу розкритикувала візит американського президента до Москви та його Каїрську промову, звинувачуючи його в надмірній м'якості та інкримінуючи повний провал на східному напрямі.

Наприклад, візит до Москви було подано під грифом «перезавантаження» відносин із Росією, хоча нічого нового в російсько-американських відносинах світова спільнота не побачила.

Нова влада Сполучених Штатів під цим терміном розуміє зміну моделі поведінки та ведення діалогу як з Росією, так і з іншими країнами. Адміністрація Обами обережно ставиться до наклеювання ярликів.

Якщо порівняти поведінку нової американської влади та попередньої, то очевидно, що були зроблені висновки з восьмирічного президентства Буша, які з боку більшої частини світового товариства пройшли під знаком повної недовіри по відношенню до самих США.

Новий президент не викazuje зневаги та надмірної впевненості, як це робив Буш. Попри те, що Америка залишається впливовою державою, Барак Хусейн Обама прислуховується до думки протилежної сторони та вміє вдало знаходити консенсус, а не компроміс (формула консенсусу виглядає як «переміг-переміг», тоді як компроміс означає «переміг-програв», коли одна зі сторін вимушена приймати не вигідні для неї умови).

Що ж до Росії, то для неї перезавантаження – це визнання країни як такої, яка може претендувати на роль другої у світі, котра формує навколо себе другий політичний полюс та впливатиме на цей регіон усіма чинниками. Америка та Росія ніби помінялися місцями, але Росія веде більш агресивну зовнішню політику.

Аналізуючи підсумок пе-

The article is devoted to the events that took place on the territory of the post Soviet countries. First of all it is the visit to Moscow by the US President B.Obama that had to reload US-Russia relations, but it hasn't really happened. Besides the visit of the US vice-president to Kiev showed the level of priority for the US in this region and the direct signal from NATO about the impossibility for Ukraine to join this organization in the nearest future. The letter that was written to B.Obama by the former leaders of the Central Eastern Europe became the shame for these countries and showed a deep crisis inside the European Union.

17 вересня агентство Reuters із посиланням на офіційного представника Пентагону Джеффа Морелла повідомило про відмову США від розміщення елементів системи ПРО в Європі. Вони мають намір сфокусуватися на створенні універсальної ешелонованої системи оборони. Це означає відмову від великого стаціонарного радару і польової концепції та фокусування на універсальній ешелонованій системі, що адаптується. Білий дім має намір переглянути плани створення протиракетного щита, які у своєму новому вигляді меншою мірою викликати будуть занепокоєння Росії. Президент США Барак Обама повідомив прем'єр-міністру Чехії Яну Фішеру про те, що плани щодо розміщення елементів американської системи протиракетної оборони (ПРО) в Чехії та Польщі відкладаються. Стаття Євгена Рябініна – про події, які передували цьому рішення.

реговорів, слід зазначити, що візит не дав якихось значних результатів, тому що жодних договорів та угод не було укладено. Усі підписані документи є лише меморандумами про наміри, хоча вони й стосуються таких важливих питань, як рамкова угода про СНО-3, яка передбачає скорочення ядерних боеголовок. До речі, чинності вона набере лише через сім років, а за умов стрімкого змінення геополітичної карти світу, це надто великий період. Також були підписані угоди про створення комісій з відносин Росії та США. Та виникає запитання – наскільки праг-

матичною та вдалою буде ця співпраця, враховуючи високий рівень взаємної недовіри?

США ще раз отримали відповідь від Президента Росії, що на ситуацію з ПРО Кремль надасть адекватну відповідь. Яку саме, Дмитро Медведєв не уточнював, але Президент США, мабуть, і так здогадується, про що йдеться, беручи до уваги той факт, що рішення з цього питання не педалюється та має всі шанси зависнути в повітрі на багато років.

За офіційною інформацією, яка надається з Білого дому, ПРО розглядається як захист не лише США, а й

усього світового співтовариства від можливої агресії Ірану, який на сьогодні ще не має ядерної зброї, однак, за оцінками експертів, завершить роботи над нею десь у 2012 році. До речі, ядерна зброя вже існує в арсеналі Північної Кореї, яка входить до «осі зла», хоча російське керівництво неодноразово наголошувало й це було повторено у липні, що система ПРО встановлюється проти самої Росії.

Наголос на зменшенні ядерного арсеналу, який було зроблено під час візиту, не можна розглядати, як великий успіх американської адміністрації, оскільки за сучасних умов військові операції є блискавичними та швидкими. Під час їх реалізації використовуються інші види зброї, які ще раз довели події 8 серпня минулого року в Грузії. Ядерна зброя є більш бажаним елементом залякування з боку Північної Кореї та Ірану, які бажають примусити світове співтовариство поважати ці держави та враховувати їхні інтереси.

Дозвіл Росії на повітряний та територіальний простір для військ США для боротьби із талібами Афганістану може виглядати дивним. Хоча вирішення цього питання є вигідним для Росії. По-перше, Росія зацікавлена в стабільності країн, які знаходяться поблизу її кордонів чи в регіоні впливу. Близький Схід та Середню Азію за останні декілька десятиліть важко назвати регіоном стабільності, тому остаточна перемога над талібами буде вигідна, передусім, Росії. По-друге, Росія й досі не вирішила питання із тероризмом на своїй території, про що свідчать недавні терористичні акти в Інгусетії та Чечні. А Афганістан, з території якого прибувають до Росії терористи, є головною перешкодою для стабільності в південних республіках Росії.

Окремого аналізу заслу-

говує доповідь Б.Обами, яку було проголошено в Москві. Її можливо порівняти із Каїрською промовою як основним месиджем США в зовнішньополітичній доктрині.

Одразу ж хотілося б підкреслити, що американський президент, а також експерти, які допомагали йому в написанні цієї промови, зробили серйозну помилку. Замість того, щоб робити наголос на важливих пунктах в російсько-американських відносинах, тим паче, що американська сторона та все світове співтовариство очікує перезавантаження відносин, Барак Обама говорить про те, що важливо саме для США.

Доволі символічним є початок доповіді, що «не має такого куточка в світі, де не відчувався б російський вплив – невід’ємна складова світової культурної спадщини». Попри те, що було додано фразу про культурну спадщину, все-таки Обама хотів зробити наголос на тому, що Росія – це могутня держава, протилежний Америці полюс світу, яка намагається здійснювати свій політичний вплив на регіоні її інтересів.

Як і в випадку із Каїрською доповіддю, Б.Обама знову наголосив на геополітичному минулому, а саме про випробування водневих бомб та атомних бомбосховищах. Політик, який прагне побудувати нові відносини, на мій погляд, не повинен згадувати про тяжке політичне минуле. Нові відносини мають базуватися на свіжому погляді, на майбутніх конструктивних підходах, які не повинні віддзеркалюватися в конфліктних ситуаціях минулого.

Неможливо не звернути увагу на ключову фразу промови про те, що «Америці потрібна могутня, мирна та процвітаюча Росія». Ці слова мало хто сприйняв серйозно, вважаючи, що це було лише даниною ввічли-

вості з боку Президента США. Та в ній міститься сама сутність процвітання та впливу США на світовій арені. Під час розпаду СРСР один із радників М.Горбачова сказав, що США ще пожалкують про розпад СРСР, оскільки Радянський Союз був гарантією міцності та процвітання Америки. Як показав час, він був правий на всі сто відсотків, оскільки, не маючи гідного супротивника, США втратили пильність та дух суперництва, і сьогодні ми маємо можливість спостерігати ту ситуацію, коли США вже не така потужна та впливова держава, якою вона була під час холодної війни.

Крім того, Б.Обама зробив наголос на тих проблемах, котрі хвилюють США за нинішньої ситуації, а саме:

- нерозповсюдження ядерної зброї та запобігання її використанню;
- ліквідація екстремістів, які використовують насилля;
- глобальне процвітання;
- демократична влада, яка захищає права своїх громадян.

З цього можемо дійти висновку про те, що Б.Обама важливо: зупинити ядерні програми Північної Кореї та Ірану; боротьба з Аль-Каїдою та остаточне її знищення; вирішення питання світової фінансової кризи; підтримка країн із перехідною

політичною системою, а саме України та Грузії.

Усі події, починаючи з серпня 2008 року і дотепер, свідчать про повернення до біполярного світу. Ера Брюсселя та Пекіна ще не настала, вони мають взагалі інші місії – у Брюсселя ідея гуманізації та об’єднання європейських народів, а в Пекіна – підняття на Олімп світової економіки. На мій погляд, у найближчому майбутньому між Вашингтоном та Москвою розпочнеться боротьба за вплив на Близькому Сході, Середній Азії та в Африці. Питання України та Грузії можемо вважати вирішеним.

Щодо країн, в яких перебував з офіціальним візитом Б.Обама за перші півроку свого президентства, можливо зробити висновок щодо пріоритетів, які розставляє американська адміністрація у своїх зовнішньополітичних векторах: ЄС та Східна Європа, в якій ставка робиться вже не на нестабільну Польщу, а на Чеську Республіку.

ЄС, який виходить з під контролю США та підтримує далеко не всі проекти Сполучених Штатів, стане центром боротьби США за той вплив, який вони здійснювали на європейські країни за часів Дж. Буша, загнавши Європу в глибоку тінь світової політики.

Мусульманський світ на-

бирає обертів, але з ним слід рахуватися не в найближчому майбутньому, а вже нині. Росія – держава, яка претендує повернути світовий вплив колишнього Радянського Союзу. Нині це держава, яка під керівництвом нового покоління прагматичних політиків не бути йти на компроміси, а буде чітко та послідовно відстоювати свої інтереси в будь-якому регіоні світу.

Неочікувані сигнали

Візит віце-президента США до України пройшов під девізом «перезавантаження не за рахунок України». Та, здається, що перезавантаження відбуватиметься якраз за рахунок нашої держави, інакше навіщо було робити на цьому такий наголос.

Джозеф Байден зробив комплімент Україні за успішний демократичний розвиток інститутів громадянського суспільства, хоча рівень демократії порівняно з 2004 роком знизився. Згідно з даними аналізом Transparency International, відсутні позитивні зміни у формуванні правової держави та немає ефективної боротьби з корупцією. Цей індикатор став гіршим порівняно із періодом до 2004 року. Також згідно з інформацією, оприлюдненою Freedom House, за останні чотири роки так і не спостерігається процес демократизації та консолідації українського суспільства.

Багато експертів сперечаються стосовно візиту до України не Президента, а його заступника. Тобто Україна, апriori, не входить до сфери пріоритетності США. Проте, на мій погляд, це обумовлюється тим, що Д.Байден є експертом з України, й розподіл сфер відповідальності між президентом і віце-президентом є ефективним та перспективним з точки зору моделі співпраці між найвищими посадовими особами країни.

Д.Байден як багаторічний глава сенатського комітету з зовнішніх справ багато знає про Україну ще з тих часів, коли вона навіть не була незалежною. І це, власне, відрізняє Д.Байдена від Б.Обами.

Дуже цікаве ставлення до візиту саме віце-президента висловив колишній посол США в Україні В.Міллер (1993–1998), який заявив, що Б.Обамі слід було поїхати до Києва, Криму, а також очолити двосторонню комісію, як це було за часів Л.Кучми. Два інші колишні Надзвичайні та Повноважні Посли в Україні С.Пайфер (1998–2000) та В.Тейлор (2006–2009), заявили у своїх інтерв'ю, що у Президента дуже щільний графік, і цей візит не слід було б робити напередодні президентських виборів в Україні. Тобто можна зробити висновок, що американська адміністрація чекає на нового Президента України, з яким і вестиме переговори про майбутню українсько-американську співпрацю.

Коментуючи візит віце-президента до України, Президент В.Ющенко заявив, що він підтвердив стратегічний статус відносин обох країн. Проте, слід підкреслити, це далеко не той сигнал, на який чекала українська влада та українське суспільство. У цілому, цей візит не вніс жодних кардинальних змін у подальший стратегічний розвиток України. США очікують на стабільність в державі, об'єднання представників усіх гілок влади для того, щоб мати справу із прогнозованим та відповідальним партнером, а не з групою людей, які нездатні вести конструктивний діалог не лише на зовнішній, а й на внутрішній політичній арені.

На тлі посилення Росії, США не вестимуть активної діяльності в регіоні впливу Росії, в який підпадає також Україна. Знаходячись в глибокій економічній кризі, ма-

ючи подвійний В'єтнам у вигляді Афганістану та Іраку, а також погрозу з боку Північної Кореї та Ірану, США вирішили призупинити активну діяльність щодо України, давши зрозуміти, що Росія отримує карт-бланш на реалізацію своїх геополітичних пріоритетів. Заяву генсека НАТО про неможливість вступу України та Грузії до цього блоку в найближчому майбутньому було зроблено не без консультацій із США. Це й був головний сигнал з боку Сполучених Штатів вустами генсека.

Попри заяву Д.Байдена, що Україна як суверенна держава має право вступати до будь-якої організації та ніяка інша держава не має права цьому перешкоджати, слід зазначити, що США вступ України до НАТО не підтримуватиме. Це виходить із документа, який був підготовлений напередодні Лондонського саміту американською експертною групою під головуванням представників Демократичної та Республіканської партій, екс-сенаторами Гері Хартом та Чаком Хейгелем та має назву «Вірний напрям політики США щодо Росії». У цьому документі йдеться про те, що «оскільки вступ України та Грузії не є національними пріоритетами для США, офіційний Вашингтон має визнати, що ці країни не готові до вступу в

НАТО». Виходячи із цього, українська влада повинна розробити зовнішньополітичну концепцію та відстоювати свої політичні та економічні інтереси, а не перебувати в постійному очікуванні на чергову відмову про вступ до тієї чи іншої організації.

Головне чого очікують США від України – це результати президентських виборів, які мають привести країну до стабільності, на основі якої можливо буде вести конструктивний діалог про місце України в загальноєвропейській концепції розвитку та її місце на великій шахівниці.

Лист колишніх

В Європейському Союзі глибинна криза. Цей висновок можна зробити на тлі того факту, що після візиту Б.Обами до Москви йому було надіслано відкритого листа від колишніх керівників країн Центрально-Східної Європи з проханням найскорішого вирішення питання безпеки цього регіону Європи. Серед авторів листа є колишні президенти Польщі, Румунії, Словачії, країн Балтії, колишні послы, міністри закордонних справ, прем'єр-міністри, міністри оборони вищеперелічених країн.

На мій погляд, представники країн ЄС, а тим паче колишні керівники, по-перше, не мали права писати

подібного листа без згоди з усіма країнами-членами ЄС, а по-друге, це може погіршити імідж цих країн в самому ЄС шляхом ігнорування проблем вищезазначених держав.

Якщо говорити про контекст листа, слід зазначити, що автори листа вважають, що «існує проблема взаємин із Росією. Їхні сподівання на те, що відносини з Росією покращаться і що Москва врешті змириться з їхньою повною суверенністю та незалежністю після вступу до НАТО і ЄС, не справдилися. Натомість Росія знову стала ревізійністською державою, яка втілює порядок денний XIX ст. за допомогою тактики і методів XXI. На глобальному рівні Росія стала державою, яка з багатьох питань підтримує статус-кво. Але на регіональному рівні й стосовно цих країн вона дедалі частіше поводить себе як ревізійністська. Тобто заперечує їхні претензії на власний історичний досвід. Обстоює своє привілейоване право на визначення їхнього вибору у сфері безпеки. Використовує відкриті та приховані засоби економічної війни – від енергетичної блокади та політично вмотивованих інвестицій до хабарництва і маніпулювання ЗМІ для того, щоб реалізувати свої інтереси й кинути виклик трансатлантичній орієнтації Центрально-Східної Європи».

Крім того, колишні політики пропонують низку вирішень нагальних питань, а саме:

1. Вони переконані, що Америці потрібна Європа і що Європі потрібні Сполучені Штати сьогодні так само, як і в минулому. Сполучені Штати мають підтвердити свою готовність бути євро-

пейською силою і чітко дати зрозуміти, що вони планують продовжити повноцінну участь у справах континенту, навіть незважаючи на нагальні проблеми в Афганістані та Пакистані, загальною на Близькому Сході та в Азії.

2. Їм потрібне відродження НАТО як найважливішої ланки у сфері безпеки між Сполученими Штатами та Європою. Це єдина вірогідна гарантія, яку вони мають. Що ж до Росії, їх досвід показує, що більш рішуча та принципова політика щодо Москви не лише посилить безпеку Заходу, а й врешті сприятиме тому, що Москва також проводитиме політику, орієнтовану на тіснішу співпрацю.

3. Найболючішим питанням може стати заплановане Америкою розташування комплексів протиракетної оборони. Із цього приводу також у регіоні панують різні точки зору. Те, як буде вирішено цю проблему, може мати суттєвий вплив на майбутню трансатлантичну орієнтацію країн регіону. Невелика кількість розташованих ракет не може створювати загрози для стратегічних можливостей Росії. І Кремль про це знає.

4. Вони знають, що самого тільки НАТО недостатньо. Вони потребують більше взаємин всередині Європи, а також кращих і більш стратегічних відносин між США та ЄС.

5. Енергетична безпека. Загроза перебоїв у поставках енергоресурсів може негативно позначитися на політичному суверенітеті їхніх країн і здатності в ролі союзників брати участь в прийнятті колективних рішень в НАТО. Тому це також має бути трансатлантичним пріоритетом. Хоча більша частина відповідальності за енергетичну безпеку лежить на плечах ЄС, Сполучені Штати також повинні зіграти свою роль.

6. Вони не мають нехтувати людським фактором. Їхні наступні покоління мають також пізнавати одне одного. Вони повинні культивувати та захищати різні освітні, професійні та інші мережі та дружні зв'язки, які підтримують їхню дружбу та союз між ними.

Проте цей крок є недалекоглядним, оскільки будучи членами ЄС ці країни не можуть потрапити під вплив

Росії. А вимога, щоб американська влада примусила Росію припинити використовувати енергетичний шантаж, також є мало ймовірним, оскільки за тих умов, в яких перебувають Сполучені Штати, Б.Обама не сперечатиметься з Росією через країни, які не входять у поле пріоритетності зовнішньої політики

США. Сьогодні США потрібна підтримка Росії як ніколи за останні 70 років. Головним завданням, як вже наголошувалося в статті, є завершення військових операцій в Іраку та Афганістані та вирішення питання із Іраном. У цьому вони сподіваються на допомогу Росії, оскільки остання співпрацює з Іраном із ядерної програми. Нерозміщення ПРО залежатиме від РФ, якщо вона домовиться із Іраном про завершення розробки ядерної зброї. Крім того, цей лист свідчить, що нібито ЄС взагалі самостійно не спроможний працювати, тому краще, щоб Сполучені Штати взяли ЄС під свій патронат. На мою думку, цей лист є принизливим для всіх європейських країн та їх народів, які вже багато років декларують право на відстоювання своїх геополітичних інтересів.

Велике президентське турне дало змогу зрозуміти політичному світові пріоритетні завдання нової влади США. Аналіз доповідей Б.Обами підкреслює, що всі завдання є прагматичними, а їх реалізація залежить від самої президентської адміністрації, яка спроможна вирішити багато світових проблем у разі толерантної, консенсусної моделі поведінки на світовій арені, а не агресивно-наступальної, як під час президентства Дж. Буша.

Росія у постбіполярному світовому порядку

Максим ЯЛІ,
кандидат політичних наук,
старший науковий
співробітник Інституту
світової економіки і
міжнародних відносин
НАН України

Сьогодні, коли вже минув рік після грузино-російського збройного конфлікту, початок якого «дивовижно» співпав з відкриттям літніх Олімпійських ігор у Пекіні й майже одночасним загостренням фінансової кризи у США та Великобританії, внаслідок чого вона переросла у глобальну економічну, а також минуло десять років після першого приходу на посаду прем'єр-міністра Росії В.Путіна, і двадцять років із початку заключної фази руйнації біполярного світового порядку, необхідно підбити певні підсумки кардинальних трансформацій ролі та місця Росії у світовому порядку за останні два десятиліття. Ще більш актуальним цей аналіз безумовно, зробила заява президента Росії Д. Медведєва від 11 серпня 2009 року щодо кризового стану українсько-російських відносин.

Одразу зазначимо, що під «світовим порядком» автор

пропонує розуміти структуру взаємозв'язків, заснованих на системі норм і правил, які вироблені світовим співтовариством та регулюють відносини держав та інших суб'єктів міжнародної системи на певному історичному етапі розвитку, а також на різних ієрархічних рівнях цієї системи, і відповідають потребам передовсім найвпливовіших суб'єктів міжнародної системи даної історичної епохи.

Також необхідно зазначити, чому автор вважає, на відміну від більшості політологів, що біполярний світовий порядок остаточно був зруйнований не в 1991 році, після розпаду СРСР – одного з двох так званих полюсів тодішньої міжнародної системи, а лише в 1999 році. Для цього є кілька підстав.

По-перше, процес розпаду будь-якого світового порядку, так само як і його формування, є досить тривалим процесом, початкова фаза якого розпочинається з певної події – так званої точки біфуркації або, інакше кажучи, точки «неповернення», у системи в якій з'являється одразу кілька варіантів подальшого розвитку, починаючи від повного розпаду та закінчуючи виходом на якісно новий етап еволюційного розвитку. При цьому, зазвичай, подібні доленосні події та їх історичне значення, а головне, причини, що їх викликали, через психологічні особливості людини одразу не можуть бути адекватно сприйнятими та оціненими. На це потрібний час.

По-друге, будь-якій міжнародній системі, навіть на

In the given article, called «Russia in Post-bipolar World Order», presented by Maxim Yali, a senior research fellow of the Institute of World Economy and International Relations of the National Academy of Sciences, the peculiarities of Russia's foreign policy during last two decades, as well as the role and place of it in the new world order have been analyzed. The consequences of Georgia-Russia military conflict and impact of global economical crisis on Russia and on other «Power centers» have been studied.

заклучному етапі розпаду, притаманна інерційність, коли старі базові елементи вже майже повністю зруйновані, а нові на зміну ще не прийшли. Саме тому ще до середини 1980-х років ані на Заході, ані тим паче на території СРСР, жодний із провідних теоретиків міжнародних відносин не передбачив розпад Радянського Союзу і руйнацію біполярного світоустрою.

Війна США та її союзників по НАТО проти колишньої Югославії в 1999 р. стає наступною після руйнації Радянського Союзу точкою біфуркації глобальної міжнародної системи, в якій країни Заходу намагаються остаточно затвердити плюралістично-уніполярний світовий порядок.

Новою цю фазу слід вважати тому, що вперше з часів встановлення біполярного порядку військова інтервенція та ще й в самому центрі Європи була здійснена в обхід та без санкції головного механізму його підтримки ООН.

Ця подія закінчує, безумовно, трагічне для Росії як офіційної спадкоємиці СРСР десятиліття, що розпочалося із «оксамитових» революцій у Центральній та Східній Європі – тодішніх західних кордонів радянської імперії, і закінчилося визнанням власного як економічного (дефолт 1998 р.),

так і політичного безсилля на світовій арені (бомбардування колишньої Югославії).

Зовнішня політика періоду президентства Б. Єльцина (1992–2000) фактично перетворилася на нескінченну низку поступок і конфронтаційних жестів по відношенню до Заходу.

На поступки йшли, сподіваючись на взаємність, іноді всупереч власним національним інтересам, а потім, не отримавши кроків у відповідь, здійснювали акти помсти відповідно до логіки «нехай вам буде гірше, хоча нам самим від цього не стане краще». Така політика мала місце майже весь час перебування на посаді міністра закордонних справ А.Козирєва, але вона майже не змінилася після приходу на цю посаду Є.Примакова, який дотримувався більш жорсткої лінії.

Необґрунтовані поступки з югославського питання, що призвели до схвалення ООН блокади Югославії, не могли бути компенсовані запізнілими спробами не допустити бомбардування Сербії, а коли вони все-таки розпочалися – малоефективними проявами незадоволення на кшталт відомого розвороту літака Є. Примакова у повітрі, який взяв зворотній курс.

Події 11 вересня 2001 року, безумовно, також слід

вважати точкою біфуркації глобальної міжнародної системи, адже після них США обирають нову зовнішньополітичну стратегію, спрямовану на встановлення уніполярного світового порядку, за якого вони приймають рішення навіть без згоди та участі в їх прийнятті своїх найближчих союзників по НАТО, не кажучи вже про інших членів світової спільноти.

Піковою та водночас рубіжною точкою цього імпульсу керованого спрямування подальшого еволюційного розвитку, наданому міжнародній системі після вторгнення до Афганістану, стала військова інтервенція США та їх ситуативних союзників по коаліції до Іраку в березні 2003 року.

У перші роки XXI століття зовнішня політика Росії, хоча вже й при новому президенті, також характеризується низкою непродуманих, з точки зору власних національних інтересів, «жестів доброї волі». Зокрема, закриттям російського радіоелектронного центру

на Кубі та російської військово-морської бази у В'єтнамі. До необхідності цих заходів у самій Росії ставляться по-різному, але принаймні їх можливо було здійснити не як односторонню поступку, а в межах певної взаємної домовленості зі Сполученими Штатами.

Безумовним фактором впливу на зовнішню політику Росії майже одразу після обрання президентом В. Путіна (2000–2008) стало його прагнення якомога швидше повернути державі втрачений статус одного з ключових гравців на світовій арені. Найскорішому втіленню цієї амбіційної мети як ніколи сприяла кон'юнктура на ринку енергоносіїв. Об'єктивна невизначеність, пов'язана з недостатністю інформації про підтверджені запаси в головних нафтодобувних країнах призвела до розповсюдження уявлень про те, що нафти вже найближчим часом може не вистачити. Усе це разом сприяло тенденції зростання ціни на

нафту. Так само стрімко паралельно зростали й ціни на природний газ.

Також стрімко зростали амбіції керівництва РФ і на міжнародній арені. І якщо спроба зірвати плани Вашингтона захопити Ірак, а головне, встановити контроль над його нафтовими ресурсами шляхом створення «осі непокорі» із його найближчими європейськими партнерами – Німеччиною та Францією, – ні до чого серйозного не призвела, то вже трохи пізніше, після того як «нафтогазові м'язи» підросли, прагнення впливати на ситуацію хоча б у власному оточенні почало приносити певні результати.

На превеликий жаль, полігоном демонстрації політичної та економічної міцності Росії стала Україна. Президентські вибори в нашій країні у 2004 році, які співпали по даті з аналогічними виборами в Росії, але пройшли там на півроку раніше, і на яких без зусиль переобрали В. Путіна, стали справжнім випробуванням

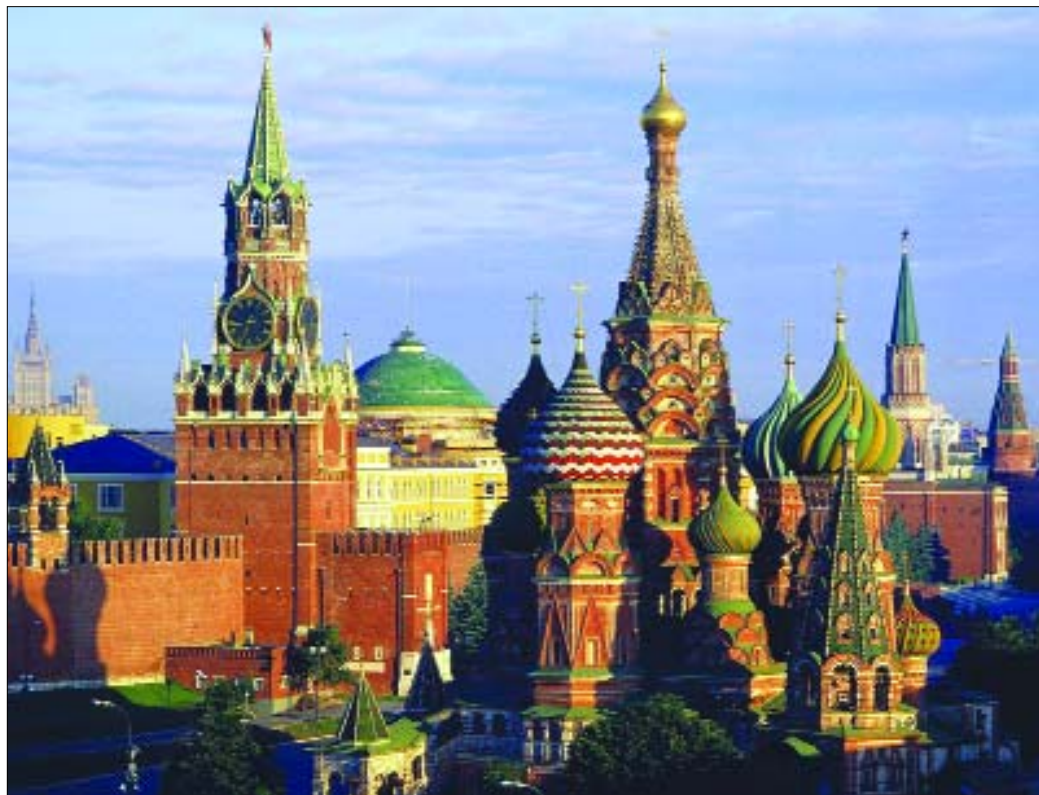
на міцність національного суверенітету і територіальної цілісності української держави.

Як недовзі стало очевидним, поразка кандидата від діючої на той час влади В.Януковича, підтриманого особисто В.Путіним, була сприйнята в Москві майже як особиста. Відповідь не забарилася. Вже наприкінці першого року перебування на посту президента В. Ющенка у грудні 2005 – січні 2006 рр. було завдано першого удару у вигляді перегляду газових домовленостей. Так розпочалися «газові війни».

Апогеєм напруги двосторонніх відносин останніх п'яти років стала серпнева заява президента Росії Д.Медведева, в якій усю провину за кризовий стан двосторонніх відносин поклалося особисто на керівництво України. Крім того, трохи пізніше, вже на зустрічі із німецьким канцлером А.Меркель, він підтвердив рішучість своїх намірів, зазначивши, що лише диво може щось змінити. На жаль, голова німецького уряду жодним чином не прокоментувала цю заяву, таким чином зайве підтвердивши факт небажання провідних країн ЄС вступати у конфронтацію із Росією ані через Грузію, ані через Україну.

І нині головне питання, яке турбує більшість політологів по всьому світу, полягає в тому, як довго зможе проіснувати унікальна для Росії з історичної точки зору форма керування державою – так званий «дуумвірат», коли водночас і президент, і прем'єр-міністр країни обидва мають високий загальний рівень підтримки населення, а роль останнього у прийнятті найважливіших рішень не менша, чи навіть більша, ніж у президента.

Російська військова акція на підтримку Південної Осетії в серпні 2008 та світо-

ва економічна криза створила нову міжнародну ситуацію.

По-перше, слід визнати, що в інформаційному плані, попри швидку військову перемогу, Росія не спромоглася адекватно представити у світових ЗМІ власну позицію та реальний перебіг подій. Особливо це стосується перших днів війни. І хоча висвітлення ходу конфлікту західними засобами інформації було досить заідеологізованим і та інформація, що подавалася, далеко не завжди спиралася на перевірені факти, слід визнати, що в результаті цього саме Росія у свідомості мільйонів людей по всьому світу стала країною-агресором, яка розпочала війну проти маленької та незахищеної Грузії.

По-друге, і це також дуже важливо сьогодні для України, цей конфлікт продемонстрував, що орієнтація Грузії лише на Сполучені Штати та сподівання на швидкий вступ до лав НАТО разом із відвертою антиросійською позицією, з якими у Тбілісі пов'язували основні надії на відновлення територіальної цілісності, зазнали краху. По суті, Захід продемонстрував неспроможність, або навіть більше – небажання гарантувати безпеку та територіальну цілісність Грузії за рахунок загострення відносин із Росією.

І по-третє, відповідь на військові дії Грузії проти Південної Осетії засвідчила остаточний відхід Москви від практики 1990-х рр., яка фактично передбачала слідування правилам гри, несумісним із корінними національними інтересами Росії. Понад те, визнавши незалежність кавказьких республік П. Осетії та Абхазії вона, як і обіцяла, дала належну, з її точки зору, відповідь на визнання США та її європейськими союзниками, всупереч її позиції, незалежності Косова.

Слід також зазначити, що майже одразу після початку грузинсько-російського конфлікту різко загострюється фінансова криза в США та Великобританії, яка розпочалася в цих країнах восени 2007 року. Протягом кількох місяців вона спочатку переростає у всесвітню фінансову, а наприкінці 2008 і у глобальну економічну, наслідки якої дуже важко сьогодні переживає Україна.

Сукупні збитки банків та інших фінансових установ по всьому світу вже навесні цього року перевищили 7,4 трлн доларів. Загальне скорочення «багатства» (вартість активів та цінних паперів) взагалі становило приблизно 50 трлн доларів. Також знизилися темпи зростання ВВП більшості розвинених країн. а консенсус-прогноз на 2009 рік передбачає його абсолютне скорочення у США, Європі, Японії та Росії [1]. Трохи краща ситуація в економіці спостерігається в Китаї через його відносно малу присутність на глобальному фінансовому ринку, а також завдяки значним валютним резервам (1,95 трлн дол. у березні 2009). Та й він зазнав масштабних втрат через різке скорочення попиту на китайські товари по всьому світу.

Росія при цьому внаслідок стрімкого падіння цін

на нафту постраждала серед найвпливовіших країн чи не найбільше. Падіння цін на нафту одразу призвело до різкого обвалу російського фондового ринку, а також до девальвації рубля, на підтримку якого протягом часу, що минув, було вже використано приблизно половину державного валютного резерву, який до початку кризи становив приблизно півтрильйона доларів.

Провідні країни Заходу, а також Китай, який протягом декількох десятиліть демонструє стрімке економічне зростання і за цей час вже встигнув кілька разів подвоїти власний ВВП і є єдиною державою, яку Сполучені Штати серйозно розглядають як майбутнього супротивника за світове економічне та політичне панування, з початку кризи виділили значно більші суми на підтримку власних економік. Так з кінця 2007 по березень 2009-го обсяг допомоги фінансовому та реальному секторам економіки, заявлений і реалізований урядом Сполучених Штатів, який за даними агенції Bloomberg становить 3,8 трлн дол., уже з надлишком компенсує збитки банків і промислових компаній. Уряди Великобританії, Японії, Китаю та країн зони євро виділили для підтримки своїх економік відповідно

690, 610, 586 і 380 млрд. доларів.

До того ж, якщо вважати датою початку фінансової кризи жовтень 2007-го, слід нагадати, що з цього часу відсоткова ставка Китайського народного банку була знижена на третину, Європейського центрального банку – в 3,2 разу, Швейцарського банку – в 5 разів, банку Англії – в 11,5 разу, а Федеральної резервної системи (ФРС) – у 19(!) разів. Вперше за всю історію ставку ФРС опустили майже до нульової позначки. Ці заходи з боку влади забезпечили набагато більшу економію для господарюючих суб'єктів, аніж будь-які бюджетні вливання.

До того ж, додатковому послабленню наслідків кризи в провідних індустріальних країнах сприяло природне за таких умов падіння цін на сировинних ринках.

Як наслідок, якщо говорити про наймогутніші держави в сучасному світовому економічному порядку – США, Великобританії, країнах Єврозони Китаю та Японії, то слід визнати, що вони, за словами відомого російського дослідника В.Іноземцева, отримали величезний «заряд бадьорості»: уряди вприснули 3–8% ВВП; приблизно 3,5–4,5% ВВП буде зекономлено на платежах з боргів через зниження відсоткових ставок; ще близько 1–1,6% ВВП – на падінні сировинних цін [1]. Загальна сума становить від 6,5 до 11% ВВП в кожній окремій країні, і перевищує спад виробничої активності в результаті кризи. Як доказ, оприлюднені європейськими експертами дані всередині серпня про невелике – лише 0,3%, але зростання економік Франції та Німеччини за результатами першого півріччя, які є локомотивами економіки ЄС.

Це саме очікується і в Сполучених Штатах і Великобританії, але, мабуть, уже

наприкінці року. Індикатором позитивних очікувань стали відомості про незначні, але прибутки провідних компаній США у фінансовому секторі, а також про підвищення з початку року попиту на ринку нерухомості, тобто в секторах у яких і розпочалася криза. Що ж до Китаю, то там темпи зростання економіки з кінця минулого року хоча й зменшилися, але й досі залишаються досить високими. До того ж нечувані темпи зростання попередніх років «перегріли» китайську економіку, що також вже скоро мало привести до негативних наслідків.

Ситуація на валютному ринку також не викликає серйозного занепокоєння. Попри прогнози деяких російських «експертів» про швидкий кінець епохи доларо-

вої гегемонії навіть уже початок гострої фази кризи показав, що долар залишиться основною світовою резервною валютою лише тому, що раніше було зроблено велику кількість доларових боргів – і за умов зростаючих ризиків попит на долари лише збільшиться.

Усе це дозволяє зробити висновок про те, що світові центри економічної сили за підсумками цієї кризи не зміняться, і жодна нова «світова валюта» не виникне. Росія, з рублем якої на сьогоднішній день здійснюється лише 0,14% глобальних угод із купівлі-продажу валюти, а всі активи банківської системи сумісні із активами 30-го за

розміром банку світу – іспанського Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA, зустріне нову хвилю зростання глобальної економіки такою ж самою, якою вона і вступила в кризу – сировинною економікою, критично залежною від світової кон'юнктури на ринку енергоносіїв.

До того ж восени 2009 року в Росії, як і в Україні, очікується нова хвиля фінансової кризи, пов'язана із ризиком неповернення розданих упродовж першої хвилі комерційним банкам кредитів, яку економіка Росії може вже й не витримати.

Таким чином, підбиваючи підсумки аналізу зовнішньої політики Росії постбіполярної доби, а також її намагає повернути втрачений статус одного з ключових гравців нового світового порядку, необхідно зазначити наступне.

Якщо Російська імперія була символом православного світу, центром тяжіння панславянських рухів, а Радянський Союз певний час не без успіху пропонував реальну альтернативу капіталістичній цивілізації, то сучасна Росія не пропонує світу нічого, окрім власних природних багатств. Її так звана м'яка сила (Soft Power) [2] – культурна привабливість, моральний та

ідейний вплив у сучасному світі – практично дорівнює нулю. Вона не пропонує ані демократичного (як США), ані фундаменталістського (як деякі мусульманські країни та рухи) ідеалу, ані зразку прискореного розвитку (як Китай). Вона не є для когось ані важливим і корисним союзником (як, наприклад, Японія для США), ані найбільшим ворогом (як Іран для тих самих США). Звичайно, тут можна зауважити, що у світі існує багато країн, в яких були створені дуже комфортні для власних громадян умови існування та котрі не пропонують світові нічого специфічного (як деякі невеликі країни Європи). Та вони, в свою чергу, і не претендують на роль незалежних «центрів сили», і тим паче окремих цивілізацій, будучи частиною загальноєвропейської. Натомість спроба інтеграції Росії після розпаду Радянського Союзу в цю соціально-політичну систему закінчилася провалом, а тому їй необхідно шукати шляхи зміцнення власної «м'якої сили», шукати те, що вона зможе запропонувати світу, нехай і не в таких масштабах, як СРСР, замість поки що хибних намагає розколоти Євро-Американську [5] цивілізацію.

Список використаної літератури

1. Иноземцев В.Л. Невеликая депрессия//Россия в глобальной политике. №2. Март-апрель 2009. – <http://www.globalaffairs.ru/numbers/37/11576.html>.
2. Nye J. S. Jr. Soft Power: The Means to Success in World Politics. – N.Y. – 2004.
3. Haass R. The Age of Nonpolarity. What Will Follow U.S. Dominance // Foreign Affairs. May/June 2008. – <http://www.foreignaffairs.org/20080501faessay87304>.
4. Шаклеина Т.А. Порядок после Грузии или Порядок при Обаме?//Международные процессы. – Том 6. – №3(18). Сентябрь-декабрь, 2008. –<http://www.intertrends.ru/eighteenth/002.htm>.
5. Каминский Е. Организационное завершение проекта «Евро-Американская цивилизация» и новый мировой порядок//Цивилизационная структура современного мира. – В 3-х т. – Том II. Макрохристианский мир в эпоху глобализации. – К., 2007. – С. 47–55.

Білорусь – ЄС: шлюб за розрахунком?

**Раціональний і нормативний підходи
співробітництва ЄС і Білорусі**

**Олександр ШАРФ,
магістрант університету
Люнда (Швеція)**

Ще кілька років тому білоруські політологи обережно відносили Білорусь до низки країн у центрі Європи, які не визначилися, пояснюючи зовнішньополітичну невизначеність історичними явищами, ідіосинкразією керівників і проблемою самоідентифікації самих білорусів.

Зовнішньо- і внутрішньополітичні орієнтації білорусів значною мірою визначалися риторикою влади. Тривалий час Європейський Союз (ЄС) був маргіналізованим, опозиційно-налаштованим гравцем із політикою, заснованою на просуванні європейських норм сухими нормативними методами, популяризації їх серед населення, і тому вважався чужим державним білоруським інтересам. Білорусь, у свою чергу, була обережна в прийнятті тих чи інших рекомендацій Євросоюзу, щоб уникнути нормативної залежності. Розши-

рення Європейського Союзу на Схід, вступ найближчих сусідів Білорусі в НАТО, зміна політичної еліти в Росії та геополітичні проблеми (визнання Осетії та Абхазії, питання енергетики тощо), що виникли в зв'язку з цими обставинами, змусили Білорусь здійснити геополітичний розворот у бік Заходу, змістом якого є технічне співробітництво, технічна та фінансова допомога у досягненні країною економічної сталості, але в обмін на зрушення в галузі політичних і цивільних прав. Таким чином, ми кажемо про два підходи в артикуляції зовнішньої політики Білорусі та Євросоюзу (ЄС): раціональний і нормативний.

Європейський академічний дискурс розглядає поведінку гравців на міжнародній арені через призму раціонального вибору та нормативного самосприйняття серед інших. Теорія раціонального вибору припускає сприйняття політичного процесу як наслідку діяльності раціональних професіоналів. Вони вибирають той варіант дій, який призводить до оптимального результату з погляду співвідношення витрат і кінцевого результату. У цьому сенсі такі явища, як дефіцит демократії, настрої електорату чи ідеологія не розглядаються як політично значимі. Нормативний підхід у політиці ЄС (normative power), – термін, який запропонував Іаном Маннерсом (Ian Mannes, 2001) і визначається як “вплив на ідеї чи думку”, конкурує з цивільним і

військовим підходами, і у контексті білорусько-європейських відносин зводиться до пріоритезації європейських норм та ідей (свобода слова, права людини, демократія, верховенство закону тощо) перед політичними чи економічними вигодами.

Білорусь–ЄС

Сучасна геополітична орієнтація Білорусі цікава тим, що після тривалого періоду її політичної ізоляції, апатії білоруського електорату та економічної стагнації, виникла потреба, нарешті, артикулювати державний інтерес і самостійно зробити вибір методу реалізації цього інтересу. На мій погляд, вибір методу, зроблений Білоруссю у відносинах із Європейським Союзом, має яскраво виражену раціональну складову – прагматизм. Поставлена перед рядом важливих геополітичних виборів, таких як визнання Південної Осетії та Абхазії, співробітництво з Балто-Чорноморським регіоном в галузі енергетики й транспорту, Білорусь демонструє закономірний інтерес до повернення в поле партнерства з ЄС, обравши для себе, за словами Міністра закордонних справ Литви Вігаудаса Ушацкаса, роль “економічного посередника між ЄС і Росією”¹.

Актуалізація європейської складової та участь Білорусі в “Східному партнерстві” разом з непростими російсько-білоруськими відносинами, тестує багатовекторність білоруської зовнішньої політики, одночас-

но примушуючи Білорусь вибирати спосіб придбання політичного та економічного прибутку, за можливістю, шляхом найменшого опору. Робити те, що “вигідно для білоруського народу та що вигідно для Європи”, за словами Президента Білорусі О.Лукашенка, ще раз указує на принцип раціонального підходу до формулювання методу реалізації державних інтересів.

Так, політика Східного партнерства передбачає підписання шістьма країнами-учасницями впродовж наступних кількох років договорів про асоціацію з ЄС, створення зони вільної торгівлі та поступового формування єдиного з Євросоюзом ринку за прикладом вже існуючого загального економічного простору з такими країнами, як Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн. З раціональної точки зору, Східне партнерство розглядається, насамперед, як інструмент економічного прибутку для Білорусі. На сьогоднішній день для його потреб зарезервовано 600 млн. євро на термін до 2013 року.

Слід відзначити, однак, що, на перший погляд, нормативна складова білорусько-європейських відносин нівельована чи відсутня. Відповідно до заяви МЗС Республіки Білорусь, у Декларації “Східного партнерства”, прийнятої на установчому саміті в Празі, немає ні рядка, який зобов'язував би держави-учасниці “приводити своє національне законодавство відповідно до норм ЄС”.

ЄС–Білорусь

Зміна риторики керівників ЄС на адресу Білорусі за останні кілька місяців обумовлена низкою чинників (таких як бажання самого ЄС зайняти в цілому більш артикульовану позицію з політики добросусідства, яка до цього часу не приносила відчутних економічних чи політичних плодів, продемонструвати Сполученим Штатам конкурентоспроможність зовнішньої політики ЄС). Серед них і бажання визначитися у власній типології сприйняття ЄС як нормативної чи раціональної сили.

Упродовж тривалого часу ЄС намагався позиціонувати себе щодо Білорусі як нормативну силу, спроможну включити Білорусь у загальноєвропейський дискурс шляхом роз'яснення важливості нормативних інструментів, таких як демократія, верховенство закону чи права людини для формування істинно європейської свідомості. Проте своєрідність білоруського підходу до цих інструментів не дозволило цим принципам стати домінуючими у внутрішній та зовнішній політиці Білорусі. До того ж, достаток конфліктів інтересів з іншими партнерами, можлива виктимізація ЄС унаслідок цих конфліктів, відносна економічна нестабільність на пострадянському просторі та вплив Росії як головного гравця в регіо-

ні змусило ЄС звернутися до політики добросусідства через програми, спрямовані на вирішення короткострокових проблем. Це підтверджує й раціональний підхід Євросоюзу до Білорусі, при якому, за словами німецького держміністра Гернота Ерлера, ініціатива ЄС “Східне партнерство” передбачає інтенсифікацію існуючої політики добросусідства на принципах диференціації, тобто відносинах ЄС із кожною з цих держав розвиватимуться по-різному, залежно від здійснення ними необхідних реформ”².

Відносини з Білоруссю розвиваються по траєкторії, раніше заданої інструментами зовнішньої політики ЄС через матеріально технічну допомогу, що також свідчить про раціональний підхід до залучення конкретних європейських структур у конкретні білоруські проблемні зони. Відповідно до сайту Координаційного бюро TISIS у Білорусі, основним видом допомоги, наданої ЄС Білорусі, є ноу-хау, консультативні послуги, експертні оцінки, навчання, бізнес-плани, інвестиції. З 1991 по 2006 рр. у рамках Програми TISIS у Білорусі було надано матеріально-технічну допомогу на суму понад 216 млн. євро, що становить приблизно 40% від усіх ресурсів, що надійшли до Білорусі за цей час від інших міжнародних донорів.

Проте, у відносинах із Бі-

лоруссю, ЄС, здається, відчуває обидва підходи – раціональний і нормативний. Залучення Білорусі в “Східне партнерство” для Євросоюзу – спроба здійснення певного демократичного нагледу шляхом надання членства для Білорусі в європейських структурах, таких як Рада Європи в обмін на те, щоб Білорусь підпадала під юрисдикцію Європейського суду з прав людини, що повинно сприяти розвитку в країні демократії, дотримання загальноєвропейських норм і цінностей, верховенства закону. Членство Білорусі в Раді Європи, проте, має ряд серйозних і ідеологічно конфліктуючих умов, які викристалізують конфлікт влади та цивільного суспільства, а також питання довіри між цими інститутами. Відповідно до Білоруського приватного агентства новин (БілоПАН), якщо Білорусь прийме рішення про вступ у Раду Європи, то необхідно буде вирішувати й питання про введення мораторію на страту. Якщо питання вступу в Раду Європи стоїть на порядку денному, Білорусь має ратифікувати Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод. Документ не тільки називає основні права людини, а й передбачає механізми їхнього захисту, зокрема через Європейський суд з прав людини (Страсбурзький суд). Після ратифікації конвенції білоруси одержать право спрямовувати скарги в цю інстанцію. Ця можливість може стати випробуванням легітимності тези влади “державна для народу”, заявленої в офіційному дискурсі, і виправдати характеристику Євросоюзу як нормативної

сили, спроможної, шляхом надання економічного чи політичного прибутку, здійснювати перенесення нормативних ресурсів у вигляді демократії і/чи верховенства закону в регіони, де ЄС найгостріше відчуває таку необхідність. При цьому відчуття такої необхідності в Білорусі може бути прямо пропорційне до політичного чи економічного прибутку, отриманого Білоруссю від ЄС.

Зрозуміло, що конфлікти інтересів відбуватимуться між Білоруссю і ЄС у тих сферах, де стратегічні нормативні інтереси Європи протистоятимуть стратегічним раціональним інтересам Білорусі. З одного боку, ідеологічна ламка у відносинах із ЄС неминуча, якщо Білорусь не зуміє чи не захоче адаптуватися до нормативних вимог ЄС. З іншого боку, спроможність Білорусі мімікритувати якщо не змістом, то формою, можливо, створить видимість ідейних реформ, але в це погано віритися – раціональні гравці так не чинять...

У ході візиту до Мінська, єврокомісар із зовнішніх зв'язків і європейської політики сусідства Беніта Ферреро-Вальднер заявила: “Якщо білоруси виберуть Європу, їх чекатимуть з розкритими обіймами. У вас є всі можливості, та, я думаю, ви їх використаєте”. Наскільки ця заява раціональна – залишається лишень здогадуватися...

¹ Журнал “Новая Европа”. – 20.06.2009.

² Полтораков О., Шарф О. На перехрестях: Україна і Білорусь у тіні великої Європи? // Зовнішні справи. – 2009. – №2.

У дусі міжнаціонального порозуміння

З ініціативи Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Казахстан в Україні та Республіці Молдова Амангельди Жумабаєва, у Києві була організована зустріч заступника голови Мажилісу (нижньої палати парламенту Казахстану) Сергія ДЯЧЕНКА, який перебував у сто-

лиці України на міжнародній конференції з безпеки, з представниками провідних видань і телекомпаній, що висвітлюють питання міжнародного життя. Кореспондент "З.С." також взяв участь у цій зустрічі.

— Для мене сьогоднішня розмова видається досить корисною, — сказав на початку зустрічі Сергій Дяченко. — Адже це дозволяє докладніше обговорити спільні проблеми, які турбують обидві наші держави. Скажімо, проблему суспільного розвитку. Можу сказати, що Казахстан у цьому плані розвивається досить динамічно. Звичайно, зараз існують певні складності у зв'язку зі світовою фінансовою кризою. Однак, ми одними з перших на пострадянському просторі створили програму антикризових заходів. Держава виділила безпрецедентні кошти на підтримку фінансового сектора, агропромислового комплексу, малого та середнього бізнесу, розвиток будівельної індустрії. Через Інститут розвитку, Фонд національного добробуту бюджетні кошти надходять до реального сектора економіки.

В цілому Казахстан за роки суверенітету розвивається досить динамічно та ефективно. За останні десять років ВВП на душу населення збільшився у вісім з половиною разів. У десять разів підвищився товарообіг. ВВП на душу населення сьогодні з 1000 доларів досяг показника у 8400 доларів. Це дозволило нам наблизитися до показників країн Центральної та Східної Європи. Підвищується достаток громадян. Один

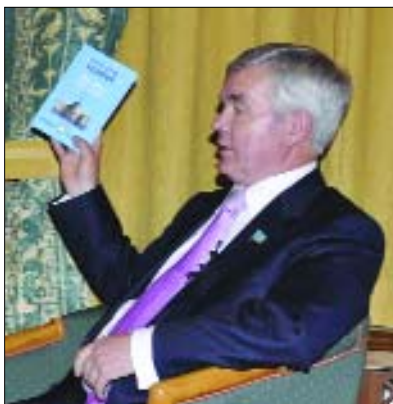
лише факт: попри економічні складності, держава продовжує виконувати свої соціальні зобов'язання. Цього року приблизно на 30% уже збільшено дотації, приблизно на 25% — заробітну плату в бюджетній сфері. Ще 25% ми запланували на наступний рік, далі підвищуватимемо її до 30% щороку. Сьогодні ж вибудовуємо плани на посткризовий розвиток. Переконаний, що й надалі Казахстан динамічно розвиватиметься і запорука цього — розвиток зв'язків з друзями-сусідами по пострадянському простору. І, звичайно, — з Україною.

Про міжнаціональну політику

Казахстан розвивається гармонійно та динамічно, передусім у плані міжнародного взаєморозуміння. Вважаємо, що основою, фундаментом наших сьогоднішніх і майбутніх успіхів, які нині визнаються світовим співтовариством, є міжнародне, міжконфесійне порозуміння. У Казахстані проживають представники 130 різноманітних етносів, 46 конфесій. Нам вдалося забезпечити міжнародне, міжконфесійне порозуміння, стабільність у цьому питанні. І це є наріжним каменем політики нашого Президента Нур-

султана Абішевича Назарбаєва.

Ми здійснюємо досить ефективну державну політику. Цьому присвячується книжка Нурсултана Назарбаєва українською мовою, яку ми презентуємо. Хотілося б передусім відзначити ефективну правову базу, яка забезпечує рівність прав та свобод усіх громадян, незалежно від національності, віросповідання. Отже, ця політика забезпечує можливість кожної людини Республіки Казахстан, дає можливість створювати єдиний казахстанський народ. У цьому плані наша Конституція розпочинається з фрази: «Ми — народ Казахстану...» І

сьогодні, я як діючий законодавець відповідаю за свої слова, немає жодного закону, який ущемляв би когось за приналежність до того чи іншого етносу, конфесії. Тобто забезпечена реальна єдність усіх прав та свобод кожного громадянина. Діють досить ефективні інститути громадянського суспільства.

Окремо відзначив би діяльність Асамблеї народів Казахстану, наш найважливіший інститут громадянського суспільства, яку я також представляю. Це – унікальний інститут громадянського суспільства, створений ще у 1995 році з ініціативи глави нашої держави, Президента Нурсултана Назарбаєва, який є головою Асамблеї. До неї входять представники усіх етносів, які проживають у Казахстані. Представники та керівники регіонів, конфесій. Вони мають можливість збиратися на свої сесії, Раду Асамблеї, де максимально чесно та відверто обмінюються думками з усіх питань внутрішньої та міжнародної політики Казахстану. Ставлять запитання, на які одержують детальні відповіді особисто від нашого лідера – Нурсултана Назарбаєва.

Отже, це потужний інститут громадянського суспільства, який себе зарекомендував. Він авторитетний у Казахстані. Тому минулого року парламент Казахстану зумів прийняти спеціальний закон про Асамблею народів Казахстану, який зат-

вердив нашу діяльність. Асамблея має структурні утворення в усіх областях. Це порядку 470 філіалів, об'єднань, малих асамблей, національних культурних центрів, починаючи з республіканських. Їх у нас 23. До речі, Асамблея отримала новий конституційний статус. Отже, сьогодні вона безпосередньо обирає дев'ятьох депутатів нижньої палати. Це нам дуже потрібно, потрібно для Казахстану. Для того, щоб мати певне сито експертизи на узгодження всіх законопроектів, які надходять до парламенту. І ця ось група депутатів досить активно працює. Її найважливішим досягненням є те, що вона зуміла розробити і впровадити у життя, власне, закон про Асамблею народів Казахстану.

Усе це дозволяє вести постійний діалог культур, релігій. Знову скажу, це у нас виходить досить ефективно. До речі, Держава Казахстан заохочує зв'язок своїх етносів з історичними, так би мовити, батьківщинами. До речі, активно у цьому плані працює український етнос, який становить близько 500 тисяч українців. Діє Національний культурний центр. Українці відіграють помітну роль у житті Казахстану. Серед них є академіки, доктори і кандидати наук, керівники великих підприємств, спільних підприємств, представлені в усіх сферах бізнесу. Тому українська діаспора дуже значима, це я кажу з усією об'єктивністю.

Видаються відповідні газети. У тому числі україномовні «Українські новини». Що важливо, фінансуються вони з бюджету. Також видаються газети польською, німецькою, турецькою, дунганською, уйгурською та іншими мовами. У нас діють єдині в СНД німецький, корейський, уйгурський театри. Їх діяльність також от-

римує державну підтримку. Отже, здійснюється така системна направлена державна політика, яка дозволяє з впевненістю зазирати у майбутнє. І, підкреслюю, – базою усіх цих перетворень є дружба, злагода усіх етносів, які проживають у Казахстані та становлять єдиний народ Казахстану, який потужно підтримує політику нашого лідера Нурсултана Назарбаєва.

Про парламентаризм

Ми з початком суверенітету обрали шлях двопалатного парламенту. У нас діє Мажиліс та Сенат. І це себе виправдовує. Мажиліс формується за партійними списками. Це останнє наше нововведення. Як відомо, народ проголосував за партію Президента, нашого лідера, віддавши 80% голосів. Також, як я зазначав, маємо тут також представництво від Асамблеї народів Казахстану. Це дві несучі конструкції парламенту. Повірте, навіть при такій партійній єдності у нас відбуваються палкі дебати, кожен депутат має право на висловлення власної позиції. Отже, присутній плюралізм думок. У результаті виходить досить серйозна, а головне – конструктивна розмова з урядом, опрацювання законопроектів. Це дозволяє оперативно, якісно готувати і приймати важливі державні документи.

Ми чудово розуміємо, що в парламенті мають бути представлені різні точки зору, які існують у суспільстві. Адже у нас 9 відсотків населення проголосували за інші політичні партії. І ми ні не готуємо виправлення до законодавства, що дозволить сформувати наступний парламент, як мінімум, з двох партій. Тобто партія, яка за нашим законодавством пройде семивідсотковий бар'єр, потрапляє до парламенту.

Доречно буде сказати, що це допомагає підтримувати

стабільність у країні. Передовсім для того, щоб не допускати міжпарламентських криз. Це сприяє також якіснішому прийняттю законопроектів – більш підготовлених, більш грамотних. До речі, з кожним роком у світі дедалі більше виникає двопалатних парламентів, що становить десь 2/3. Отже, це наш усвідомлений вибір, який пройшов перевірку часом та визнаний у світі.

Про мовну політику

На сьогоднішній день у Казахстані з ініціативи Глави держави Нурсултана Назарбаєва діє «Програма триєдності мов». Отже, ми величезну увагу приділяємо державній мові. Це у нас виходить. Значно розширюються її функції та галузі застосування. На розвиток державної мови виділяються величезні кошти. Адже це не лише найважливіший елемент суверенітету, а й приклад справжнього патріотизму. Сьогодні дедалі більше й більше казахстанців із задоволенням оволодівають національною мовою. У тому числі, й українці, які проживають в Казахстані. І, що дуже важливо, насамперед, – молодь.

Природно, ми приділяємо велику увагу збереженню російської мови як засобу міжнаціонального спілкування, якою розмовляють усі етноси, які мешкають в країні. Переконавати у важливості збереження російської мови не доводиться, оскільки це цілком зрозуміло для багатонаціонального, багатомовного Казахстану. Також сьогодні ми активну увагу в державі приділяємо питанню розвитку англійської мови. Для нас це – мова інтеграції у глобальну світову економіку.

Однак, знов-таки, кажучи про мовну політику, про тримовність, особливу увагу ми приділяємо розвитку мов етносів – українській, уйгурській, татарській, ко-

рейській, німецькій та іншим. У нас діє понад ста шкіл з національними мовами викладання. Увесь цей комплекс питань намагаємося вирішувати спокійно, з повагою. І такий підхід позитивно сприймається усіма громадянами Казахстану.

Про заходи безпеки

Звичайно, заходи безпеки у світі треба поліпшувати. Це дуже важливе питання, яке не припускає подвійних стандартів, вирішується на засадах взаємодовіри держав, поваги суверенітету кожної з них, розуміння важливості невтручання у справи сусідньої держави, співпадання позицій з найгостріших питань. У зв'язку із цим хотілося б відзначити важливість та значення міжпарламентського діалогу, що продемонструвала міжнародна безпекова конференція в Києві, проведена з ініціативи української сторони. Ми обговорили дуже важливі проблеми, виробили спільний документ. Гадаю, українська зустріч парламентаріїв сприятиме зміцненню миру і довіри. Її коефіцієнт корисної дії дуже високий.

Про уйгурів

У нас у Казахстані проживає порядку 230 тисяч уйгурів. Це становить півтора відсотки від усього населення. Вони так само, як і всі ін-

ші етноси, отримують усі можливості для розвитку мови, традицій, культури. Добре знаю цю діаспору, оскільки у регіоні, де я балотувався до парламенту, це Алмати і Алматинська область, проживають багато уйгурів. Серед них – 4 академіки, 42 доктори наук, здається, понад 200 кандидатів наук. І всі свої проблеми вони вирішують спокійно, красиво, зважено. Якщо можна так сказати, голос гір чути завжди та скрізь. Звичайно, і в Мажілісі уйгури безпосередньо представлені.

Щодо подій у Китаї, де відбувалися заворушення уйгурів, нам би, звичайно, хотілося, щоб ситуація нормалізувалася. Адже це наш найближчий сусід, і ми уважно відстежуємо події. Казахстан своєю політикою й надалі сприятиме стабілізації в регіоні. І має надію, що такі проблеми ефективно врегулюватимуться. Тож, у нас ситуація досить спокійна. І, переконаний, залишатиметься такою. Тому що забезпечена ціленаправлена державна політика, яка поважає права і свободи кожного громадянина. Вона вже випробувана життям. Чи то уйгури, чи то українці, чи то казахи, усі мають права й цим усе сказано.

Взагалі, якщо брати за великим рахунком, кожною своєю дією наш Президент демонструє повагу до будь-

якого етносу, кожного громадянина – не залежно від національності. І це сьогодні стало символом національної політики держави. Звідси у нас така впевненість за своє майбутнє. І тому Казахстан став першою державою на пострадянському просторі, яка наступного року головуватиме в ОБСЄ. До речі, Україна підтримала нас, і ми вдячні їй за це. А у 2011 році Казахстан головуватиме в Організації ісламської конференції. Це безпрецедентний випадок в історії сучасності. Знову-таки, це свідчить про визнання авторитету Казахстану міжнародним співтовариством. І ми пишаємося цим.

Також зараз маємо право на цілий ряд міжнародних ініціатив. Скажімо, наступний рік Казахстан запропонував ООН оголосити Роком руху культур і одержав підтримку. Особисто наш Президент запропонував ООН оголосити 29 серпня, коли 18 років тому був закритий ядерний полігон у Семіпалатинську, Днем відмови від зброї масового ураження. Ми маємо на це моральне право, оскільки першими у світі відмовилися від ядерного потенціалу. Як відомо, Казахстан на той час володів четвертим у світі ядерним потенціалом. Ці ініціативи вітаються світовим співтовариством.

Ще один факт. На початку серпня ми провели 3-й з'їзд лідерів світових традиційних релігій. Він отримав величезний міжнародний розголос. Прийнято документи, які дозволяють нам сприяти розвитку толерантності у світі, злагоді серед усіх конфесій, які проживають не лише в Казахстані. Про увагу світового співтовариства свідчить, скажімо, той факт, що на другому з'їзді було представлено 29 делегацій від 20 країн світу. А на третьому – 77 делегацій з 35 країн світу. Це свідчить про повагу та розуміння тих ініціатив, які останнім часом здійснює Казахстан на чолі зі своїм Президентом.

Про громадську палату

При парламенті Республіки Казахстан створено громадську палату, яка стала ефективним діалоговим майданчиком для всіх політичних партій, громадських організацій, громадянського суспільства загалом. Для цього ми створили законодавчу базу, яка дозволяє мати таке громадське об'єднання при палатах парламенту. У тому числі, й Мажілісу.

Ми запропонували всім найбільшим неурядовим організаціям, усім лідерам, які виявили себе висуненням помітних суспільних ініціатив, увійти до цієї палати. При цьому акцент робили на залученні політичних партій, половина з яких на даний момент бере активну участь у роботі. Від інших чекаємо, що вони приєднаються до членства у громадській палаті. Для них це був би досить ефективний майданчик для демонстрування своїх партійних програм.

По-друге, маємо можливість детально обговорювати важливі законопроекти, зокрема, соціальної направленості, подаючи їх на додаткову громадську експертизу. За півтора року було розглянуто порядку 18 законопроектів. З усіх дано вис-

новки уряду – від профільних комітетів громадської палати Мажилісу. При цьому, дуже важливо, що з 275 наших пропозицій, 80 прийнято як норми того чи іншого закону. 8 пропозицій безпосередньо пройшли в закон, які особисто підписав Президент.

Важливо те, що половина засідань громадської палати пройшли за межами парламенту. Це дало змогу врахувати регіональний аспект – думки з місць, які також потрапляють до законопроектів, які розглядає парламент.

Робота громадської палати транслюється по телебаченню, маючи повноцінне суспільне звучання. Політичні партії та громадські організації мають можливість брати активну участь в законотворчій роботі на початковому етапі.

Про співробітництво з Україною

Ми зацікавлені у співробітництві з Україною в усіх напрямках політики, економіки, культури. Як відомо, у 2007 році проведено Рік Казахстану в Україні, а у 2008-му – це сприяло активізації наших зв'язків. Адже було проведено приблизно 200 заходів, і чимало з них – суспільно-економічної направленості.

Відбулися також офіційні візити президентів Н.Назарбаєва та В. Ющенка. Існують принципові домовленості керівництва країн, правова

база. Маємо 87 договорів і великий договір про дружбу та співробітництво.

Якщо говорити про економіку, сьогодні Казахстан приділяє велику увагу розвитку агропромислового комплексу та сільгосппереробці. Чимало зроблено на шляху впровадження нових інвестиційних проектів. Попри кризові явища, минулого року понад 130 проектів у нас запрацювали. Чимало – в стадії реалізації.

Ми розвиваємо металургійну галузь, металопереробну, хімічну, будіндустрію. І на цих напрямках, звичайно ж, підтримуємо тісні ділові зв'язки з українською стороною. Зокрема, разом розвиватимемо атомну енергетику, Байконур. Існує спільне зацікавлення в аерокосмічному розвитку. Дуже

багато робиться для підготовки в українських вузах кваліфікованих кадрів для нашого космічного агентства. Зокрема, в Київському національному університеті, Національному університеті КПІ. Відбувається стажування казахських спеціалістів у Дніпропетровську. Ми усвідомлюємо важливість такого співробітництва, адже Україна – космічна держава.

Необхідно підкреслити перспективу в напрямі науково-технічного співробітництва, модернізації військової техніки. Усі ці питання активно розглядалися на міждержавній комісії з економічного співробітництва, яка провела вже 8 засідань. Динамічно зростає товарообіг між нашими країнами, який минулого року становив до 5 млрд. доларів.

Про міжнародні ініціативи

Парламент Казахстану сьогодні співробітничав з 56 парламентами країн світу. Це багато про що свідчить. Міжпарламентське співробітництво розвиватиметься й надалі. Зокрема, з Україною.

Нашим серйозним партнером є Євросоюз, річний товарообіг з яким досяг 39,5 млрд. доларів. 35 мільярдів

інвестував безпосередньо Казахстан. Ми розробили програму «Шлях до Європи», реалізація якої розпочалася 29 серпня минулого року. Вона включає впровадження нових технологій, роботу над міжпарламентською законотворчою базою, взаємообмін інформацією, економічне співробітництво тощо.

Здійснюючи досить ефективну багатовекторну політику, ми зацікавлені у розвитку відносин з усіма країнами. При цьому, природно, звертаємо особливу увагу на мир та стабільність у центральній-азійському регіоні. У цьому плані Казахстан здійснює велику роботу зі стабілізації відносин між країнами-сусідами. Наприклад, раніше наш батальйон займався розмінуванням території в Афганістані. Сьогодні головне завдання – допомагати цій країні економічно. Зокрема, ми зацікавлені у створенні поясу стабільності та безпеки навколо неї. Адже тут існують постійні наркотрафіки. Наше майбутнє головування в ОБСЄ, зокрема, сприятиме найефективнішому вирішенню цієї проблеми. У цьому зацікавлене все світове співтовариство.

Записав

Володимир СЕМЕНОВ

Що важливіше: водогін чи автомагістраль?

Кожний вибір на шляху розвитку має свою ціну

Марія ВАСИЛЬЄВА,
аспірантка Інституту
світової економіки
і міжнародних відносин
НАН України

«Зменшення бідності в світі» є однією з п'яти основних цілей зовнішньої політики Швейцарії². Великобританія проголошує «сприяння сталому розвитку та зменшення бідності завдяки підтриманню захисту прав людини, демократії, належному врядуванню та захисту навколишнього середовища»³ одним зі своїх міжнародних пріоритетів. А у стратегічному плані Державного департаменту США стверджується, що «більш здоровий, освічений, демократичний та заможний світ... також буде більш стабільним»⁴. Подібні заяви не є поодинокими поміж урядів розвинених країн. Чи справді розвинені країни прагнуть сприяти розвитку та поліпшити життя людей в бідніших країнах світу? Якщо це справді так, то сфера зовнішньої політики, в якій можна знайти цьому підтвердження, — зарубіжна допомога.

Зарубіжна допомога є одним із найбільш оригінальних нововведень ХХ століття. Ніколи раніше багаті країни не виділяли такі великі фінансові ресурси на допомогу біднішим країнам. Значимість цього інституційного нововведення можна усвідомити, якщо оцінити загальні обсяги зарубіжної допомоги: з кінця 1940-х років розвинені країни витратили близько 1

трильйона американських доларів на зарубіжну допомогу країнам, що розвиваються⁵.

Відповідно до визначення Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яке є найбільш усталеним, офіційна допомога розвитку (ОДР) — це вид фінансової допомоги країнам, що розвиваються, та країнам із перехідною економікою. Він включає пільгові позики, грантову та технічну допомогу та спрямовується для забезпечення економічного та соціального розвитку в цих країнах. Ця фінансова допомога має відповідати трьом критеріям: 1) позики та гранти мають надходити з державного сектора; 2) вони мають надаватися з метою сприяння економічному розвитку; 3) вони повинні мати концесійний характер, тобто містити грантову (безоплатну) складову не меншу від 25% загальної вартості⁶.

Допомога розвитку має «ліві» корені. Вони були закладені приватною допомогою в першій половині ХХ століття, впровадженням ідеї держави загального добробуту, створенням системи Організації Об'єднаних Націй та реалізації Плану Маршалла. Якщо оцінити обсяги приватної допомоги, то за деякими оцінками в 1910 році у розвинених країнах уже налічувалося понад трьохсот неурядових організацій, які активно діяли за кордоном⁷. Якщо спочатку їхня робота була зосереджена в основному на гуманітарній допомозі, то в міжвоєнний період вона поступово почала розповсюджуватися на довгострокові проекти допомоги розвитку в сфері охорони здоров'я, освіти та розвитку сільськогосподарства. Хоча соціальний вплив цих перших приватних ініціатив був невеликим, вони були засновані на цінностях «загальнолюдського братерства», які також пропагувалися робітничим рухом⁸.

Неурядові організації брали активну участь у розробці державних програм допомоги розвитку своїх країн. Також важливо відзначити, що завдяки своїй діяльності неурядові організації сприяли формуванню нового бачення міжнародного співробітництва.

Становлення держави загального добробуту в 1930–1940-х роках є ще одним фактором, який призвів до формування системи допомоги розвитку. Передовсім держава загального добробуту дала уряду право втручання з метою зменшення негативних наслідків ринкової економіки та досягнення більшій соціальній рівності, що є основним принципом демократії. Зарубіжна допомога зіграла подібну роль у світовому масштабі. Відповідно, ряд дослідників розглядають зарубіжну допомогу як зовнішню проекцію принципів держави загального добробуту⁹. Як зазначив Девід Люмсейн, «готовність розповсюдити урядові програми допомоги на людей за кордоном явно відображала зростання соціальної держави добробуту в середині країн»¹⁰. Дослідження свідчать, що соціал-демократичні країни більш щедрі на допомогу країнам, що розвиваються, аніж консервативні чи ліберальні¹¹. Ці дані дають емпіричну підтримку ідеї, що держава загального добробуту та система допомоги розвитку засновується на однаковій «лівій» етиці.

Створення Організації Об'єднаних Націй та Світового банку, які відіграють провідну роль у співробітництві заради розвитку, є ще однією ілюстрацією «лівого» впливу на становлення міжнародної системи зарубіжної допомоги. Хоча становлення післявоєнної системи міжнародних відносин відображало економічні інтереси супердержав та, зокрема, сприяло посиленню гегемонії США, воно та-

кож стало наслідком практичного втілення низки ідей американської політики Нового курсу та європейської соціал-демократії. Таким чином, становлення ООН дало безпрецедентний поштовх загальному визнанню того, що сприяти співробітництву в економічній та соціальній сферах є обов'язком держав. У ширшому контексті Статут ООН може розглядатися як джерело міжнародного права розвитку. При цьому необхідно зауважити, що хоча останнім часом Світовий банк розглядається як інструмент ринкового імперіалізму, його створення віталось як значний прогрес порівняно з 1930-ми роками. Як і ООН, Світовий банк допоміг у просуванні ідеї про необхідність мати однакові права всім членам світової спільноти.

Впровадження в США в 1947 році Плану Маршалла стало фактором, який сприяв створенню системи допомоги розвитку. У 1948–1952 роках США витратили в рамках Плану Маршалла близько 13 млрд. доларів, що становило більш як 2% ВВП США¹². Щедрість США є більш вражаючою, якщо усвідомити, що на даний час американці витрачають менш як 0,2% ВВП на зарубіжну допомогу¹³. Необхідно підкреслити, що План Маршалла заклав основу операційних принципів і процедур, які залишаються складовою частиною системи допомоги розвитку на даний час. Ще й досі План Маршалла залишається зразком ефективності ініціатив допомоги розвитку.

У 2008 році офіційна допомога розвитку членів Комітету допомоги розвитку ОЕСР збільшилася на 10,2% та досягла 119,8 млрд. доларів США. За оцінками ОЕСР, це безпрецедентна цифра, яка загалом становить 0,30% валового національного доходу (ВНД) країн-членів. З цієї суми допомога країнам Африки у 2008 році становила

«Розрізнення зовнішньої політики, обумовленої цінностями, та політики, обумовленої інтересами, є, вочевидь, хибним. Глобалізація спричиняє взаємозалежність. Взаємозалежність спричиняє необхідність створення спільної системи цінностей. Іншими словами, ідеалізм стає «реал політик»

Тоні Блер¹

26 мільярдів дол. США, з яких 22,5 мільярдів було направлено в найбідніші країни Африки південніше Сахари. Найбільшими світовими донорами є США (26 млрд. дол. США – 0,18% ВНД), Німеччина (14 млрд. дол. США – 0,38% ВНД) та Великобританія (11,4 млрд. дол. США – 0,43 % ВНД)¹⁴.

Попри загальну готовність світової спільноти боротися з бідністю та зусилля окремих держав з виконання завдання Цілей розвитку тисячоліття зі збільшення допомоги розвитку до 0,7 ВНД¹⁵ (уже п'ять країн-донорів – Данія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія та Швеція витрачають на ОДР більш як 0,7% свого ВНД¹⁶), обсяги порушення базових соціальних та економічних прав людини в світовому масштабі залишаються величезними. Так, лише у сфері захисту прав дітей, за даними ООН, щороку від легко виліковних хвороб помирає майже 10 млн. дітей віком до 5 років¹⁷, 73 млн. дітей позбавленні права на початкову освіту¹⁸ та 140 млн. дітей не мають достатньо їжі¹⁹.

Допомога розвитку має критичне значення у забезпеченні цих прав. Однак головною причиною неспроможності міжнародної спільноти подолати бідність в світі є не стільки недостатність загального обсягу допомоги розвитку, скільки низька якість та неефективність допомоги, яка вже надається.

З часу прийняття «Декларації тисячоліття» ООН у 2000 році в західному світі з'явилася низка досліджень щодо ефективності існуючої допомоги розвитку. Ці дослідження були здійснені як урядови-

ми організаціями, такими як ОЕСР, ПРООН, Світовий банк, так і провідними міжнародними неурядовими організаціями. В той час, як урядові організації в цілому досить оптимістично оцінюють тенденції світового розвитку та можливості досягнення Цілей тисячоліття ООН у 2015 році (що спостерігається, зокрема, у «Доповіді щодо досягнення Цілей розвитку тисячоліття»²⁰), неурядові організації активно критикують політику у сфері допомоги розвитку «офіційної» світової спільноти.

Зокрема, країни-донори, що відіграють керівну роль в усіх організаціях, які приймають рішення щодо політики у сфері міжнародної допомоги розвитку («Велика вісімка», «Велика двадцятка», Світовий банк, ОЕСР тощо), звинувачуються у приховуванні справжніх обсягів бідності у світі, неадекватності великої кількості розроблених і впроваджених програм розвитку місцевим потребам країн-реципієнтів та лобіюванні під криттям допомоги розвитку власних політичних та економічних інтересів.

Так, завдяки одній з передових міжнародних неурядових організацій – міжнародній агенції з боротьби з бідністю ActionAid, до міжнародного словника було введено новий термін «примарна допомога» (phantom aid), що означає допомогу, яка насправді не є доступною для реалізації програм розвитку в країнах, що її отримують.

Згідно з доповіддю Action Aid під назвою «Справжня допомога» 2005 року²¹, майже дві третини всієї офіційної допомоги розвитку

є «примарною допомогою», яка включає технічну допомогу, що витрачається на оплату послуг міжнародних консультантів, які, зазвичай, походять з країн-донорів та направляються в країни-реципієнти для надання експертної підтримки місцевим урядам; «зв'язану допомогу» (tied aid) – обумовленість надання допомоги зобов'язанням здійснювати закупки товарів і послуг, що виробляються підприємствами країн-донорів; списання зовнішніх боргів; операційні витрати на імплементацію програм; витрати на утримання біженців і мігрантів у самих країнах-донорах тощо.

Критика з боку ActionAid викликала жваву реакцію урядових кіл, зокрема, у Великобританії, де відбулася презентація доповіді у травні 2005 року. Так, Секретар з міжнародного розвитку Великобританії Хіларі Бенн заявив: «Абсурдно вважати, що списання зовнішніх боргів чи практичні поради технічних експертів не є справжньою

допомогою. Я бачив школу в Гані, збудовану на гроші, отримані від списання зовнішнього боргу. Як це може бути примарною допомогою?»²²

Очевидно, що обидві сторони керуються власними інтересами. Уряди розвинених країн реалізують свої політичні та економічні інтереси різними способами, зокрема, і за допомогою зарубіжної допомоги розвитку. Водночас вони зацікавлені в забезпеченні світової стабільності, яку можливо досягти лише завдяки подоланню колосального розриву Північ–Південь. Неурядові організації, з одного боку, повинні мати більш неупереджені оцінки проблем світового розвитку, а з іншого – вони також мають свої власні інтереси у поверненні уваги до цих проблем задля отримання фінансування. Тому видається доцільним ставитися виважено до оцінок обох сторін, бо істина зазвичай знаходиться посередині.

¹ Виступ Тоні Блера в Університеті Джорджтаун, США, 26 травня, 2006 р. // <http://www.number10.gov.uk/Page9549>

² The Swiss Confederation: A Brief Guide 2009. – р. 49. // <http://www.bk.admin.ch/dokumentation/02070/index.html?lang=en>

³ Active Diplomacy for a Changing World: The UK's International Priorities. Executive Summary. Foreign & Commonwealth Office White Paper, March 2006. – р. 3. // <http://collections.europarchive.org/tna/20080205132101/fco.gov.uk/Files/kfile/execsumintpriorities2006.pdf>

⁴ Strategic Plan Fiscal Years 2004 – 2009. Aligning Diplomacy and Development Assistance. U.S. Department of State and U.S. Agency for International Development. 2004. – р. 18 // http://www.usaid.gov/policy/budget/state_usaid_strat_plan.pdf

⁵ Assessing Aid: What Works, What Doesn't and Why. World Bank, New York: Oxford University Press. 1998. – р. 2.

⁶ OECD Report "Better Aid Managing Aid Practices of DAC Member Countries", OECD, June 2009. – р. 48 // <http://www.oecd.org/dataoecd/58/29/42903202.pdf>

⁷ Jean-Philippe Therien. Debating foreign aid: right versus left // Third World Quarterly 23(3), 2002. – р. 452.

⁸ David Lumsdaine. Moral Vision in International Politics: the foreign aid regime, 1949-1989. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1993. – р. 220.

⁹ Jean-Philippe Therien, Alain Noel. Political parties and foreign aid // The American Political Science Review 94(1), March 2000. – pp. 151-162.

¹⁰ David Lumsdaine. Moral Vision in International Politics: the foreign aid regime, 1949-1989. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1993. – р. 217.

¹¹ Jean-Philippe Therien, Alain Noel. Political parties and foreign aid // The American Political Science Review 94(1), March 2000. – pp. 151-162.

¹² Jean-Philippe Therien. Debating foreign aid: right versus left // Third World Quarterly 23(3), 2002. – р. 453.

¹³ Net Official Development Assistance in 2008, OECD, 30 March 2009. // <http://www.oecd.org/dataoecd/48/34/42459170.pdf>

¹⁴ Ibid

¹⁵ Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, ухвалена Резолюцією 55/2 Генеральної Асамблеї від 8 вересня 2000 р.

¹⁶ Net Official Development Assistance in 2008, OECD, 30 March 2009.

¹⁷ The Millennium Development Goals Report, United Nations, 2008. – р. 21.

¹⁸ Ibid, p. 13.

¹⁹ Ibid, p. 10.

²⁰ Ibid, p. 21.

²¹ Real Aid: An Agenda for Making Aid Work. ActionAid International, 2005. – р. 4. // http://www.actionaid.org.uk/_content/documents/real_aid.pdf

²² Department for International Development, the UK // <http://www.dfid.gov.uk/news/files/2005/aid-effectiveness.asp>

До питання унітарності безпеки ЄС

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
доктор політичних наук,
Дипломатична академія
України

Процес творення системи безпеки європейського інтегрованого простору триває понад шість десятиліть і поки що кінцевої мети не досягнуто. Кожен черговий виток розвитку міжнародних відносин ХХ–ХХІ ст., нові загрози, що поставали, здавалося наближали країни до згуртування і розв'язання згаданої проблеми, але... Виникали нові обставини, загострювалися існуючі та призабуті протиріччя – і питання відкладалося на невизначений термін. Причини такого стану лежать на поверхні, і очевидною та й водночас визначальною серед них є трансатлантична система захисту Європи, утворена та реалізована заокеанським партнером. Водночас, не тільки Північноатлантичний альянс причетний до стану, що склався з безпекою Європи. У системі міжнародних взаємозалежностей виявляються й інші складові цього багато-

гранного процесу, які намагаємося окреслити, занурившись у події шестидесятирічної давнини.

Зазначимо, що з позицій сучасних концепцій безпеки і відповідної термінології безпекова складова трактується як набагато ширша субстанція, ніж тільки оборонна та військова. Вона охоплює практично всі сфери міжнародного буття, де існують різнопланові загрози. Згадаємо лише деякі з них: енергетичні та екологічні проблеми, комп'ютерний тероризм, соціальні негаразди, а серед сучасних проблем додається ще й піратство. Цей перелік загроз можна значно розширити. У нашому варіанті пропонуємо дотримуватися термінології й понятійного апарату, що увійшов до повсякденної практики європейської спільноти¹.

Періодизація СЗПБ ЄС. Першим етапом розвитку безпекової складової європейського інтеграційного процесу визначаємо період 1948–1954 рр. Другий етап становлення інтегрованої політики безпеки, який розпочався з середини 50-х і тривав до середини 80-х років, хронологічно включав епоху голлізму, що визначав еволюцію євроінтеграційних процесів, багатогранні явища, спричинені економічними кризами того періоду, і завершився підписанням Єдиного Європейського акта 1986 р. Це була досить бурхлива, цікава й складна історія розвитку Європи, пов'язана й багато в чому спричинена політикою видатної особистості – Президента Франції Шарля де Голля. Поняття «голлізм» назавжди увійшло в полі-

тичну історію і посіло провідне місце в європейській мозаїці політичного життя. Про початок третього етапу в розвитку політики безпеки свідчить політична та оборонна активність європейських спільнот (середина 80-х років минулого століття), викликана певним чином окресленням нової політики СРСР, певним «потеплінням» міждержавних відносин, появою перспектив співробітництва. Починається новий відлік у конфігурації європейської безпеки, що спричинили глибокі геополітичні зміни початку 90-х рр.: епоха біполярної системи міжнародних відносин добігала кінця. ЗЄС поповнюються нові країни (1990 р. Іспанія та Португалія), а Україна досягає домовленості з ЗЄС про набуття асоційованого членства (1996 р.). Маастрихтський договір, що набув чинності 1993 р., привніс глибокі інституційні зміни, що торкалися вже нових сфер міждержавної політики – спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗПБ), а також сумісної діяльності в галузі юстиції та внутрішніх справ.

Нагадаємо, що саме колапс біполярної системи підштовхнув країни ЄС до розуміння необхідності вироблення спільних засад і творення відповідних схем впровадження єдиної зовнішньої політики та політики безпеки. Творці ЄС дійшли висновку, що тільки із запровадженням СЗПБ європейське утворення отримає подальший інституційний розвиток. СЗПБ і нині передбачає координацію дій держав у сфері зовнішньої політики і політики безпе-

ки. Водночас не передбачає передачу суверенних прав держав в цій площині наднаціональному європейському органу. Йдеться про реалізацію ідей загальноєвропейської єдності в реалізації спільних інтересів учасниць ЄС. Теоретично СЗПБ охоплює низку питань: від впровадження і захисту спільних цінностей, що включають і військову безпеку, до реалізації життєвих цінностей співдружності європейських народів (ч.1., ст.11 Договору про ЄС).

Європейська Рада визначає принципи спільної зовнішньої політики та політики безпеки, зокрема, і у питаннях оборонної сфери, приймає спільні стратегії, визначає цілі, засоби, терміни дії СЗПБ. Відповідно до ст. 17 Договору про ЄС СЗПБ охоплює на довгострокових умовах розвиток спільної оборонної політики, яка за необхідністю може перерости у спільну оборону. Отже, СЗПБ сприяє посуванню ЄС до вищого рівня політичної інтеграції, а структурно, на яку спирався Європейський Союз в цій сфері, було визначено Західноєвропейський союз (хоча перелік його учасників не повністю співпадає зі складовими ЄС²). Стосовно СЗПБ Європейський Союз визнає зобов'язання держав-учасниць щодо Договору НАТО та намагається узгоджувати власну політику з оборонною політикою і політикою безпеки Альянсу. В цій площині можна розглядати ЗЄС як європейську основу НАТО. У Ніццькому договорі до сказаного додано, що постійна політична і військова інфраструктура ЄС спирається на три нові

одиниці прийняття рішень і керування: Комітет з питань політики і безпеки, Військовий комітет ЄС і Військовий штаб ЄС. Процедури ухвалення Європейським Союзом рішень у галузі зовнішньої політики та політики безпеки головним чином мають міждержавний характер. ЄС запровадив процедуру призначення спеціальних посланців з особливих питань як дипломатичних представників Союзу. Таку процедуру було застосовано, зокрема, для призначення спеціальних дипломатичних представників ЄС у Боснії, в Африканському регіоні Великих Озер та на Близькому Сході.

Слід зазначити, що друга опора ЄС – Спільна зовнішня політика і політика безпеки (СЗПБ) – за насиченістю подій і форматів у своєму розвитку відчутно відставала від інших складових європейської інтеграції. Маастрихтські рішення через глибокі розбіжності учасників значно обмежили сферу впровадження основних інструментів механізму безпеки. Не визначили конкретних форм застосування спільних європейських сил, не окреслили етапів переходу до єдиної політичної і оборонної системи. Розподіл функцій з НАТО було оформлено реалізацією концепції створення «Сил, підзвітних ЄС», суть якої – надання Альянсом військових сил за запитом спільноти. Подальші кроки з впровадження Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Спільної європейської зовнішньої та оборонної політики були зроблені на наступних засіданнях Європейської ради, зокрема, в Кельні, у червні 1999 р., в Гельсінкі, у грудні 1999 р., та у Лісабоні в березні 2000 р.

Будучи прихильниками концепції самостійного вирішення власних, європейських проблем, європейські оборонні ресурси передба-

чалось формувати поза межами НАТО, оскільки Європа має самостійно врегульовувати регіональні кризи і конфлікти Європейського континенту. Намагаючись підтвердити гучні заяви щодо власної спроможності, європейські військові контингенти розташувалися в колишніх югославських республіках з метою локалізації і розв'язання тривалих міжетнічних конфліктів. Фіаско «європейської спроможності» не забарилося: серби і албанці продовжували знищувати одне одного. В результаті Європа постала перед вибором: залучити до розв'язання конфлікту третю сторону: або ООН, або НАТО. ООН ухилилася від відповідальності, делегувавши цю функцію НАТО, і Альянс досить швидко поставив крапки над «і», авіаційними бомбовими ударами поклавши край протистоянню. Отже, мирне врегулювання в Європі не здійснилося силами європейців: провал операції в Косові продемонстрував нездатність європейців самостійно врегульовувати кризи на континенті, помітне відставання від США в галузі озброєнь і високих технологій, а також в організаційних військових питаннях, що виявилось у військово-повітряній кампанії Північноатлантичного Альянсу проти СРЮ. Таким чином, з 1999 року досягнуто домовленості між НАТО і ЗСЄ/ЄС щодо проведення європейських кампаній під координуючим наглядом НАТО із залученням засобів і військових сил Альянсу.

Хельсінкська Декларація ЄС (грудень 1999 р.) розглядалася політичною основою створення європейських воєнних структур. Країни ЄС дійшли згоди сформувати 15–18 бригад сухопутних військ багатонаціонального складу, ВМС і ВПС, управлінських і наглядових структур з дотриманням Петерберзьких

критеріїв. Європейська рада підтримала рішення про розробку воєнної доктрини ЄС (2002 р.). Отже, саміт Гельсінкі-1999 остаточно визначив напрями реалізації Спільної політики і оборони (СПБО): до 2003 року забезпечити 60-тисячний військовий контингент, спроможний за 60 діб розгорнути військові дії, діяти протягом року; за участі НАТО впровадити мережу додаткових організаційних структур – Постійний комітет з питань політики та безпеки, Військовий комітет, ситуаційний центр; ввести у практику постійні зустрічі міністрів оборони і закордонних справ.

Активізував роботу і Європейський парламент, який прийняв (вересень 2001 р., м. Страсбург) рішення про створення супутникової системи спостереження, аналогічної американській системі «Ешелон». Парламент проголосував за прийняття 44 рекомендацій і методик протидії «Ешелону» більшістю голосів³. На думку фахівців, європейський аналог буде використаний для боротьби з незаконним обігом наркотиків і незаконним розповсюдженням ядерної зброї.

16 грудня 2002 р. було прийнято спільну декларацію ЄС–НАТО про європейську політику безпеки і оборони. Цим документом закріплювався доступ ЄС до можливостей НАТО, надання ЄС військових формувань, використання НАТО для керування силами ЄС. У межах ЄС за попередніми домовленостями створено Комітет з питань безпеки – стратегічне управління безпеки і оборони ЄС, і Воєнний комітет ЄС – найвищий військовий орган, а також Військовий штаб, який мав здійснювати військове планування. За всіма ознаками можна говорити про початок наступного етапу розвитку європейської політики безпеки.

Події 2003 року внесли певні корективи у європейську політику безпеки. Американська операція в Іраку для Євросоюзу стала випробувальним іспитом на міцність. Прибічники і противники політики США ледь не розкололи європейське утворення навпіл, чітко окресливши вірних союзників і противників американського курсу⁴. На черговому саміті у Брюсселі (30 квітня 2003 р.) Франція, Німеччина, Бельгія і Люксембург обговорили власний проект більш тісного співробітництва в галузі єдиної політики безпеки і оборони, що включав сім конкретних проектів військового співробітництва.

Глави держав і урядів ЄС у грудні 2003 р. сформували основні принципи зовнішньої політики і політики безпеки, зосередившись на кількох напрямках: боротьбі з тероризмом, стратегії на Близькому Сході та розв'язанні проблем в колишніх югославських республіках. ЄС розраховував мати постійний військовий контингент у низці гарячих точок: на Балканах, в Афганістані та на Близькому Сході, для чого й був створений Корпус швидкого реагування і поліцейські формування (до 5 тис. осіб). Успішні операції «Конкордія»⁵ (багатонаціональне формування) в Македонії і «Артемід»⁶ (французьке формування) в Конго 2003 року окрилили європейських лідерів, що надало їм підстави до посилення існуючих і створення нових військових формувань. Останні можна об'єднати у три великі групи. Перша – багатонаціональні сили, передані з НАТО до ЄС, сформовані переважно з військових контингентів країн-членів ЄС: Єврокорпус (EUROCORPS), англо-голландська бригада десантників (UK/NETAMORFOR), Єврофор, Євроморфор. Наступну групу формують національні збройні

сили з включенням третіх компонентів: балканська бригада (SEEBRIG), бригада північних країн (NORDCAPS), італо-угорсько-словенська бригада, батальйон країн Балтії (BALBAT), польсько-(українсько)-угорсько-румунський батальйон. Зазначені підрозділи другої групи можуть бути задіяні після укладання спеціальної угоди з ЄС. Водночас Кіпр надавав у розпорядження ЄС сили медичного забезпечення, Литва – підрозділи водоочищення, Греція – Афіський центр координації морських перевезень, Франція – штаб багатонаціональних мобільних сил⁷. Існують проекти утворити третю групу військових підрозділів, яка включатиме так звані резервні сили кількістю у 120 тис. осіб, що можуть забезпечити боєготовність за 180 діб.

Повільність, нестача оперативності, низька технічна підготовка і оснащення, нетривалість військових дій європейських сил неодноразово піддавалися відповідній критиці, але амбітні європейці не відмовилися від власних можливостей. За останніми домовленостями Франція і Велика Британія узгодили плани використання ЄС тринадцяти бойових груп швидкого реагування. Італія та Іспанія також підтримують ідею створення національних військових підрозділів. Водночас передбачається формування багатонаціональних об'єднань Польщі, ФРН, Словаччини, Латвії і Литви; Франції, ФРН, Бельгії, Люксембургу та Іспанії; ФРН, Нідерландів і Фінляндії. Врахувавши недоліки, ЄС планує розгортати бойові групи в радіусі 6 тисяч кілометрів за 5–10 днів на 4 місяці. Враховуючи досягнення і прорахунки у безпековій складовій ЄС, можна з певною обережністю прогнозувати, що за всіма ознаками збройні сили ЄС могли б забезпечити

власну мобільність не раніше 2010 року⁸.

Майбутнє ЄС і ЄС. Давати прогнози – справа не вдячна. Після провалу конституції ЄС, підписання Лісабонського договору – можна передбачити наступні вірогідні сценарії еволюції політики безпеки європейських країн. Через проблеми в Афганістані США можуть запропонувати перекласти відповідальність за вірогідний провал і цієї кампанії на плечі союзників по НАТО – країни ЄС. Такий хід подій, у свою чергу, надасть можливість визначити наступну віху активізації безпекової політики Європейського Союзу.

Розгортання подій, пов'язаних із становленням нових центрів сили – Китаєм, Індією, Пакистаном, Японією (наступний сценарій) також може підштовхнути країни ЄС до прийняття кардинальних рішень у сфері спільної зовнішньої політики і політики безпеки. В цьому випадку є вірогідним залучення європейських військових формувань до захисту нової власності в цих регіонах, сформованої виведеними за межі Європи екологічно небезпечними підприємствами. Це, у свою чергу, може стати приводом для формування нової концепції Європейського Союзу – не тільки розподіл зон відповідальності з НАТО, а й розширення європейської зони відповідальності на інші регіони світу. Третій сценарій можливо буде спричинений подіями в одній з азіатських країн, ядерний потенціал якої буде готовий до застосування. У такому випадку безпекова складова Європи скоріш за все поєднається з трансатлантичною складовою для запобігання розгортання всесвітнього катаклізму, викликаного ядерним зіткненням.

2008 рік приніс світу найглибшу кризу, масштаби якої можна порівняти хіба

що з Великою депресією. У другій половині 2009 року очікується поступове одужання⁹. Отже, об'єктивні реалії сьогодення підтверджують незворотність інтеграційного поступу. Учасники ЄС врешті решт будуть змушені об'єднати зусилля через реалізацію спільної зовнішньої політики і політики безпеки.

Які перспективи окреслюються перед Україною у площині безпеки ЄС?

Перспективи наступні: безпосереднє сусідство з ЄС висунуло перед нашою державою як нові можливості, так і нову відповідальність. На переконання української сторони, слушним варіантом майбутньої угоди може бути Європейська угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка створить найефективніший механізм спільної відповіді на виклики розширення ЄС. У світлі зазначеного, на Україну можуть бути поширені принципи та модальності співробітництва у сфері безпеки, які існували між ЄС та колишніми державами-кандидатами на вступ;

укладення на основі ст. 24 Договору про Європейський Союз окремої рамкової Угоди про співробітництво у сфері врегулювання кризових ситуацій, основою для якої могли слугувати б положення відповідного Механізму ЄС, ухваленого у червні 2002 р. на саміті ЄС у Севільї;

укладення рамкової Угоди між Україною та ЄС про використання Євросоюзом авіаційно-транспортних ресурсів України;

розширення діалогу у сфері безпеки заходів відповідно до пропозицій України, викладених у Меморандумі щодо європейської стратегії безпеки (грудень 2003 р.);

залучення ресурсів ЄС на цілову допомогу Україні з метою знешкодження протипіхотних мін та ліквідацію боєприпасів, непридат-

них для дальшого використання і зберігання.

Існують перспективи участі України у подальших операціях в межах Європейської політики безпеки і оборони із застосуванням «Севільського механізму» консультацій та співробітництва між ЄС та Україною в операціях ЄС з врегулювання кризових ситуацій¹⁰.

Співробітництво у сфері безпеки України з ЄС включає заходи протистояння спільним загрозам: тероризму, зброї масового знищення, нелегальному експорту зброї тощо. Низку зобов'язань у сфері безпеки Україна взяла на себе і за Планом дій Європейської політики сусідства (2003 р.)¹¹. Стратегічна складова співпраці України з ЄС обговорювалася з міністрами закордонних справ Балтійської Ради за участі представників Європейської комісії. Серед питань – посилення східного виміру зовнішньої політики Євросоюзу з максимальним врахуванням стратегічних інтересів сусідів ЄС, проблеми зміцнення енергетичної безпеки в регіонах Балтійського і Чорного морів, а також перспективи співпраці України з ЄС в контексті переговорного процесу щодо укладення нової посиленої угоди.

Про майбутній розвиток співробітництва у сфері безпеки йшлося і у Спільній заяві саміту Україна – ЄС від 14 вересня 2007 р. Лідери ЄС висловили глибоку подяку Україні за участь в операціях ЄС із врегулювання криз. В межах Ініціативи

Великої Вісімки стосовно Глобального партнерства підтвердили свої наміри розвивати співробітництво і у питаннях з урегулювання регіональних конфліктів, і з нерозповсюдження зброї масового знищення тощо.

Існують проекти участі України в розв'язанні локальних конфліктів. Залишаючись поза межами Євросоюзу, Україна успішно асоціюється з процесом здійснення спільної європейської політики безпеки та оборони (СЄПБО). Помітною подією у двосторонніх відносинах, яка отримала позитивний резонанс в колах ЄС, стало внесення Україною нових пропозицій щодо придністровського врегулювання, укладення Меморандуму про створення місії ЄС з допомоги на українсько-молдовському кордоні (EUBAM).

Транскордонний аспект, що також може нести певні загрози, у діалозі ЄС – Україна, включає низку комплексних питань. Це: укріплення кордонів і розбудова інфраструктури прикордоння; боротьба з нелегальною міграцією і торгівлею людьми; інтенсивність прикордонного контролю; боротьба

з міжнародною організованою злочинністю, що включає протидію тероризму, торгівлі наркотиками і зброєю, боротьбу з відмиванням грошей, з контрабандою крадених машин тощо. Водночас Україна могла б запропонувати ЄС програму з укріплення кордону по всьому периметру української території, а не тільки західної його частини. Тим паче, що саме зі східної сторони кордону посилюється загроза нелегальної міграції, відповідальність за зупинення якої лягло за зобов'язаннями перед ЄС на Україну. В результаті наша країна несе найчутливіші витрати на впровадження відповідних заходів і утримання затриманих нелегалів. Виявилася й нова проблема ХХІ століття в сфері безпеки – тероризм на морі – піратство.

Особливе місце у відносинах України – ЄС посідає енергетична складова: в енергетичній стратегії Євросоюзу наша держава є транзитером енергоресурсів¹². Позитивним зрушенням у питаннях європейської інтеграції могло б сприяти надання Україні повноправного членства в Договорі ЄС з

енергетичних питань; споживання країнами ЄС надлишкової електроенергії, що виробляє Україна за умов можливого членства у європейському об'єднанні електромереж. Меморандум з зазначеного питання Україна вже підписала, на порядку денному – технічні завдання обстеження стану української енергосистеми, виконання низки технічних аспектів, відповідність української енергосистеми європейським стандартам¹³. Упродовж 7–10 років Україна має намір адаптувати свою систему до європейської, синхронізувати її з технічно надійними мережами, що забезпечують електроенергією 500 млн. громадян.

До переваг України зараховуємо також і транзитні можливості. Це й співробітництво ЄС з державами Чорноморського регіону з урахуванням Комунікації Європейської Комісії «Чорноморська взаємодія – нова регіональна ініціатива» («Black sea synergy – a new regional cooperation initiative»), що сприятиме виробленню механізмів систематизації, здійснення загальної координації та поглиблення вже існуючого рівня

співпраці між Європейським Союзом і Чорноморським регіоном. Це й реалізація міждержавного економічного проекту ГУАМ «Придунайський енерготранспортний міст», який містить пріоритети регіонального співробітництва у Балто-Чорноморсько-Каспійському регіоні. Перспективною виявляється розробка стратегії ОДЕР–ГУАМ¹⁴.

У ситуації, що склалася, можна передбачити розвиток нового етапу пристосування ЄС та його сусідів до нових явищ / викликів сьогодення. При цьому додамо, що далеко не всі учасники європейського простору бачать шанси України на європейське життя навіть у віддаленій перспективі. Отже, на Україну чекає копітка робота з запровадження європейських норм і стандартів, з наближенням до вимог ЄС, налагодженням порядку в своєму домі. Європейські країни змушені рахуватися з усіма цими проблемами, оскільки ми є найближчими сусідами, і є залежними одне від одного з геополітичних, безпекових, енергетичних/економічних чинників.

¹ Див., наприклад: Глосарий по європейській інтеграції. – М.: Інтердіалект+, 1998. – 358 с.

² Данія, Фінляндія, Ірландія, Швеція і Австрія в ЗЄС мали статус спостерігача. Ісландія, Норвегія і Туреччина були асоційованими членами ЗЄС.

³ 367 голосів «за», 159 – «проти» і 34 – «утрималися».

⁴ У зв'язку з зазначенням, Польщу було названо «троянським коном США», що може спричинити подібні проблеми.

⁵ Операція «Конкордія» здійснювалася силами 26 країн, в ній брали участь 400 службовців, відповідна військова техніка, вертольоти. Використовувалися штаби НАТО в м. Монс (Бельгія) і у м. Неаполь (Італія).

⁶ Операція «Артемід» підтвердила ефективність залучення саме такої кількості військових (до 1800 осіб) для оперативного реагування на локальні конфлікти.

⁷ Мальта і Данія відмовилися від участі у військовій складовій ЄС.

⁸ Однак із економічною кризою це питання стає проблематичним.

⁹ http://www.bbc.com.uk/ukrainian/news/story/2009/01/090119_eu_economy_im.shtml/

¹⁰ З метою реалізації наміченого передбачається зміцнити договірно-правову основу цього напрямку співпраці: укласти відповідні угоди, у т.ч. про визначення загальної схеми участі Украї-

ни в операціях ЄС із врегулювання кризових ситуацій; обговорити питання щодо санкцій, які накладаються ЄС на треті країни.

¹¹ За реалізованими домовленостями, це тренінгова складова, можлива участь національних військових об'єднань у спільному польсько-(українсько)-угорсько-румунському батальйоні, поліцейських формуваннях, а також в транспортній авіації. Україна вже на практиці довела свою спроможність бути вагомим контрибутором стабільності і безпеки на європейському континенті. Про це свідчить і участь українських миротворців у Поліцейській місії ЄС у Боснії та Герцеговині, використання окремих країнами-членами ЄС українського авіаційного потенціалу.

¹² Див.: Зовнішні справи. – 2009. – Квітень – травень.

¹³ Стратегією енергетичного співробітництва України з ЄС є синхронізація Об'єднаної енергетичної системи (ОЕС) України (спільно з Молдовою і ЄС) з координації передачі електроенергії (UCTE – The Union for the Co-ordination of Transmission of Electricity)

¹⁴ Проект може мати майбутнє в разі вирішення питання адаптації законодавства країн ГУАМ до енергетичного законодавства ЄС, що має сприяти створенню конкурентних енергетичних ринків і додаткових умов для безпеки постачання енергоносіїв та конкурентоспроможності економік держав ОДЕР–ГУАМ.

European Union – final destination for Eastern Europe?

In 1914, when Jean Monnet had his first thoughts of a new kind of politics in Europe continent was divided into few empires and few independent states. Those empires were more or less constitutional (for example, even Russia had a Constitution since 1905), but it was obvious that there was only one state inside those borders.

After World War I it appeared a lot of independent states, and empires remained history. But 20 years of peace prepared in fact a new war, between two systems: communism ruled eastern¹ part of Europe, and democracy, which was saved in western part. For this it was necessary to accept very quickly new actors of former Austro-Hungarian empire: during 1919 – 1920 Czechoslovakia and Poland were involved in general war against communism: Hungarian aggressions (Bela Kun regime) and soviet tentative in Poland was stopped with the help of new European states, recently created and accepted by international community in 1919 – 1920's peace treaties.

Woodrow Wilson imposes in Europe and in whole world a new principle of political affairs: principle of nationalities. From this moment a wave of independency movements (officially or secret), wars and negotiations started: finalization of this political process was in 1976, after red revolution of Portugal.

1920 – 1940 represent for European history a time of communism, nationalism and preparations for new war: many alliances were negotiated and many international agreements were signed², but everything was done served to only one purpose: to win the next war, because all specialists in international affairs thought to only one consequence of peace treaties of Paris – Versailles: a new war³.

At the same time, international relations received a new face in 1919 – 1920; super powers disappeared, and inside "black hole of

power" new national and independent states tried to create a new style of international relations, when agreements between states are respected and morality represent supreme law and behavior between states, politicians and citizens.

Nations Society is an expression of this believes; history proved that it was only an impossible dream. However, idea survived, and United Nations and, somehow, European Union are the only continuators. But as always, reality is stronger than ideas, and every day another idealist is forced to renounce to his ideas and to become only a disappointed realist.

So, reality spoken during inter-war time about a great problem of new states of Europe: creation of identity. In this case, intellectuals – people who fought in XIX-th century for independence, for new states and for cultural resistance of their nations⁹ lost first plan: new states needed an administrative organization and for that, it was necessary to have new public servants.

Those 20 years (1920 – 1940) represent for new Europeans states a time of consolidation: administrative consolidation, cultural, military, historical (this is time when great war between history interpretation started), political. For this it was necessary to have democracies, but after a long time of imperial rule it was impossible to create democracy: former reflexes or former practices were stronger than democracy brought by American intervention (military and diplomatically) in Europe.

So, Eastern Europe represents in those 20 years a creationist laboratory and a creationist machine: everything was created starting from position achieved in former empires, but with new wishes of affirmation: former masters (and populations which were represented by them¹⁰) are now only a "second hand population", but every-

У своїй статті румунський дослідник намагається дати комплексний аналіз тих складних державотворчих та інтеграційних процесів, що відбувалися на території Східної Європи впродовж усього XX століття, а також продовжуються на початку нового. В цьому контексті цікавою є думка іноземного дослідника відносно майбутніх перспектив України щодо інтеграції до ЄС, яку він вважає чи не єдиним засобом зберегти власну незалежність від Росії.

thing it created started with the former legislation of empires: some laws – especially in private law (Civil code, Commercial Code) remain long time with only small interventions, but in public law sphere situation is different.

Public law regulate education, in this case new state adopt a very active policy, when numerus clausus represented one expression of new states. Public law regulates commerce, and every state tried to adopt protectionist legislation for their products. In this case, it was a terrible confrontation between protectionist policies and right wing policies from Unites States, new power who appeared after the war.

Maybe the road to democracy of Eastern European countries could be shorter, but during 1920–1940 in Europe appeared two events which didn't help this edification: more than that, those events changed democracy and states creation in a nationalist way.

In our interpretation, after few years of state creation former European style of politics was able to introduce new European state inside normal politics: force of former (imperial) states of Western Europe in economy and international relations was strong enough to impose a normal way for new European states.

Those two events were universal (first), and European (second). But both were able to change normal way to democracy of new European countries: they influenced in such a way continent that it was impossible for weak new states¹⁰ to resist: in fact, their historical ro-

ad to modernization was stopped because of those events.

First event is economic crisis of 1929 – 1933. Those years were very difficult for the whole world, and one of the common measure adopted by the governments was to increase of a state role in economy. In this way, public administration becomes not only a judge between private entities, but also the main actor: its state construction was accompanied by a visible economic power, which made citizens more malleable – this characteristic was very necessary in Eastern Europe after 1945.

Second event was ascension in Western Europe of totalitarian ideas. It was, in fact, only Italy that country who adopted that way, but its example created problems in Eastern Europe, because in that part of continent there still existed an imitation tradition. What was more dangerous, that this dictatorial regime appeared in a country which was considered victorious in First World War¹¹.

If dictatorial tendencies could be considered normal in defeated countries, in a state that represented on that time one of the biggest political powers this situation created danger of imitation. Only in this way we can analyze dictatorial regimes (appeared before 1929 – starting year of economic crisis) in Poland, Latvia, Bulgaria, Greece, Hungary and Austria.

In all those years public administration represented an instrument of state politicians: in "hard times" administrative acts were adopted with a voluntary tendency and they were fulfilled with the sa-

me attitude. In fact, what administrative law doctrine describes as "theory of exceptional circumstances" represented during 1920 – 1940 more usual than democratic exercise of laws.

Everything was done in fact only to consolidate the state. What no one wants to remember is that every state was expecting frightened a new war: in time press during 1930's this subject was exposed weekly and in the second part of decade daily: the real war appeared as normal, and population tolerance for the excessive administrative actions had a reason and it had really existed.

At the moment when World War II started, only a few democracies remained in Europe; public administration exercised its attributions in the same "exceptional conditions", but it was something which was impossible to predict: if their state would win the war. For every public servants and politicians was clear that after the war it will start a "forced cleaning about the not-democratic values and servants" executed by the winners against counties which would loose the war.

Human wisdom always is correct; everything passed as it was predicted, and victim was not only normal human life: soon after the war persecutions started in the whole world, and in that case normal human life perturbed was replaced by jails or deportations.

After the great and universal war (between states and systems), history stopped to be inspiration for politicians: television and radio appeared, so, it was time for propaganda.

Propaganda refers to the use of communication techniques to affect people's thinking and behavior. Any technique or action that attempts to influence the emotions, attitudes, values, beliefs, or actions of a group can be described as propaganda. Typically, propaganda benefits the sponsor and puts the interests of the sponsor above those of the recipient. As an instrument of persuasion and psychological coercion, it seeks to compel the recipient to submit to the will of the sponsor. Propaganda is thus different from education, which seeks to develop independent think-

ing, and from information, which is based on objective facts¹².

This definition was necessary for understanding of a new world conflict: conflict of ideologies, which included in their disputes not only ideas and intellectuals, but also states with their administrative actions (more visible or not¹³), because since 1945 the world became a battlefield between two universal ways of thinking: communism and capitalism.

What was really unique in that war: was that pretension of both systems to be the only one correct, and everyone must follow only one way: in this case, tertio non datur, because capitalism excluded communism and communism excluded capitalism.

Western Europe was under military pressure of communist system and under nuclear American umbrella. In this case, national public administration had only a single role in continue of creation of nations: not to allow communist ideas to dominate in public sphere. For this alliances were negotiated and realized between states, churches, firms and citizens.

Under nuclear umbrella a good part of state edification in Western Europe was shared with America. Western states had carte blanche to action much more in economical and political sphere than communist world had for itself.

Which was the first and natural movement able to be done by Western states? Of course, an alliance between them, with a military protection accorded by Atlantic partners. In this case, they started with the economy, and they believed that it was necessary to recreate not only a new behavior in international relations, but also a new form of state and alliance between states in Western Europe.

At the same time, in eastern part of Europe, public administration becomes omnipresent and omnipotent: citizens understand that it represents voice of the party and voice of the Moscow rulers. All citizens understood (for example, with a price of massive deportation to Siberia) that it was impossible to resist to administrative orders.

Public administration, more then during in the period between 1918 – 1939 was used to create a nation,

a new nation, proletarian one. In this way, national history was rewritten according with new tendencies. As a consequence, all population was educated in the same way, and 45 years of daily discourse can create a new attitude for public administration: they represent the only one arm to fulfill political orders, and those orders represented for them the holy Bible.

Public administration and politicians in communist countries fulfilling this purpose tried to destruct churches – and only in Albania succeeded; to create a new type of agricultural relations; to organize and systemize national territory after Moscow orders; to adopt new legislation for families, recreate national education pillars, in one word, tried to create communist paradise, as Lenin and Marx described perfect communist society.

A year of 1989 brought for Eastern European state liberty, but global context was in such a difficult way, that it was impossible for them to become democracies in one night; corruption, criminality, unemployment and other bad things (normal in a transitory period) represented an obstacle in front of great hopes which accompanied 1989 and communist crush.

To solve economic crush for all former soviet and communist countries it was necessary to receive some help: only Western Europe and USA could give it, but for that, it was necessary to fulfill a new condition: from conditions to be a perfect communist state – understood daily in every country where Marx was a God, it was time to see in what way a country can be a perfect democracy. And conditions were described in one word: reforms. Many years communism was built with "strong miners hands", now it was time for the whole society to build a new democracy.

In this competition (to become rich¹⁴) former communist states didn't have many argues: no natural resources, only a good market for western European products. In this case it was quite natural to understand next steps to democratization: economical retire in front of new invasion of products. After few years, it was worse for former soviet countries, who received an impor-

tant economic shock: from an economy organized by Moscow to an independent economy, but without connection to western market.

It was the biggest economical conquest in peace times in XXth century and it was joined by another great idea, well sold: European Union. More or less, because tradition of democracy existed since 1920 (in Poland, Czechoslovakia), and more or less in Baltic states and Hungary, those states were helped by Catholic Church to enter sooner.

In orthodox states, despite or their longer tradition of state existence and democracy (since 1804 in Serbia, 1859 in Romania and 1878 in Bulgaria (with few stops in 1920'ies), economic reform was not accompanied by help: in fact, it was (like in Huntington's book) a real border in economic help: who belonged to Catholic Church represented the "good guys", the rest were considered as brutal, not-democrats and closer to former Soviet Union. It was "double standard policy" that started.

But in 1991 there were two special events which reconsidered Eastern Europe: the first was Gorbachev's problems in August and final moment of Soviet Union in Belovejskaya forest. Moscow lost not only a huge part of its territory (5 millions square kilometers), but also a big part of its resources (whom made it an interesting subject in economical negotiations during 1970'ies and 1980'ies): Azerbaijan, Kazakhstan, Turkmenistan, and, as a gate to Russia – Ukraine.

At that moment from former two separated blocks appeared another separation, which received 5 dimensions: one was represented by United States of America – alone, as a global and unique superpower; the second – by former Western Europe; the third – by former communist countries of Europe (divided too in another 2 groups); the fourth was represented by former soviet countries (divided too in another 4 groups) and the last one by the new Russia.

USA and Western Europe have been acting in former communist countries since 1992 like a partner in economy and like a teacher of democracy. But it was obvious that it would be a single route between those states: a road to NATO and to European Union. It was necessary only a little attention to understand, and, of course, to make investments, because their next integration represented a guarantee for normal economic laws.

Former soviet space can be divided into four groups: Baltic states (their occupation was never recognized); former Islamic republics – an interesting subject because of oil and natural gas; Caucasus regi-

on – less interesting, because oil was only in Azerbaijan and in a small part of Federal Russian Republic – Chechnya¹⁵ and Slavic triangle: Russia, Ukraine and Belarus.

From the first moment it was obvious that it was impossible to add all former soviet countries to NATO, because costs were huge and no state had those amount of money. At the same time, to integrate to world market circuit former Eastern European countries cost a lot of things.

So, it was a double plan, one elaborated in Bruxelles, the other one in Washington. European Union could accept (economic) without opposition only Baltic States, for all others it appeared to be a long analyze cost – benefits. Oil and gas are important, but it's a big distance and pipelines were built in such a way that only Moscow controlled them – for that, to add in European Union former soviet states it was necessary to negotiate with Moscow. And Moscow always said that former soviet space cannot enter in NATO and EU!

However, words about democracy and few books, training and

study programs cost less then an institutional involvement in former soviet countries; for Western Europe it was enough: European Union won a market, but in was in the same time first target of immigrants: like every “hard and fat food”, it cannot be easy to resist to this potential invasion (more then 80 millions of possible immigrants).

But for United States it was not so complicated: Washington has more money and an ocean to receive Europe's immigrants, and they know that their potential was bigger then Russia's power in 1992: as single global power, it was possible not to respect the great deal “noli me tangere” negotiated in last weeks of 1989 in Malta with Soviet Union.

Of course, in western capitals (Washington is included) no one understood that for all former soviet countries the most important thing was their independency and to consolidate their fragile institutional settlement. Economy was in second plan, and next years proved that democracy could be constructed easier then an economic modernization.

During 1990's Russia lost a good part of its economy and social crisis was huge. Energy's prices were very low, corruption was big. If a European dream appeared in former soviet countries, those years were the best to make a real connection. But the whole Western Europe (the engine of this connection) was occupied with consolidation of the virgin market of former eastern communist states and this great opportunity had been lost.

At that time former soviet states remained alone: more or less, they were forced to learn what parliament and power of opposition in democratic political practice were, and, more then everything, to discover and to apply economic rules of transparent market. After centuries of imperial rule (of czars and of soviet party) to apply democracy was not simple, but results were better than it was expected by theoreticians of political science.

After 2000 oil prices started to grow again and Russia came back to international arena: a new young president decided to reposition his country on the top of the state's list¹⁷.

Europe was different now: three former communist states were accepted into NATO and their integration into EU structure was decided: from that moment, Russia felt a menace for Ukraine from Kiev's simple neighborhood with Poland and Hungary: gate of Russia could become a member of NATO – the most frightening nightmare of any Russian politician.

In fact, since 2002 whole debate about democracy and states future in former Soviet Union is connected with relations between Russia and Ukraine: there are other countries involved in this game (from Georgia to Kazakhstan), but final result of this relation will decide what will happen in next years: a return of a “simplified Russian extended community” or creation of an “extended economic European Union”.

Why this? Because relations between Russia and the rest of Europe exist in such a proportion with Ukraine territory – as example, watch only Urengoy – Ujgorod pipe-line – and if Russia wants a better and clear relation with other important partners in Europe, it must have a friend in Kiev government. At the same time, if Ukraine wants to punish Russia, it can always create such problems that Russia will regret the agreement between Kravciuk and Eltsin.

In this case, there is another complication: Ukraine is accused being a country without identity (Kiev's Russia existed in IXth century), a good part of its territory is in dispute with Romania, Poland, Slovakia and Russia and since 1991 the most important question for Kiev government was to consolidate inside Ukrainian nationalism and identity.

After 18 years of a new kind of Ukrainian nationalism it appeared the most frightened possibility for internal consolidation: a war with Russia. In fact, this war started – it is a common opinion of many foreign affairs scientists from Western Europe – in first days of 2006. But with all American support it was impossible for Ukrainian politicians to obtain a victory in this war: what it was won in 2006 was lost in 2009. A good part of internal and external credibility of Ukraine disappeared in first days of 2009.

Another example was given by sport politics: with great help from Poland, Ukraine received right to organize European football championship. Now UEFA wants to retire this right to Ukraine, because program was not respected.

In fact, Ukraine was a unique case for former soviet countries: a strong civil society (able to vote in 1991 for independency in quasi-unanimity); politicians with experience in authoritarian rule – so, they were forced to learn and practice democracy and an important connection with Russia in almost all domains: Ukraine must choose every day if it in future will join to European union or to another integrated construction between Russia, Belarus and Ukraine.

Russia was for Ukraine in last years unpredictable. This attitude offered to Kiev government (whatever it was the name of prime-minister) only one logical destination: European Union. This can be accepted by other European countries, but not by Russia, because a state member of European Union can increase its administrative capacity¹⁸, and this state cannot remain under Moscow influence.

In fact, Russia is not able now to pay return of former soviet states into another state with those dimensions; in the same time, Moscow cannot let Ukraine to be 100% independent. In this “no exit policy” history is the best ally for Russia: too many states have parts of national territory between the

actual Ukrainian borders. Despite of victory in WWII, border of Ukraine represents perfect chain to keep Russia close.

If Ukraine joins to European Union a good part of administrative questions will be done in cooperation with Bruxelles bureaucrats, who are not always friendly with Russia’s interests. In this case it appeared Nabucco agreement; a big part of Russian exports will pass only from Ukraine and Kiev will be too powerful.

In fact, Russia cannot accept such a control because in an alliance of 27 states (or 28, with Ukraine) it cannot be a single voice, and in commercial relations it is important to have speed and only one voice¹⁹. This dispute exists, no one can deny that and it is important to be solved somehow.

In fact, the whole former Soviet Union is watching this game: if Ukraine wins (and this is almost impossible), too many years will be lost (because for a Ukraine victory it is necessary to pass in our opinion more the 30 years since now²⁰); if Russia wins, a good part of Ukraine will enter into European Union, and between Russia and E.U. it will be a common border, best thing for business. “Good part” means in fact a separation – in case of Russian victory for sure Crimea and other parts of Ukraine will be taken by Russia.

But another extension of European Union will be too much for old alliance imagined by Jean Mo-

net. In this case, it must be replaced with another construction, more economic then today, because political dimension will be impossible to be assured when parts of former Slavic territories join to EU. Probably the next integration of a former soviet country will be represented by Moldova, but inside Romanian borders.

In this context, former communist states represent now a stone

in an interdependent Europe, it might be possible that E.U. will not represent their last destination: it can be possible that for European Union former communist states will represent its last destination.

MARIUS VACARELU
*National School of Political
and Administrative Studies
Researcher
Bucharest, ROMANIA*

¹ Geographical middle of Europe is in Romania, at 3 km near the border with Ukraine.

² Including Briand – Kellogg pact against the war.

³ The most famous voice belonged to Keynes, but he was not the only one who made these predictions.

⁹ In this case we can remember fight of Czechs intellectuals to protect their language against German language; the same situation was in Hungary too. Polish intellectuals had a difficult and sometime romantic war against Russia, Austria and Prussia; Paris was center for many intellectuals of Europe (and of other continents) which make plans and finally was able to create another destiny of their countries (Italy, Romania, etc).

¹⁰ For example, Austrians in former parts of its empires, Russians in Poland, Turks in Bulgaria, Greece and former Yugoslavia.

¹⁰ New states represent in fact: Czechoslovakia, former Yugoslavia, Poland, Hungary, Bulgaria, Albania, Austria and Baltic states. Romania is not included because its territorial correspond with ethnographic limits of Romanian nation. Is not the case with first states nominated, because in some cases their political limits was not conformed with reality (for example, Baltic states in their eastern part, Austria in southern part – in a famous conflict with Italy, Hungary in its eastern part – in 1920 they receive more then it was natural limits of population, etc.).

¹¹ P.P. Negulescu: *Destinul omenirii / Destin of humanity*, second edition,

ed. Garamond, Bucharest, 1994, pg. 142.

¹² International encyclopedia of social sciences, second edition, ed. Gale / Macmillan, New York, 2008, vol. VI, pg. 545.

¹³ Visible agents of propaganda are national television, national radio, universities, schools, public entities (administrative persons) which distribute information; less visible are secret services who use disinformation for their own purposes.

¹⁴ Because now it's allowed.

¹⁵ Like it was in 25 December 1991

¹⁷ R. Ougartchinska, J. le Carre: *Razboiul gazelor. Amenintarea rusa / G political science as war. Russian menace*, ed. Antet, Bucharest, 2009, pg. 153

¹⁸ About administrative capacity watch E. Balan: *Institutii administrative / Administrative institutions*, ed. CH Beck, Bucharest, 2008, pg. 34

¹⁹ If we remember Kissinger's expression: “If I want to speak with Europe, what person I may call?”

²⁰ In fact for Ukraine is necessary to change almost everything: from railways system to technologies used in whole industry. This change will have two dimensions: one is symbolic – finish with the past; the second is practical – European Union has better technologies in main industries (from energy to machine construction). Anyway, cost is huge – titanic, precisely and now and tomorrow Ukraine cannot pay the bill.

ОДКБ: євразійська безпекова альтернатива

Олексій ПОЛТОРАКОВ,
кандидат політичних наук

Наміри, що мусируються російською стороною, щодо відкриття на території України Інформаційного центру Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ), подібного до Центрів інформації та документації НАТО, не могли не привернути увагу вітчизняної громадської думки до проблематики процесів воєнно-політичної інтеграції на пострадянському просторі. Ситуацію ускладнила низка «інтриг», пов'язаних передусім з затягуванням Білоруссю ротаційного головування в ОДКБ і туманними (в контексті невизначеності позиції Білорусі та Узбекистану) перспективами створення Колективних сил оперативного реагування ОДКБ. Ці та інші події вимагають приділення якомога глибшої уваги геостратегічним «реалітетам» діяльності цієї досить потужної, але недостатньо відомої у нас воєнно-політичної організації – ОДКБ, яку багато експертів розцінюють ледь не як євразійську альтернативу НАТО.

Геополітичні аспекти становлення та розвитку ОДКБ

Підписані в грудні 1991 р. Угода про створення СНД, Протокол до нього та Алматинська декларація, визначивши принципи відносин між пострадянськими державами, сформували умови для вирішення широкого спектру воєнно-політичних проблем, пов'язаних з розпадом СРСР, забезпечили міжнародно-правові основи регіональної безпеки в період системних трансформацій. Були врегульовані питання, що стосуються ядерної зброї, виконання міжнародних договорів про роззброєння та контролю над озброєннями, правонаступництва, включно з питаннями власності. Здійснено узгоджений перехід від єдиної Радянської армії до створення національних Збройних сил країн СНД. Розвиток миротворчої діяльності допоміг дещо знизити рівень конфліктності. Підписання цілої низки Угод у рамках Співдружності визначило можливості для співробітництва в сфері безпеки та оборони, створило механізми протидії тероризму, організований злочинності, незаконному обігу зброї та наркотиків, незаконній міграції та торгівлі людьми. Однак, зважаючи передусім на те, що СНД, не будучи організацією з безпеки, змушене було виступати ключовим елементом загального простору безпеки¹ – в її форматі не вдалося повністю вирішити всі ключові проблеми безпеки та оборони.

Відповідно, країни, найбільш зацікавлені в налагодженні безпекового формату (передусім воєнно-політичного, воєнного та воєннотехнічного) співробітництва, де на ключову роль претендувала Росія, стали ініціаторами підписання Договору про колективну безпеку (1992 р.), у рамках якого поступово налагоджувалося багатоаспектне (від воєнностратегічного² до воєннотехнічного) співробітництво з питань безпеки та оборони. Формування ОДКБ означало не тільки нову інституційну та змістовну якість воєнно-політичної інтеграції, а й підвищення ролі регіоналізму та мультилатералізму в міжнародних відносинах.

Водночас, особливого значення набула розбудова відносин і можливої взаємодії ОДКБ з такими об'єднаннями, як НАТО, ЄС (теж має воєнно-політичну складову) чи ОІК на рівні статусній основі. Так, процес налагодження геостратегічного діалогу між доволі близькими «за духом» ОДКБ і ШОС показує велику перспективність подібного шляху.

Показові в цьому сенсі слова генсека ОДКБ М. Бордюжи, що «масштаби та складність завдань, що стоять перед Організацією, помітно переважають досягнутий в ОДКБ рівень співробітництва й військово-політичної інтеграції. Можна сказати, що ми ще залишаємося на початку шляху, по-

долати який можна лише при збереженні та поглибленні солідарності й взаєморозуміння, зміцненні виконавчої дисципліни, ритмічного та своєчасного виконання державами-членами колективних рішень»³.

Принципово важливим у цьому контексті є нещодавнє підписання Угоди про співробітництво в питаннях безпеки між ШОС і ОДКБ (2007 р.). Цей документ закріплює спільні цілі та напруги спільної діяльності цих міжнародних організацій політичного співробітництва в Євразії. Відповідно до нього, ОДКБ та ШОС відтепер обмінюватимуться інформацією, проводитимуть консультації, розроблятимуть спільні програми та заходи для розвитку співробітництва в галузі забезпечення регіональної та міжнародної безпеки та стабільності, протидії тероризму, незаконному обігу зброї та наркотиків, транснаціональній організованій злочинності. Угода про співробітництво ШОС та ОДКБ відкриває можливості до ліквідації дублюючих структур, а в перспективі – створення єдиної системи транс'євразійської безпеки (від Білорусі до Китаю). У контексті інтересу, який виявляє до ШОС Білорусь, перспективною вбачається система транс'євразійської безпеки, подібна до євроатлантичної, де ОДКБ виступає аналогом НАТО, а ШОС відповідно – ОБСЄ; ЄвразЕС же може посісти місце, подібне до ЄС (але без військової складової).

Діти граються в солдатів. Це зрозуміло.
Але чому солдати граються в дітей?

Карл Краус (1874–1936)

Поточні проблеми військово-стратегічної діяльності ОДКБ

Нині у воєнно-політичному форматі ОДКБ розгортається масштабне спільне комплексне навчання «Підготовка та застосування Колективних сил оперативного реагування та військових контингентів збройних сил держав – членів ОДКБ в інтересах забезпечення колективної безпеки».

Наприкінці серпня у будівлі Об'єднаного штабу ОДКБ у Москві відбулися командно-штабні навчання Організації. Вони проходили на картах і комп'ютерах у формі відпрацювання бойових документів – наказів, розпоряджень, повідомлень, аналізу розвідданих і постановки військам завдань. Зокрема, й на два наступні етапи – «Захід-2009», заплановано на останні 19–28 вересня в Білорусі, та «Взаємодія-2009» – 2–15 жовтня у Казахстані.

Показово, що сценарій цих двох етапів буде різним.

«Захід-2009» – дія об'єднаного угруповання військ Білорусі (103 обр) та Росії (98-ма пдд) з невеликою участю казахстанських десантників і оперативної групи Міноборони Вірменії. Сценарієм, який реалізову-

ватиметься під керівництвом начальника Генштабу ЗС – першого заступника Міноборони Білорусі генерал-лейтенанта С. Гурулева, стане відбиття «зовнішньої агресії»⁴. Для спостереження за діями військ будуть запрошені Президент Росії, міністри оборони та секретарі рад безпеки держав-членів ОДКБ.

Локальний масштаб цієї події вбачається своєрідним тлом («димовою завісою») загального погіршення відносин Росії з Білоруссю. Відкритими до останнього залишалися питання:

- чи перебере Мінськ на себе головування в ОДКБ (Лукашенко відмовився отримати «бразди» у Вірменії на знак протесту проти введених Росією обмежень на поставки білоруської молочної продукції);

- чи підпише він Угоду про Колективні сили швидкого реагування ОДКБ.

Та навіть позитивна відповідь Білорусі на ці питання (яка надто затягнулася) не тільки залишила своєрідний осадок в «геополітичній душі» Організації, а й стала своєрідним сигналом щодо наявності серйозних негараздів у традиційно «братських» (на рівні «братерства по зброї») воєнно-політичних відносин. Ма-

ють, саме ці латентні негаразди стали причиною досить різкого крену РБ у бік Заходу⁵.

«Взаємодія-2009» – пройдуть випробування Колективних сил оперативного реагування ОДКБ (до них не входять підрозділи білоруської армії. Ситуацію не змінив і візит О.Лукашенка до Сочі). Кістяк КСОР становитимуть окрім російських підрозділів ПДВ, ОМОНу та СОБРу⁶, казахстанських десантно-штурмових підрозділів, спецчастини МВС і Комітету національної безпеки РК, а також мотострілкова рота Вірменії та спецназ Киргизії.

Висновки

Останнє масштабне розширення НАТО (а тим паче втрата перспективи вступу до нього Грузії та України), визнання Росією незалежності Абхазії та Південної Осетії (а надто наміри останніх стати членами ОДКБ⁷) є масштабним геостратегічним викликом усім акторам простору безпеки ОДКБ–ШОС. Відповідно, створювану в рамках ОДКБ систему колективної безпеки на нинішньому етапі її розвитку можна концептуально охарактеризувати як проміж-

ну між воєнним союзом, що персоніфікується НАТО, і спільною, або кооперативною безпекою, прикладом якої є ОБСЄ або, певним чином, ШОС. Залежно від розвитку регіональної та міжнародної обстановки може виникнути перспектива створення на базі ОДКБ організації колективної оборони, близької за своїми функціями до НАТО, із заздалегідь розробленими планами мобілізації та розгортання збройних сил і відповідною інфраструктурою, здатною в короткий термін відбити агресію та планувати як оборонні, так і наступальні операції, у тому числі, в складі воєнних коаліцій.

Крім того, зі зміною поколінь у керівництві пострадянських держав, зокрема, поступовим ослабленням позицій номенклатурних режимів, успадкованих від радянських часів (РБ та ін.), ключове значення для подальшої еволюції ОДКБ та її дієвості матиме розміщення внутрішньополітичних сил у країнах-членах ОДКБ (отже, й пріоритетів національних воєнної та безпекової політик), а також результативність впливу на них ззовні.

¹ Так, до нього входили конфліктуючі Азербайджан (що все більше орієнтувався на Туреччину) та Вірменія, а також такі країни, як Грузія, чий внутрішній етніонаціональний конфлікт ускладнювали відносини з такими країнами СНД, як Росія.

² Показовою є Концепція колективної безпеки держав-учасниць ДКБ (1995 р.).

³ Тезиси виступлення Генерального секретаря ОДКБ Н.Н.Бордюжи на V міжнародній научно-практичній конференції «Место и роль Организации Договора о коллективной безопасности в формирующейся архитектуре международной безопасности, перспективы развития ОДКБ». – М., 20 января 2005 г.

⁴ Цей переважно «внутрішній» білорусько-російський воєнно-політичний захід дисонує з «євроатлантичною активністю» ОДКБ як такого. Так, на останній зустрічі Генсека ОДКБ М. Бордюжи з послом Італії в РФ К. Сурійньо обговорювалася, передусім, тема налагодження співробітництва ОДКБ з НАТО для спільної протидії міжнародному тероризму, наркотрафіку, іншим загрозам і викликам.

⁵ Див.: Полтораков О.Ю. Острів Білорусь // Зовнішні справи. – 2008. – №12;

Полтораков О., Шарф О. На перехрестях: Україна і Білорусь у тіні великої Європи? // Зовнішні справи. – 2009. – №2.

⁶ Навчання матимуть антитерористичну спрямованість.

⁷ Це суттєво сприятиме політико-правовій легітимізації цих квазідержавних утворень (які зараз є лише членами т.зв. СНД-2) принаймні у «внутрішньому» євразійському контексті як геополітичних акторів простору СНД. Так, за словами лідера грузинської партії лейбористів Ш. Нателашвілі, «десятки латиноамериканських держав, Болівія, Венесуела, Куба, Гондурас, Еквадор та інші, збираються визнати Абхазію та т.зв. Південну Осетію. У той час, як наш бідний президент зайнятий збереженням свого трону, дезінтеграція Грузії триває» («CounterPunch», США, 22 серпня 2009 р.). Для порівняння, серйозну напругу у відносинах РФ з РБ внесла відмова останньої визнати Абхазію та П.Осетію.

Головний лікар Українського військового шпиталю Люцій Кобилянський – громадський і культурний діяч, дипломат, публіцист

Михайло БОЙЧАК,
начальник Головного військово-медичного клінічного центру
“Головний військовий клінічний госпіталь” МО України,
генерал-майор медичної
служби, заслужений лікар
України, доктор медичних наук,
професор

Римма ЛЯКІНА,
історик

Немає необхідності доводити, яке велике значення мають дослідження життя та діяльності видатних людей періоду визвольних змагань українського народу 1917–1920 рр. До таких визначних історичних постатей безумовно належить Головний лікар Українського військового шпиталю Люцій Ремігійович Кобилянський.

У його особистій справі вказано, що він народився в 1855 р., у сім’ї священика римо-католицького віросповідання, випускник Університету Св. Володимира (ГДА МОУ*. – Ф. 144. – Оп. 33047. – Спр. – 728. – Арк. 85). Проте в закордонному паспорті вказано дату народження – 11 лютого 1860 р., м. Золотоноша.

Про його молоді роки відомо мало. Навчаючись в університеті, був членом Київської старої громади. Після закінчення універси-

тету працював на Кавказі губернським медичним інспектором, де одночасно займався активною просвітницькою та культурологічною діяльністю, очолював місцеву організацію “Просвіта” в Баку (Енциклопедія українознавства. Том. 3. Перевидання в Україні. Гол. редактор Куби-йович. – Львів, 1994. – С. 1058).

З початком Першої світової війни був призваний до армії, служив дивізійним лікарем в одній з сибірських піхотних дивізій. Побував на фронтах Східної Пруссії, Литви, Білорусії. До Києва прибув восени 1917 р. як делегат штабу своєї дивізії на 3-й Всеукраїнський військовий з’їзд. Обирався членом Української Центральної

Ради від української партії соціалістів-революціонерів. Як лікар бажав продовжити працювати за фахом. Після бесіди з Головою санітарної управи Д. Одриною отримав призначення комісаром від Центральної Ради до Київського військового шпиталю. Згідно зі своїми обов’язками, мав знати стан усіх госпітальних справ: медичних, господарських, адміністративних – йому наказувалося “всюди востромяти свого носа, повинен бути оком та вухом Центральної Ради”. Та вже через кілька

тижнів Л. Кобилянський був призначений лікарем Українського Генерального військового шпиталю. Таку назву отримав Київський військовий шпиталь у жовтні 1917 р. Про ці та інші події в Києві в 1917–1918 роках він розповів у своїх споминах “Український Генеральний Військовий Шпиталь в рр. 1917–1918”, надрукованих в часописі “Літо-

пис Червоної Калини” (Кобилянський Л. Київський “Український Генеральний Військовий Шпиталь в рр. 1917–1918”//Літопис Червоної Калини. – 1933. – Ч. 4, 5). Призначення на посаду Головного лікаря шпиталю відбулося за особистим наказом генерального секретаря з військових справ С. Петлюри від 14 листопада 1917 р. (ГДА МОУ. – Ф. 144. – Оп. 33047. – Спр. 763. – Арк. 1048).

Попри важкі воєнні часи, велике завантаження шпиталю (щоденно лікувалося понад 5000 хворих), там тривала планомірна робота: проводилися конференції лікарів (тоді вони називалися лікарськими нарадами) з відповідними доповідями, клінічними демонстраціями хворих, продовжувалося навчання студентів медичного факультету Університету Св. Володимира. Багато проблем виникало з українізацією шпиталю. Не зважаючи на офіційну назву – Український Генеральний військовий шпиталь, українського в ньому, власне кажучи, було дуже мало. Головний лікар згадував: “Серед лікарів та урядовців шпиталю було чимало таких, які зовсім не знали української мови, а інші хоч і вміли розмовляти по-українськи, але щодо писання – то справа стояла досить кепською. Урядових актів ніхто не вмів складати – це доводилося робити мені самому. Так звані щоденні “накази по шпиталю” писались російською мовою; а коли я звелів, щоб рівнобіжно давати й український текст, то траплялись, наприклад, такі

чудасії: “Повернувшася з командировки санітара НН показувати на лице” (по-російськи “быть на лицо” значить бути присутнім, прийвним). Довелось мені цю роботу взяти на себе. На лікарських наукових зборах, що відбувались під моїм головуванням, я промовляв переважно по-українськи, як також декотрі з лікарів, але більшість – по-російськи. Протоколи зборів писано також по-російськи, бо з поміж секретарів шпиталю ніхто майже не вмів орудувати українською мовою у письмі”

Коли 11 січня (за старим стилем) 1918 р. був прийнятий історичний IV Універсал, який проголосив Українську Народну Республіку “самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу”, Київський шпиталь відзначив цю подію урочистим маршем шпитальної команди (Кобилянський Л. Київський “Український Генеральний Військовий Шпиталь” в рр. 1917–1918”//Літопис Червоної Калини. – 1933. – Ч. 4, 5 – С.7).

З приходом до влади в Києві більшовиків (25 січня 1918 р.) Л. Кобилянський був знятий з посади Головного лікаря шпиталю і залишився в ньому працювати ординатором нервового відділу. Після повернення в

Київ української армії та Центральної Ради Л. Кобилянський у лютому 1918 р. знову очолив шпиталь (ГДА МОУ. – Ф. 144. – Оп. 33046. – Спр. 9. – Арк. 136).

Про життя Українського Генерального військового шпиталю в період більшовицької окупації знову ж таки дуже цікаво розповів у своїх спогадах сам Л. Кобилянський.

11 квітня 1918 р. наказом військового відділу УНР Український Генеральний військовий шпиталь було перейменовано на Клінічний військовий шпиталь, якому належало стати клінічною базою для медичного факультету Українського народного університету (колишній Університет Св. Володимира), по суті першою українською медичною клінікою (Хроніка//Українські медичні вісті. – 1918. – Ч. 4. – С. 115–116). Та влада в черговий раз змінилася.

29 квітня 1918 р. в Києві була проголошена Українська Держава на чолі з гетьманом Павлом Скоропадським. Головним лікарем шпиталю до листопада 1918 р. залишався Л. Кобилянський. У цей час йому було присвоєно звання генерального хорунжого (відповідно до дійсного статського радника в табелі про ранги дореволюційної Росії). Однак у керівництві Військового відомства переважали про-

російськи налаштовані старі кадри російської армії (військовий міністр Рогоза і начальник військово-санітарної служби Ф. Яницький), які повели рішучий наступ на українців, не даючи можливості обіймати їм керівні посади у військово-санітарній службі. Таким чином Л. Кобилянський у жовтні 1918 р. був звільнений з військової служби. Довелося шукати роботу поза межами військового відомства. Звернувшись до Міністерства закордонних справ, яке очолював свідомий українець Д. Дорошенко, Л. Кобилянський був тепло прийнятий міністром, який за-

пропонував йому посаду радника українського посольства в Туреччині.

Про перипетії роботи українських дипломатів в цій

країні він розповів у своїх спогадах “Українське посольство в Туреччині”, надрукованих у часописі “Нова Україна” за 1925 рік. В українському посольстві Л. Кобилянський пропрацював з 1 листопада 1918 р. до 22 квітня 1919 р. Останній місяць виконував обов’язки посла України в Туреччині (Кобилянський Л. Українське посольство в Туреччині // Нова Україна. – 1925. – червень–липень. – С. 77–91).

До України Л. Кобилянський мав повернутися, прямуючи з Царгорода через Афін, Трієст, Відень. Про це свідчить дипломатичний паспорт, виданий раднику посольства, отаману 9-го рангу Л. Кобилянському новим послом України у Туреччині О. Лотоцьким, підписаним також секретарем посольства М. Любинським. Паспорт був виданий 16 серпня 1919 р. У паспорті є також прикордонні відмітки, що свідчать про переїзд дипломата через вказані країни (ЦДАВОВУ**. – Ф. 3866. – Оп. 1. – Спр. – 114. – Арк. 1–3).

Подальші події в Україні, прихід до влади більшовиків, змусили Л. Кобилянського шукати долі в еміграції.

За кордоном Л. Кобилянський проживав в Угорщині, де працював радником Надзвичайної дипломатичної місії Української Народної Республіки. Про це ми діз-

наємося з його дипломатичного паспорта, виданого 12 січня 1922 р.

Із документів Співки українських лікарів у Чехословаччині стає також відомо, що Л. Кобилянський проживав у цій країні, був членом Співки українських лікарів у Чехословаччині, оселився в Карпатській Україні, де й працював лікарем, надаючи допомогу місцевому населенню та українським емігрантам (Лікарський збірник. Нова серія. Том XII (До 80-річчя від дня народження Павла Пундія). – Львів – Чикаго, 2003. – С. 277).

Проживав Люцій Ремігійович також у Празі. Невідомо, чи займався він там лікарською практикою, але крім роботи у Співці українських лікарів, багато зробив для збереження архівних матеріалів щодо історії Визвольних змагань українського народу 1917 – 1920 рр. У цей час він працював спочатку тимчасово виконуючим обов’язки секретаря, а потім (1928–1929 рр.) помічником завідувача бібліотеки військового музею-архіву, що знаходився у Празі (ЦДАВОВУ. – Ф. 4018. –

Оп. 1. – Спр. 24. – Арк. 17, 42). Військовий музей-архів був створений на теренах Польщі за часів, коли там у таборах знаходилися інтерновані українські вояки армії УНР після поразки у Визвольних змаганнях українського народу в 1920 р. Після ліквідації таборів інтернованих українських вояків у Польщі (1923 – 1924 рр.), військовий музей-архів було перевезено до Чехословаччини. В музеї зберігалися особисті документи, друковані та рукописні праці військових, медичних працівників, політичних діячів, фотографії й малюнки з життя інтернованих, статті із журналів тощо (ЦДАВОВУ. – Ф. 4018. – Оп. 1. – Спр. 9, 10, 78).

Люцій Кобилянський подарував в архів “Програму урочистого відкриття Державного Українського Університету 6 жовтня 1918 р. в Києві” (ЦДАВОВУ. – Ф. 4018. – Оп. 1. – Спр. 9. –

Арк. 7-зв, 14, 29, 95), статтю “До українського студентства”, “Постанову Одеської Української Військової Ради”, “Відозву Технічно-агрономічного Товариства” та інші матеріали. (ЦДАВОВУ. – Ф. 4018. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 76). Там же в архіві зберігався дипломатичний паспорт Л. Кобилянського, а також рукописне дослідження “Про українську музику, народню та художню”. Судячи з тексту цієї праці, Л. Кобилянському належали й інші дослідження національної музики – арабської та східної. Щодо його роздумів відносно української музики, то тут ми бачимо

перед собою Л. Кобилянського як патріота України, впевненого в тому, що “нам, українцям, мати-природа дала все для того, щоб ми могли не те що зрівнятися, а ще й гору взяти над тими, що мають цілковите право пишатися блискучим станом свого національного мистецтва” (ЦДАВОВУ. – Ф. 3866. – Оп. 1. – Спр. 114. – Арк. 19–41).

Про подальшу долю Л.Р. Кобилянського відомо мало. Із матеріалів Центрального державного архіву вищих органів України вдалося довідатися, що помер він у Празі 15 березня 1941 р., похований на Ольшаницькому кладовищі. Багато людей та цілих установ надіслали свої кошти на похорони доктора медицини Люція Кобилянського. Серед них: Українська громада в Празі, доктор Петро Паламарчук, доктор Володимир Масак, скульптор Оксана Латуринська, професор Віктор Приходько, Аркадій Животко, доктор Д. Петрашевський та інші (ЦДАВОВУ. – Ф. 3866. – Оп. 1. – Спр. 129. – Арк. 1).

* ГДА МОУ – Головний державний архів МО України.

** ЦДАВОВУ – Центральний державний архів Вищих органів влади України.

Ad fontes

Зовнішнє відомство Української Народної Республіки та врегулювання проблеми біженців Першої світової війни

На Українську Центральну Раду, яка постала на революційній хвилі весни 1917 р., а згодом на проголошену в умовах більшовицької загрози Українську Народну Республіку, крім історичних завдань розбудови державності, покладалося і розв'язання низки гострих соціальних проблем, породжених, головним чином, Першою світовою війною. Серед інших, безумовно, – і проблема біженців. З початком руху біженців стало зрозуміло, що ця війна – не тільки військові дії, стратегічні плани геніальних та бездарних полководців, а й невідомі з попередніх воєн “великі трагедії маленької людини”, вирваної зі звичного місця існування, миттєво позбавленої всього, з безмежними стражданнями, невпевненістю в майбутньому, тугою за таке недалеке і стабільне минуле.

Слід зазначити, що проблема дослідження політики УЦР у сфері біженства, а відтак і діяльності її зовнішньополітичного відомства – *tabula rasa* для вітчизняних науковців¹. Єдиною до цього часу серйозною роботою залишається стаття О.Б.Кудлай, присвячена аналізу напрямів діяльності Генерального секретарства внутрішніх справ, а після проголошення Української Народної Республіки – Народного міністерства². При цьому проблема біженства за часів УЦР – УНР надто вже багатогранна, щоб залишатися поза науковим вивченням³.

Дотичною за своїм змістом до заявленої проблематики є колективна робота польських істориків М. Коженьовського, М. Мандзика та Д. Тарасюка з Люблінсь-

кого університету ім. Марії Кюрі-Скłodовської, присвячена долі польських біженців в Російській імперії у роки Першої світової війни⁴. Автори, аналізуючи діяльність польських комітетів по допомозі біженцям, наголосили на створенні у березні 1918 р. в Києві координуючого органу для реєстрації польських біженців з України – Центрального польського комітету повернення на Батьківщину. Саме він і став тією уповноваженою структурою, яка мала зносити із офіційною українською владою⁵.

Відтак, метою статті є оприлюднення документів, які авторка виявила у фонді 2592 Генерального секретарства міжнародних справ, що зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВОУ). Певним чином їх зміст передає всю ту складність ситуації, в якій діяло зовнішнє відомство УНР. Серед іншого воно активно долучилося й до врегулювання проблеми біженців. Наостанок відзначимо, що документи опубліковано мовою оригіналу зі збереженням тогочасних мовних, граматичних і стилістичних особливостей.

У роки Великої війни 1914–1918 рр. на українських теренах кількість біженців лише збільшувалася. Ці люди з початку масової евакуації, в результаті відступу російських армій у середині 1915 р., були змушені тимчасово оселитися в українських губерніях. Так, за неповними даними у листопаді 1915 р. їх було зафіксовано 420361, у червні 1916 р. – 601092, у листопаді 1916 р.

– 750098, у червні 1917 р. – 849523, а у лютому 1918 р. – 914000 біженців⁶. За етнічним складом серед евакуйованих були росіяни, українці, білоруси, поляки, латиші, чехи, словаки, румуни, німці, євреї. Загалом в Україні знайшли притулок представники понад 20 національностей.

Однією із причин збільшення кількості біженців в українських губерніях у 1917 р. було суспільне усвідомлення швидкого закінчення війни. Такі настрої давали біженцям надію на швидке повернення додому. У свою чергу, це штовхало їх на самочинний рух, створюючи тим самим низку проблем і для влади, і для самих біженців. Тому одним із важливих завдань, які постали перед керівниками Української Центральної Ради, стала організація реєстрації біженців.

Соціальним захистом цих людей з жовтня 1917 р. займалася Крайова нарада у справах біженців та біженецький департамент, дві структури, які діяли при Генеральнім секретарстві внутрішніх справ. Департамент очолив Кость Лоський, а згодом Юрій (в інших документах – Юліан. – Авт.) Старицький. Реалізувати план повернення біженців, який було розроблено у грудні 1917 р. членами спеціально створеної реєстраційної комісії (Ст.Москалевський, М. Вітерова, С. Со-сай) Виконавчого комітету Крайової наради у справах біженців, без укладання міждержавних угод було просто неможливо⁷. Річ у тому, що домівки значної кількості біженців знаходилися за межею дії все ще іс-

нуючого Південно-Західного фронту, тому його перетин вимагав підписання відповідних договорів із Німеччиною та Австро-Угорщиною. Україна ніяк не могла погодитися з тим, щоб біженці поверталися додому через далеку Швецію. Для порівняння наголосимо, що для польських біженців, які були зобов'язані добиратися з Радянської Росії до Польщі через Швецію “навіть перебування в Швеції не давало упевненості у від'їзді додому, оскільки в Стокгольмі необхідно було отримати німецьку або австро-угорську візу”⁸.

Протягом січня 1918 р. Генеральне секретарство міжнародних справ та створена при ньому спеціальна комісія вели підготовку до вироблення умов повернення додому всіх заручників, виселенців і біженців з Галичини і областей колишньої Російської імперії, зайнятих Центральними державами.

Україна була зацікавлена у розгляді питання повернення біженців на Берестейських переговорах, як одного із важливих гуманітарних наслідків Першої світової війни. Тому українська делегація, крім важливих для себе геополітичних питань, була уповноважена підготувати конференцію з “представниками Генерального секретаріату і Австро-угорської монархії в справі пропуску біженців, заручників і адміністративно висланих через фронти”⁹. Її планувалося провести вже 29 грудня, але дату проведення було перенесено, і в заплановані терміни угоду підписати не вдалося.

У складі української делегації, окрім інших консуль-

тантів, як згадував О.Севрюк, таких як професори Остапенко, Шафаренко, Вальдемарас¹⁰, був і консультант у справах біженців. Його повноваження виконував Станіслав Москалевський, голова відділення Центрального обивательського комітету Царства Польського у Київській губернії¹¹. Цікаво зауважити, що польські історики, за словами М.Коженьовського, авторитетного дослідника біженства Першої світової війни, не мають достатніх документальних під-

тверджень участі Ст. Москалевського у роботі української делегації, хоча документи українського архіву цей факт, безумовно, підтверджують.

На жаль, представники Австро-Угорщини та Німеччини, розглядаючи переговори з Україною й визнання її самостійності як протиположності, отримання ринків збуту своїх товарів та джерело сільськогосподарської продукції¹², не рахувалися з гуманітарними пропозиціями української делегації.

Це питання остаточно роз-

в'язати не вдалося і після переговорів. Так, 20 березня 1918 р. К.Лоський, який на той час працював директором канцелярії Народного міністерства закордонних справ¹³, поставив до відома біженецький департамент щодо неможливості реєвації галичан-виселенців, позаяк Австро-Угорщина не ратифікувала мирний договір¹⁴.

Позицію ігнорування української сторони у справі біженців зайняли і Німеччина. Після вступу до України її військ, німецьке команду-

вання чинило перепони поверненню біженців додому¹⁵.

Таким чином, спроби Генерального секретарства міжнародних справ, а згодом Народного міністерства закордонних справ долучитися до розв'язання проблеми біженців Першої світової, як одна із сторінок дипломатичної історії УНР, заслуговують на ґрунтовне наукове дослідження та ознайомлення широкого загалу зі значним масивом документальних джерел.

Любов ЖВАНКО

¹ Історіографічний сюжет по темі подано у статті: Жванко Л. Біженство Першої світової війни: історіографія проблеми чи проблеми історіографії. // Історіографічні дослідження в Україні: Вип. 18. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2008. – С.380 – 392.

² Кудлай О.Б. Діяльність Народного міністерства внутрішніх справ. // Український історичний журнал. – 2005. – № 2. – С.90 – 104.

³ Проблеми біженства в часи УЦР розглянуті авторкою у статтях та доповідях на конференціях: Джерело до історії політики Української Центральної Ради щодо біженців Першої світової війни. // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр.: Вип. 2. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2007 – С.94–102;

Беженство Великой войны в системе политических координат Украинской Центральной Рады (1917 г.). // Первая мировая война: история, геополитика, уроки истории и современность: Материалы Международной научной конференции. – Витебск: УО “ВГУ им П.М.Машерова”, 2008. – С. 162–164;

Довідка “Попытки урегулирования проблемы беженства Первой мировой войны в контексте Брестского мира” виголошено на Міжнародній науковій конференції “Первая мировая война, Версальская система и современность” Санкт-Петербург, 24 – 25 квітня 2009 р.

⁴ Korzeniowski M., M.Nendzik M., Tarasiuk D. Tuia czy los. Uchodźcy polscy w imperium rosyjskim w latach pierwszej wojny światowej. – Lublin: Wydawnictwo uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2007. – 238 s. (Рецензії авторки на цю книгу вийшли у часописах: Ку-

ївська старовина. – 2008. – № 1 – С.169–172 та УІЖ. – 2008. – № 3. – С.223–227.)

⁵ Korzeniowski M., M.Nendzik M., Tarasiuk D. Tuia czy los. – S.216.

⁶ Жванко Л.М. Діяльність Харківського губернського відділення Тетянинського комітету. // Історичний журнал. – 2005. – № 4. – С. 105; Державний архів Харківської області (далі – ДАХО), ф.18, оп. 21, спр. 243, арк. 23 – 24; Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОУ), ф.2199, оп. 3, спр. 3, арк. 8.

⁷ ДАХО, ф.18, оп. 21, спр. 216, арк. 9 зв.

⁸ Korzeniowski M., M.Nendzik M., Tarasiuk D. Tuia czy los. – S.221

⁹ ЦДАВОУ, ф. 2592, оп. 1, спр. 44, арк. 48.

¹⁰ Матяш І. Підписання Берестейського миру. Зі спогадів Олександра Севрюка. // Зовнішні справи. – 2008. – № 7. – С. 53.

¹¹ Центральний обивательський комітет губерній Королівства Польського – одна з найвпливовіших польських організацій, яка в роки Першої світової війни надавала допомогу польським біженцям, евакуйованим у тилі губерній Російської імперії. Мала розгалужену мережу своїх відділень, зокрема і в українських губерніях.

¹² Соловйова В. Дипломатична діяльність Української Держави у країнах Четвірного Союзу. // Історичний журнал. – 2006. № 3. – С. 61.

¹³ Матяш І. Ad fondes. // Зовнішні справи. – 2008. – № 3. – С. 59.

¹⁴ ЦДАВО України, ф. 2592, оп. 1, спр. 44, арк. 112 а.

¹⁵ Там само, спр. 40, арк. 57.

Телеграма Народного Секретарства міжнародних справ до української делегації в Брест-Литовську щодо проблеми повернення заручників та колишніх адміністративно висланих

Київ, 26 грудня 1917 р.

Прошу негайно звістити, які заходи зроблено ціле улаштування конференції з представниками Генерального Секретаріата і Австро-Угорської Монархії і в справі пропуску заручників та адміністративно висланих через фронти, котра має відбутись 29 грудня с.р. Чи успіють австро-угорські влади назначити і вислати своїх делегатів в означений речинець чи може прийдець срок одложити. В такім разі – прошу донести коли це має наступити і в якій місцевості.

Генеральний Секретар Шульгин

ЦДАВО України, ф. 2592, оп. 1, спр. 44, арк. 48.

Телеграма генерального секретаря міжнародних справ О.Шульгіна до генерального секретаря В.Голубовича щодо сприяння у відрядженні польських представників у справах біженців

Київ, січень 1918 р.

Прохаю не відмовити отримати від німецької влади дозвіл на те, щоб представники секретарства польських справ Рудницький і Старчевський могли доїхати до Бреста, а тоді до Варшави і назад для врегулювання питань повернення біженців у Польщу і про повернення польським урядом УНР грошей, які витрачені на допомогу польським біженецьким організаціям. Дайте відповідь по дроту у спішному порядку.

Генеральний секретар О.Шульгин

ЦДАВОУ, ф. 2592, оп. 1, спр. 44, арк. 47.

**Лист до голови української мирної делегації
консультанта у справах біженців на переговорах
у Брест-Литовському Ст. Москалевського**

Брест-Литовський, 2 лютого (20 січня) 1918 р.

Господину Председателю
Украинской Мирной Делегации

Прошу Вас, Господин Председатель, обратиться к Германскому и Австро-Венгерскому Верховному командованию с просьбой образовать комиссию, для разрешения, во время мирных переговоров, вопроса о реэвакуации на родину: в прифронтовую полосу Волыни и Подолья, а также в Галичину и Польшу вспять заложников, выселенцев и беженцев, которые находятся на Украине.

Присовокупляя, что Правительство Украинской Народной Республики благосклонно относится к вопросу о скорейшем возвращении на родину никому и ничем невиновных людей выгнанных преимущественно принудительным образом.

Я уверен, что и Германские и Австро-Венгерские Власти сочувственно отнесутся к участи людей, которые находятся в положении бездомных уже три года.

Консультант по беженским делам
при Украинской Мирной Делегации
Ст. Москалевский.

ЦДАВОУ, ф. 2592, оп. 1, спр. 85, арк. 1.

**Лист голови Центрального польського комітету
повернення на Батьківщину до Міністра
закордонних справ Української Народної
Республіки щодо сприяння у виїзді делегації
їїго представників до Польщі для врегулювання
проблеми реєвакуації польських біженців**

Київ, після 14 березня 1918 р.

Komitet Centralny Ukraine Powrotu do Kraju.

Ввиду безработицы в городах и отказе местного сельского населения дать беженцам труд в селах, а также – ввиду не выдачи беженцам державной заповоги, положение тех последних на Украине в настоящее время – крайне тяжело и с каждым днем ухудшается.

Единственным спасением для беженцев может быть только эвакуация на родину в самом скором времени.

Зная, что Правительство Украинской Народной Республики сочувственно относится к этому вопросу, честь имеем просить Вас, Пана Міністер, о содействии в исходатайствовании у неметких властей разрешения на выезд в Варшаву делегации, именно: Яна Копчинского, Адама Нагурского, Станислава Родовича, Владислава Шумовского как представителей нашего комитета, который состоит центральным эвакуационным органом, объединяющим все польские общественные и профессиональные организации на Украине.

Задачей напоеименованной делегации будет убеждение польских и оккупационных властей в Варшаве о необходимости начать в самом скором времени хотя бы частичную реэвакуацию выселенных из Польши жителей.

Председатель Ст. Москалевский
Секретарь А. Гутковский

ЦДАВОУ, ф. 2592, оп. 1, спр. 44, арк. 141 – 141 зв.

**Витяг із телеграми директора канцелярії
Генерального секретарства міжнародних
справ К. Лоського до голови української
делегації В.Голубовича
на переговорах у Брест-Литовську щодо
повернення додому іноземних біженців**

Київ, 5 січня 1918 р.

Дирканцелярії Лосський: У апарата Д.Шафаренко: «Прошу передати пану Голубовичу слідує: до Делегации Украинской народной республики в Бересті Литовському Генеральне Секретарство міжнародних справ прохає делегацію ввійти в порозуміння з австро-угорськими владами і остаточно вирішити справу по повернення заложників виселенців і біженців по можливості придержуючись цих загальних основ:

1) Генеральне Секретарство стоїть за це, щоби всі особи, котрі одержали можливість вернути до рідного краю на підставі конвенції заключаємої Австрією з бувшим Російським правительством могли негайно же виїхати з території Української Народної Республіки. Конвенція буде приложена в кінці.

2) Генеральне Секретарство вважає потрібним зі взгляду на добро заложників виселенців біженців дозволити на виїзд також і тим котрі не суть включені в сю конвенцію а іменно: всім заложникам і священникам без огляду на вік всім виселенцям біженцям з виїмкою мужчин від 16 до 50 років здібних військової служби.

3) Генеральне секретарство є цього погляду що принципу взаємності обміну можна б і не перестерігати.

4) Треба докладно вирішити про все що відноситься до:

а) місце пропуску.

б) часу (найкраще означити два дні в тиждень).

в) документів в яких повинні буди заосмотрені пареходені.

г) скількості багажа.

д) охорони перехідних.

Додаток конвенція: Условія соглашения Российской империи с Австро-Венгрией о взаимном выпуске гражданских пленных ст.1: Договарюющиеся стороны предоставляют право свободного выезда за границу всем без исключения числа без различия возраста подданных противной стороны задержаным внутри страны после возникновения войны».

ЦДАВОУ, ф. 2592, оп. 1, спр. 44, арк. 70 – 71.

Витяг із доповіді консультанта у справах біженців на переговорах у Брест-Литовському Ст. Москалевського про доцільність негайної реєвакуації біженців із України

Брест-Литовск, Лютого 17/Березня 2 дня 1918 г.

Господину Председателю
Украинской Мирной Делегации
Доклад

Не имея возможности, ввиду политических осложнений, выполнить поручения, данных мне Исполнительным Комитетом Краевой Наряды по делам беженцев при Министерстве внутренних дел, а равно Комиссией по делам выселенцев и заложников при Министерстве народных дел, честь имею заявить Вам Господин Председатель, нижеследующее:

1) Положение беженцев и выселенцев всех национальностей, не получающих с 1 ноября 1917 г. никакой державной помощи, является крайне тяжелым и вполне безвыходным, тем более, что все опекающие или общественные организации исчерпали свои средства, а не имея никаких капиталов на содержание больниц, убежищ для старцев и приютов для детей, вынуждены были с 1 января этого г., ликвидировать эти учреждения и передать находящихся там лиц – их семьям, тем еще более ухудшилось их бедственное положение.

2) Правительство Украинской Народной Республики, после тяжелых пережитых краем событий, нескоро будет в состоянии прийти этим несчастным людям с помощью в размере, отвечающем их нуждам, а потому единственным разрешением этого сложного вопроса была бы скорейшая реэвакуация беженцев и выселенцев на родину, чего впрочем, и они сами искренне желают.

3) Беженцы и выселенцы, происходящие из оккупированных, а ныне освобождаемых Германскими войсками местностей Украины, наверное будут стремиться к скорому возвращению на родные места – и надо опасаться, что этот факт безусловно вызовет такое же одновременное движение выселенцев из Галичины и Польши, которые стихийно и безкритически снимутся с мест проживания, намереваясь вернуться на родину или хотя бы к ней приблизиться. Такие явления замечались нами в течении последних месяцев, после начала мирных переговоров и помешать им не могли ни общественные организации ни Правительственные власти.

4) Дабы избежать хаотического и стихийного передвижения беженцев и выселенцев, а тем самым – и такого общественного бедствия, какого мы были свидетелями в 1915 году, необходимо, по моему мнению, приложить все усилия для организации планомерной реэвакуации, для чего:

а) немедленно образовать, согласно мирного договора, соответственные смешанные комиссии, которых местопребыванием должен быть Киев, где под рукой находятся все материалы и сведения;

б) в комиссиях совместно выработать правильный и отвечающий местным условиям план передвижения;

в) издать соответствующее распоряжение Беженско-

му Департаменту при Министерстве внутренних дел, относительно немедленной реэвакуации выселенцев в пограничную полосу Украины;

г) планомерную реэвакуацию вне Украины, по возможности, начать не позже 25 марта этого года, дабы часть сельского населения тоже могла вернуться к сроку на весенние полевые работы.

5) Ввиду того, что часть выселенцев из надбужной полосы находится в Германии, Австрии и Польши, – следовало бы затребовать от Правительств этих держав:

а) статистические данные о количестве, месте проживания и месте происхождения этих выселенцев,

и б) скорейшего передвижения этого населения на места их прежнего проживания.

6) Так как в смешанных комиссиях, кроме представителей Германии и Австро-Венгрии, примут участие и представители Польши, – прошу Вас Господин Председатель, не отказать препроводить в Варшаву Польской Регенцийной Рады мой приложенный доклад по вопросу о выселенцах из Польши.

В конце честь имею доложить Вам, Господин Председатель, некоторые статистические данные:

I. На Украине находится беженцев, выселенцев и заложников.

В Волынской губернии –	300.000
В Екатеринославской губ. –	220.000
В Киевской –	65.000
В Подольской –	42.000
В Полтавской –	32.000
В Таврической –	35.000
В Харьковской –	135.000
В Херсонской –	45.000
В Черниговской –	40.000
Итого –	914.000 чел.

II. Беженцы, выселенцы и заложники происходят:

Из Украины –	590.000
Из Польши –	160.000
Из Галичины –	100.000
Из Белорусии и др. –	64.000
Итого, как выше –	914.000 чел.

III. Раздел беженцев, выселенцев и заложников по возрастам:

До 7 лет –	18%
От 7 до 14 –	20%
От 14 до 17 –	9%
От 17 до 55 –	45%
Свыше 55 –	8%
Мужчин 45% и женщин	55%

Брест-Литовск, Февраля 17/Марта 2 дня 1918 г.

Ст. Москалевский

Консультант Украинской Делегации

*Переклад з польської мови.

ЦДАВОУ, ф. 2592, оп. 1, спр. 85, арк. 2 – 7.

“Ми, народ Казахстану...”

30 серпня 2009 року Республіка Казахстан відзначила 14-ту річницю прийняття Основного Закону країни – Конституції. З цієї нагоди Посольство Республіки Казахстан в Україні влаштувало урочистий прийом. Привітати казахів із їх національним святом прийшли колеги-дипломати, представники політичної та культурної еліти столиці, журналісти.

„Ми, народ Казахстану...” – у цій фразі, якою відкривається Конституція моєї країни, зосереджена вся глибина історичної послідовності багатьох поколінь, які прагнули до відродження держави, побудови нового справедливого суспільства”, – сказав Надзвичайний та Повноважний Посол Республіки Казахстан в Україні Амангельди Жумабаєв, виступаючи під час святкування. – Конституційні принципи сприймаються як біблійний текст – вони непохитні, не піддаються часу, прописані всім і кожному назавжди. Це ті устої, на яких тримається повсякденне життя кожного громадянина”.

Тому, як зазначив пан Посол, прийняття Конституції 30 серпня 1995 року стало найбажанішим актом волевиявлення казахського народу. Нова Конституція закріпила статус сучасного Казахстану як демократичної, правової держави, вищими цінностями якої є людина, її права та свободи.

Посол зазначив, що в історії суверенного Казахстану вже значилися два основні закони. Перший дістався у спадок від радянських часів, другий був прийнятий у 1993 році. Та кардинальні зміни в економіці, політиці, свідомості людей відбувалися настільки швидко, що стала нагальною необхідність прийняття нової Конституції, яка відображала б усі прагнення казахського народу на щасливе сьогодення та майбутнє. Тому при розробці цього важливого державного документа вивчався досвід багатьох країн, аналізувалися Конституції Європи, Азії, Америки.

Основний закон став основоположним документом, який визначив законодавчу

базу держави, ту юридичну основу, яка стала фундаментом побудови та розвитку Республіки Казахстан за умов ринкових відносин. На сьогодні Казахстан має найкращий за весь час показник залучення іноземного капіталу в національну економіку. Перебуваючи в центрі Євразійського континенту своєрідним мостом між Заходом і Сходом, Казахстан став центром міжкультурного та міжконфесійного діалогу.

Під час святкування не обійшлося і без згадки про казахсько-українські відносини. Як заявив пан Посол, взаємовідносини між нашими країнами розвиваються з кожним роком дедалі динамічніше в різних напрямках співробітництва.

Особливу надію казахи покладають на Україну як на державу з виходом на європейські ринки.

Завершуючи урочисту частину вечора, пан Посол наголосив, що процес державотворення триває постійно, конституційні корективи відбуватимуться й надалі. Та в основі залишатиметься Конституція Республіки Казахстан, яка діє нині та за 14 років красномовно довела свою ефективність.

Леся САВЧИН

Піввіку без права на зупинку

Національна спілка журналістів України відзначає свій 50-річний ювілей. Багато води – і Дніпрової, і зайво словесної – витекло з того далекого 1959 року. На генетичному рівні в споминах залишився оманливий шелест подиху відлиги і такий самий оманливий передзвін грошової реформи; існування без комп'ютерів та Інтернету у віртуальній реальності та відточена десятиліттями езопова мова; дотеперішній присмак чорнобильської гарі й цуценяча радість п'яної свободи початку 90-х; віра у те, що все залежить від тебе, і усвідомлення буденної незалеж-

ності алогічних політичних процесів від твоїх устремлінь. І попри це – щоденне прагнення змінити на краще наш світ, створюючи його рожеві, чорні, зелені, коричневі та веселкові дагеротипи.

Під 16 373 кутами зору – стільки членів сьогодні налічує Національна спілка журналістів України – віддзеркалюється дійсність і в горнилі емоцій переплавляється на Історію нашої держави, яку ми мусимо знати та поважати. Саме тому Голова Національної спілки журналістів, заслужений журналіст України Ігор Лубченко вважає, що 50-річна історія спілки –

це її багатство, а не вада. І наводить приклади фінської та болгарської журналістських об'єднань, які існують вже понад 100 років, пережили різні періоди, різні політичні режими, але вижили завдяки професійній згуртованості та підтримці.

Національна спілка журналістів України, на глибоке переконання Ігоря Федоровича, житиме стільки разів по 50, скільки буде потрібна самим журналістам і, передусім, журналістській молоді. Упродовж 2008 року новими членами спілки стали 1035 наших колег, і майже половина з них – люди до 30 років.

„З.С.“: Багато хто з ветеранів із сумом згадує можливості Спілки журналістів УРСР. Чи можна порівнювати тодішні й нинішні можливості спілки?

– Дуже не просто порівнювати. Ті самі ветерани прекрасно пам'ятають, як їздили до Болгарії у Варну, до Угорщини на озеро Балатон у Міжнародні будинки відпочинку журналістів. Сьогодні тих будинків вже немає, однак пересуватися світом можна вільно – купуй собі путівку і відпочивай, де захочеш. Інша річ, що грошей на це Спілка журналістів не має. А за радянських часів – були. Та треба розуміти, звідки вони бралися. Членські внески – 5 карбованців на рік – на фінансову погоду істотно не впливали. Головне джерело прибутку Спілки журналістів СРСР становила передплата газети „За рубежом”. Це був популярний тижневик, який передруковував масу матеріалів із зарубіжної преси і мав величезний наклад. Спочатку його видавали, як журнал, а потім у тому самому форматі – як газету, оскільки за газетні матеріали можна було не платити гонорари зарубіжним авторам. Отже, всі видатки видання зводилися до зарплати перекладачам, невеличкому колективу редакції та, власне, оплати друкарських послуг. Решта грошей надходила у Спілку журналістів СРСР.

Спілка журналістів УРСР разом із Держкомтелерадіо УРСР мала спільне видання, яке, до речі, існує й зараз – „Говорить і показує Україна”. Всі кошти від реалізації цієї газети належали Спілці журналістів України, оскільки другий засновник – Держкомтелерадіо, як бюджетна організація, не мав права отримувати прибутки від будь-якої діяльності. Крім того, була Міжнародна журналістська лотерея. 50% від продажу квитків спрямовувалося на формування призового фонду, решта – розподілялося між спілками журналістів, які займалися розповсюдженням цієї лотереї.

Нині в нас немає ані прибуткових видань, ані лотерей. Усі членські внески, які збирають регіональні організації НСЖУ, залишаються на місцях, витрачаються на їхні влас-

Ігор ЛУБЧЕНКО,
Голова Національної спілки
журналістів України

ні потреби. Утримання апарату Національної спілки журналістів України, сплата членських внесків до Міжнародної федерації журналістів, витрати на проведення пленумів, творчих конкурсів до Дня журналіста нам доводиться вишукувати самим за рахунок оренди приміщення, залучення спонсорів тощо.

„З.С.“: На Ваш погляд, яку роль відіграли українські журналісти у появі на карті світу нової незалежної держави – України?

– Те, що українська журналістика зробила для створення незалежної України, важить дуже багато, і ще історія це оцінить. По-перше, українські журналісти створили позацензурні видан-

ня, які масово розповсюджувалися у 1989–1990 роках. Та плеяда журналістів привела до влади багатьох політиків у ту Верховну Раду, яка 24 серпня 1991 року й проголосила Незалежність України. Саме завдяки журналістам, і передусім регіональних видань, нове покоління українських політиків отримувало можливість звертатися до громадян із ефіру маленьких радіостанцій, зі сторінок місцевих газет і журналів. Саме завдяки журналістам цих політиків почули та зрозуміли люди, які й підтримали їх потім на виборах. Це був унікальний в нашій історії період. Політиків до влади привели журналісти. У 1990 році ми не мали жодних проблем в отриманні інтерв'ю у будь-якого члена уряду або депутата. Та минуло кілька років, і колеги почали вже питати, а що ви зробили за час перебування при владі? І саме в цей період бере свій початок історія виникнення прес-служб. На моє глибоке переконання, ці служби, хоч би що там декларувалося, були створені для того, щоб відгородити керівників держави від незручних запитань журналістів, оскільки політики виявилися далеко не такими, якими вони обіцяли бути та на яких ми чекали.

„З.С.“: Як Ви оцінюєте нинішній рівень свободи слова в Україні порівняно з іншими країнами Європи? І що таке „свобода слова” у Вашому розумінні?

– Я читав, що Україну якось міжнародна організація за

ступенем свободи слова поставила, здається, на 155-те місце. Як на мене, проведений аналіз та його висновки грішать суб'єктивністю та непрозорістю. На моє глибоке переконання, свободи слова у чистому вигляді немає ніде. Цензури, яку американці влаштували для своїх кореспондентів, наприклад, в Іраку, могли б повчитися і навчені КПРС радянські цензори. У жодній країні світу політики та бізнесмени не люблять журналістів. Це факт. І Клінтон, і Діксон, президенти Франції та канцлери Німеччини – кожен має привід злитися на репортерів. Однак жоден із них не дозволяв собі брутально поводитися із журналістами.

„З.С.“: Чи існує у світі практика неформального спілкування влади та засобів масової інформації?

– Безумовно. Зокрема, мені про це розповідали швейцарські журналісти і політики. Саме перед нашим візитом переважна більшість засобів масової інформації ополчилася проти певного законопроекту. Після низки критичних статей у пресі депутати побоюлися його підтримати і не голосували. Ми запитували у прибічників проваленого законопроекту, що вони робитимуть далі? Швейцарські політики відповіли, що будуть зустрічатися з журналістами, ходити з ними на пиво і роз'яснювати нашу позицію. І це нормально. Якщо існують дві точки зору, необхідно, щоб кожна з них була почута журналістом і знайшла своє відображення у засобах масової інформації. Справа в підході до стосунків із журналістами і методах впливу на них. А у нас часто забувають, що відрядження у владне крісло рано чи пізно завершиться, і тоді допомога вільної преси дуже знадобиться! Влада має боронити свободу слова сьогодні як гарантію своєї власної безпеки завтра, коли вона перетвориться на опозицію.

„З.С.“: Що сьогодні, на Вашу думку, залежить від засобів масової інформації?

– Мені здається, що оточуючий світ зміниться, якщо ми перестанемо говорити неправду. Адже новітня історія України знає часи, коли військові журналісти мали найвищий рівень довіри громадян посеред усіх інших державних і громадських інститутів. Тепер перше місце посідає церква. Засоби масової інформації обіймають високу 2–3 сходинку. Але у відсотках довіри до нас значно впала. Причина – у великій кількості так званих „замовних“ матеріалів. Ми в них пишемо те, у що самі не віримо, а люди читають – і теж не вірять, ані тому, що написано, ані нам самим.

„З.С.“: Як впливає на імідж нашої держави за кордоном не завжди красива та приємна правда, якої більш ніж досить на сторінках наших ЗМІ?

– Почну здалеку – з Китайської Народної Республіки. Під час мого візиту до Пекіна я мав зустрітися із віце-президентом Міжнародного радіо. Однак виявилося, що він терміново відлетів до Латинської Америки домовлятися з керівництвом про трансляцію на континент радіопередач з Китаю. У будівництво передавальної вежі Міжнародного радіо Китай вклав 500 мільйонів доларів. І ніхто не вимагає від китайських журналістів, які працюють у Китаї чи за кордоном, створювати позитивний імідж КНР. Їхнє завдання – давати інформацію про події. Це завдання всіх журналістів світу, і наше, зокрема, давати якомога більше інформації під різними кутами зору, з різними коментарями, різноплановими аналізами та висновками про кожен день, кожную годину, кожную хвилину нашого різнобарвного життя.

*Підготувала Ольга ТАУКАЧ,
член Національної спілки журналістів України*

Фрагмент Берлінського муру в Києві

Оригінальний фрагмент Берлінського муру планують встановити у Києві перед будівлею Посольства Федеративної Республіки Німеччина. Таку домовленість було досягнуто у липні на зустрічі між Київським міським головою Леонідом Черновецьким і Надзвичайним і Повноважним послом ФРН в Україні Гансом-Юр-

геном Гаймзботом. Посол зазначив, що цього року виповнюється 20-та річниця падіння Берлінського муру. «Це дало початок великим змінам у Європі, у тому числі з великими наслідками для України. З цього приводу є ідея встановити фрагмент Берлінського муру в Києві», – сказав Г-Ю. Гаймзбот. Посол додав, що мемо-

ріальні фрагменти історичної стіни вже встановлені у Нью-Йорку, Лондоні та інших великих містах світу. При цьому він підкреслив, що таких фрагментів залишилося дуже мало. «Йдеться про оригінальний фрагмент як символ свободи, символ єдиної Німеччини», – сказав посол. Німецька сторона, за його словами, береться за власний рахунок доставити у Київ фрагмент Берлінського муру та профінансувати його встановлення на території посольства.

Л.Черновецький, у свою чергу, зауважив, що це дуже важлива тема не тільки для Києва, а й для України: «Вважаю, що у Києві такий пам'ятник має існувати». За словами мера, люди його покоління пам'ятають «падіння Берлінського муру». Водночас він звернувся до

посла ФРН із проханням сприяти встановленню у Берліні пам'ятника Тарасу Шевченку.

Пан Гаймзбот пообіцяв зв'язатися з послом України у Німеччині з тим, щоб погостити можливе місце встановлення пам'ятника Шевченку в Берліні. Він ще раз попросив мера Києва сприяти якнайшвидшому вирішенню питання зі встановленням фрагмента Берлінського муру до дня святкування 20-річчя його повалення – 9 листопада.

Галерея „36” – на перехресті культур

Київська галерея „36”, що розмістилася в серці старовинного Подолу – на Андріївському узвозі, багато років тому сама взяла на себе місію галереї народної дипломатії. Її організатор і натхненник – заслужений художник України Олександр Міловзоров із заздрісною регулярністю, попри кризи та інші несприятливі чинники, гостинно відкриває у цих залах художні виставки польських, німецьких, чеських, литовських, латиських, хорватських, угорських митців – по кілька вернісажів на рік.

– Не можна митцеві варитися виключно у власному соку, – вважає Олександр Міловзоров. – Ми мусимо бачити й намагатися зрозуміти, що відбувається в образотворчому мистецтві інших країн, а світ має відкривати для себе наші мову та стилістику відображення дійсності. Тільки там ми можемо збагатити один одного. Сьогодні, наприклад, виставка моїх живописних творів і кераміки демонструється у польському містечку Лонжа, потім її побачать у Кракові. Іншу виставку я роблю у Дюссельдорфі (Німеччина), ще одну – в Чехії. А експозиційний простір „Галереї „36” ми з радістю надаємо нашим колегам з інших країн. І, мені зда-

– З Веславом Шуминським я знайома багато років за численними пленерами, які організовували польські мистецькі організації, що цікавляться питаннями перехрестя культур, – пригадує співорганізатор виставки Наталія Пастушенко. – Такі перехрестя, як правило, виникають на прикордонних територіях. Саме там наочно бачиш і внутрішньо відчуваєш надзвичайно цікаві польсько-литовсько-українсько-російсько-німецькі взаємовпливи і взаємопроникнення, які народжують ні з чим незрівнянні витвори мистецтва. До речі, сама Галерея „36” Олександра Міловзорова – це теж прикордонна територія, це поєднання Верхнього міста з його культурними традиціями і старого єврейського кварталу з притаманним йому світосприйняттям. Саме ця атмосфера галереї, безумовно, сприяла загальному успіху цього проекту, який був реалізований завдяки сприянню та допомозі Польського інституту в Києві.

„Як дивно і як незрозуміло. Синагога, будинки, споруди, а в них – пустота. Скільки років, віків, люди жили на цьому місці, і раптом ніби крізь землю провалилися, і все провалилося разом із ними. Жодного талеса, жодного клаттика одягу, фотографії, книги. Нічого”.

Ева Врочинська, куратор синагоги в Тикочині

– Я дивлюся на ці картини та скульптури, і мені здається, що я бачу і впізнаю світ моїх батьків, який пішов разом із ними та ніколи, ніколи вже не повернеться, – зі щемом каже Надзвичайний і Повноважний Посол Держави Ізраїль в Україні пані Зіна Калай-Клайтман.

...Волость була велика, з багатою історією. При Великому Бейт-Мидраше була бібліотека. Був старий кагальний архів, де зберігалася гордість тикочинських євреїв – пергаментна Сефер Тилим – вручну написана невідомим писарем Книга псалмів. Саме ця книга ховала таїну незавершеного великого прокляття, автор якого раптово помер, так і не встигнувши знайти для нього правильні слова. Була нескінченна безліч молитовників, сувоїв Тори і трактатів з Талмуду.

Після ночі, в яку зникли всі євреї Тикочина, не залишилося вже нікого, хто міг би читати на івриті, і закинуті книжки вляглися на дахах синагог. Ті з них, що були у дерев'яних оправах, – йшли на дрова, а пергаментні сувої – на дитяче взуття.

22 вересня 1965 року, коли полум'я охопило солом'яний дах одного з маєтків, а східний вітер його підхопив і поніс не сусідні будинки, люди копали картоплю на полях. Доки вони дісталися містечка, вже палали огороження синагоги. І тоді хтось згадав про єврейські книжки, які лежали на горищі. І полетіли на землю старовинні папери та сувої. Хтось похашцем вантажив їх на вози, і, підганяючи коней, мчав у бік річки, в якій те, що не згоріло у вогні, було потоплено з остраху великої пожежі. Вулиця, що вела до річки, була всіяна словами на івриті. По

На відкритті виставки „Альф-Бет” Надзвичайний і Повноважний посол Держави Ізраїль в Україні Зіна Калай-Клайтман, директор Галереї „36” Олександр Міловзоров, польський художник Веслав Шуминський

ється, це ми робимо правильно.

Відкриття виставки польського живописця і скульптора Веслава Шуминського „Алеф-Бет” у галереї „36” рівною мірою можна пояснити, як випадковістю, так і закономірністю. Веслав Шуминський, випускник факультету мистецтвознавства Познанського університету імені Адама Міцкевича та незмінний керівник відділу артотерапії Сувальської психіатричної лікарні, має у своєму активі чимало персональних і групових художніх виставок у рідній Польщі. А реалізувати його давню мрію та познайомити зі своїми творами київських колег і глядачів допомогла київський графік Наталія Пастушенко.

них бігли люди, котилися візки, їх топтали копита коней. Таким був кінець тикочинських книжок...

Як професійний кераміст, заслужений художник України Олександр Міловзоров звертає увагу на високу професійну майстерність польського художника Веслава Шуминського.

– Придивіться, художник не дотримав у керамічному випалі відтворені книжки, аби в нас з вами – у глядачів – не виникло враження, що вони горіли у вогні. Книжки Шуминського – натуральні, живі, білі, вони не знали пожежі. Так, завдяки польському маестро, тикочинські сувої повернулися до нас, але вже в іншому, керамічному, вигляді.

**Заслужений художник України
Олександр Міловзоров**

Осінь-2009 „Галерея 36” зустріла на перехресті глибокої філософії і тонкого гумору, експресії і цнотливості. На межі рясної життєдайної плодючості вересня і прохолодних жовтневих сутінок тут відкрилася виставка відомого чеського живописця, графіка і педагога Володимира Комарека. Його манера і стиль письма були органічними для створення ілюстрацій. За ілюстрації поетичної книжки Володимира Голана „Дерево скидає кору” художник отримав у 1981 році премію за „Кращу книгу року”. Великий успіх мали також й інші, проілюстровані Комареком видання, такі, як томик віршів Ярослава Сайферта „Парасоля з Пікаділлі”, балади Карла Гінка Махи „Травень” та інші.

Комарек належить до найбільш помітних і відомих постатей чеського образотворчого мистецтва ХХ століття. Його живопис, графічні твори та ілюстрації не тільки приворожують увагу надзвичайною пластичністю ліній і емоційною колористикою. Мудрість авторських спостережень і віддзеркалень нашого світу завоювала не тільки розум, а й серця його численних прихильників. Посперечатися за таку ж увагу аудиторії міг тільки сам Володимир Комарек, який, за свідченням його близького і далекого оточення, був блискучим оповідачем, який завжди умів своїм неперевершеним і водночас людським гумором створити потрібний настрій – викликати або вибухи сміху, або потоки сліз.

Він народився 20 серпня 1928 року у Горенску поблизу Семилско. Цей

край Володимир Комарек любив найбільше, і саме тут і провів значну частину свого життя.

Образотворче мистецтво вабило Володимира з дитинства. Опановувати його Комарек розпочав у Школі художнього скла у Залізному Броді. У 1946 майбутній майстер вступив до Художньої академії. У 1948 перейшов до Художньо-промислового інституту, який закінчив у 1954 році у професора Карла Штіпла.

Формальні, естетичні, інтелектуальні пошуки молодого митця приводили його до складу різних угруповань вільнодумних чеських художників. Так, скажімо, протягом 1965–1971 років він був членом знаменитого Об'єднання чеських художників і графіків „Hollar”. Якщо для його ранньої творчості значною мірою була характерна експресивність, то зрілий Комарек перетворюється на співця-лірика, мови

якого притаманне чарівне цнотливе зачарування. У цей період його засобами виразності стають ніжні розбілені кольори і таємничі розмиті контури, що створюють особливу, ні з чим незрівняну атмосферу.

Перша виставка Володимира Комарека відбулася у 1958 році у Чеській Ліпі. З того часу кількість персональних і колективних експозицій давно перевалила за сотню. Однак жодну з них, і в тому числі нинішню, розгорнуту в Києві на Андріївському узвозі в „Галереї 36”, не можна назвати черговою прохідною подією. Адже кожна представлена живописна робота Володимира Комарека – це ще один мазок, що продовжує знамениту чеську традицію імагінації. Графічні ж твори і екслібриси, що належать його перу, заслужено ввели Володимира Комарека до вузького кола європейської художньої еліти.

**Підготувала
Ольга ТАУКАЧ**

Тиждень клімату

Представництво ООН, мережа Глобального договору, програма Волонтери ООН в Україні разом із громадськими, студентськими організаціями та приватними компаніями організували Тиждень клімату в Україні, який тривав з 18 до 26 вересня.

Боротьба зі зміною клімату є одним з найважливіших питань на порядку денному Організації Об'єднаних Націй. Від того, як сучасний світ впорається зі зміною клімату, великою мірою залежатимуть перспективи подальшого розвитку значної частини людства. Нездатність знайти ефективне вирішення цієї проблеми стане приреченням для 40% найбільшого населення нашої планети, що становить приблизно 2,6 млрд. людей, згідно Звіту людського розвитку 2007/2008 років Програми розвитку ООН. Зміна клімату ставить людство перед рішучим вибором. Ми можемо уникнути катастрофічних наслідків зміни клімату для майбутніх поколінь, якщо укладемо нову міжнародну угоду, яка регулювала б рівень викидів парникових газів в атмосферу після завершення дії Кіотського протоколу у 2012 році. 7 грудня 2009 року світові лідери 192 Держав-членів ООН зберуться у Копенгагені (Данія), щоб знайти спільні шляхи вирішення одного з найбільших

викликів сьогодення, який стоїть перед людством – зміна клімату. Для привернення підтримки світової громадськості до даної проблеми більш ніж у 100 країнах світу, в тому числі, в Україні, ООН вперше провела глобальний Тиждень клімату.

В Україні відбувся збір підписів під петицією, яку Генеральний секретар ООН представить світовим лідерам, аби нагадати, що вони повинні укласти справедливу, збалансовану та ефективну угоду у Копенгагені задля підвищення зеленого росту, захисту нашої планети та побудови більш сталої, процвітаючої глобальної економіки, від якої отримують переваги всі нації та народи. У рамках Національної кампанії «Прямуї на зелене» зніційована соціальна рекламна кампанія «Укладемо угоду!». Потім в День відмови від використання автомобіля, співробітники усіх агентств ООН, а також компаній та організацій – членів Глобального договору – запросили до символічної акції відмови від

використання особистого транспорту на користь громадського або дружнього навколишньому середовищу, наприклад, велосипеду. У зв'язку із цим, програма Волонтери ООН спільно з Асоціацією велосипедистів Києва провели потрібний конкурс – кілька груп, що склалися з користувача громадського транспорту, велосипедиста та автомобіліста, змагалися на найшвидше проходження маршруту зі стартом в різних точках запряженого транспортом міста. Також в «Зеленій аудиторії» Києво-Могилянської академії за участі представників бізнесу, громадських організацій, експертної спільноти та медіа відбулася презентація брошури «Зелений офіс: з турботою про довкілля, з вигодою для бізнесу», у якій йдеться про філософію зеленого офісу та міжнародний досвід її реалізації, а також про найкращі українські компанії-лідери з реалізації практик зеленого офісу. День «Вдягни зелене» був присвячений символічному виявленню активної

позиції щодо захисту навколишнього середовища. Учасники Тижня вдягнули на роботу, навчання або на прогулянку одяг зеленого кольору. Цій акції присвячено фотоконкурс, організований спільно з Міжнародним фондом дикої природи. У кількох містах України пройшов флеш-моб «Вдягни зелене» – швидка вулична подія, де учасники, зібравшись разом, одночасно виголосили одну лише фразу: «Укладемо угоду!» Нарешті останнім заходом Тижня стала зелена толока «Купив машину?! Посади дерево!» – акція з посадки дерев з метою послаблення шкідливого впливу викидів та покращання іміджу столиці України як міста-саду. Її організувала мережа Глобального договору України за підтримки провідних автомобільних дилерів.

Фото:
М. Головань «Зародження стихії»
В. Власенко «Ми – живемо, а ви...»

